

Prava nacionalnih manjina i lokalne politike

Studija o primjeni standarda zaštite prava pripadnika
nacionalnih manjina u BiH, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji

Banja Luka, decembar 2009.

Naslov:

Prava nacionalnih manjina i lokalne politike

Studija o primjeni standarda zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji

Autori tekstova:

Aleksandar Čorni

Tanja Pavlović Križanić

Radomir Šovljanski

Mirjana Galo

Aleksandra Dimitrijević

Stojanka Ćirić

Neva Miklavčič Predan

Izidor Predan

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication is the sole responsibility of Helsinki Citizens' Assembly Banja Luka and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

*Prava nacionalnih manjina
i lokalne politike*

*Studija o primjeni standarda zaštite prava
pripadnika nacionalnih manjina u
BiH, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji*

Studija o primjeni standarda zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji je rezultat istraživanja koje je sproveo Helsinški parlament građana Banja Luka u saradnji sa partnerskim organizacijama -Udruženjem za zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda „Homo“ iz Pule, Centrom za regionalizam iz Novog Sada, Savezom nacionalnih manjina Republike Srpske i Helsinškim monitorom za ljudska prava iz Ljubljane, a u sklopu regionalnog projekta „Susjedstvo – Afirmacija multikulturalizma i saradnje na lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana“, podržanom od strane Evropske komisije.

Istraživanje je obuhvatilo analizu usklađenosti opštinskih dokumenata sa međunarodnim i domaćim pravnim normama i standardima koji se odnose na zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina, a kako bi se utvrdio obim praktične primjene lokalnih politika u odnosu na saradnju i unapređenje položaja nacionalnih manjina.

Predmet analize su bile jedinice lokalne samouprave i to: Banja Luka, Prijedor i Tuzla u Bosni i Hercegovini, Bor, Bujanovac i Zrenjanin u Srbiji i Pula, Vodnjan i Umag u Hrvatskoj. Istraživanje nije rađeno u Sloveniji, jer je ova država od 2004. godine punopravna članica Evropske unije, te se pošlo od pretpostavke da je ova država ispunila evropske standarde koji se tiču zaštite prava nacionalnih manjina i da bi slovenački model zaštite nacionalnih manjina mogao da posluži kao primjer zemljama u regionu koje pretenduju na članstvo u Evropskoj uniji.

Istraživanje je rađeno od septembra do decembra 2009. godine.

Rezultati analize koji su predstavljani u ovoj Studiji mogli bi poslužiti za poboljšanje lokalnih politika prema nacionalnim manjinama u sve tri zemlje, ali i kao korektivni faktor vlastima u Sloveniji u kojoj još uvijek nije riješen status postjugoslovenskih manjina.

U poglavljima II, III i IV predstavljeni su podaci koji oslikavaju položaj nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj na lokalnom nivou, dok su u poglavlju V, u formi završnih razmatranja, predstavljene prednosti i slabosti pojedinih zakonskih i institucionalnih rješenja po pitanju prava i zaštite nacionalnih manjina u sve tri države.

Iskustva Slovenije na putu i nakon ulaska u Evropsku uniju i trenutni položaj pripadnika nacionalnih manjina u ovoj državi, obrađeni su u poglavlju VI Studije.

Na kraju publikacije predstavljene su i osnovne informacije o organizacijama koje su učestvovala u istraživanju i stvaranju Studije.

Takođe, ova publikacija će poslužiti kao osnova za seriju lokalnih i regionalnih radionica koje će se realizovati 2010. i 2011. godine, a na kojima će se nastojati dati jasne smjernice za poboljšanje lokalnih politika, a u cilju efektivnije i dosljedne primjene zakona koji štite prava nacionalnih manjina i koji mogu poboljšati njihov položaj u društvu. Intencija je i da se inicira i/ili intenzivira saradnja između opština u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji i da se pojmovima multikulturalizma i dobrosusjedskih odnosa da i praktični smisao.

Za nastanak ove publikacije dugujemo zahvalnost svim licima koja su bila dio istraživanja, istraživačima i našim partnerskim organizacijama.

Posebnu zahvalnost dugujemo i Delegaciji Evropske komisije, koja je podržala cjelokupan projekat „Susjedstvo – Afirmacija multikulturalizma i saradnje na lokalnom nivou u zemljama Zapadnog Balkana“ i misiji OSCE-a u Bosni i Hercegovini koja je djelomično podržala štampanje ove publikacije.

Autor:

Aleksandar Čorni

BOSNA I HERCEGOVINA

1. Uskladenost normativnih akata organa jedinica lokalne samouprave sa domaćim i međunarodnim pravnim aktima u pogledu zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina

1.1. Uvod

Projektom „Susjedstvo – afirmacija multikulturalizma i saradnje na opštinskom nivou u zemljama zapadnog Balkana”, u istraživačkom dijelu, predviđena je analiza usklađenosti opštinskih dokumenata sa međunarodnim i domaćim pravnim normama i standardima koji se odnose na zaštitu nacionalnih manjina, a kako bi se utvrdila praktična primjena opštinske politike u odnosu na saradnju i unapređenje položaja nacionalnih manjina.

Predmet analize čine jedinice lokalne samouprave u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine i to:

- Grad Banja Luka,
- Opština Prijedor,
- Općina Tuzla,

Analiza obuhvata period 2009. godine.

1.2. Pravni okvir

- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH¹,
- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS²,
- Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine³,
- Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina 1994.⁴,
- Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima 1992.⁵,
- Zakon o lokalnoj samoupravi⁶,
- Zakon o lokalnoj samoupravi Tuzlansko-podrinjskog kantona⁷,
- Izborni zakon BiH⁸.

1 Službeni glasnik BiH broj 12/03 sa izmjenama 76/05, 93/08.

2 Službeni glasnik Republike Srpske broj 2/04.

3 Službeni glasnik Federacije BiH broj 56/08.

4 Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji se primjenjuje u Bosni i Hercegovini u skladu sa aneksom 6 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Sporazum o ljudskim pravima).

5 Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji se primjenjuje u Bosni i Hercegovini u skladu sa aneksom 6 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Sporazum o ljudskim pravima).

6 Službeni glasnik Republike Srpske broj 101/04, sa izmjenama 42/05, 118/05.

7 Službene novine Tuzlansko-podrinjskog kantona broj 6/98.

8 Službeni glasnik BiH broj 23/01 (u analizi se koristi neslužbeni prečišćeni tekst objavljen na web stranici Centralne izborne komisije BiH <http://www.izbori.ba/documents/ZAKONI/POIZpw110508.pdf>)

1.3. Relevantne odredbe

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH

Član 6

BiH omogućava i finansijski pomaže održavanje i razvitak odnosa između pripadnika nacionalnih manjina u BiH sa pripadnicima istih nacionalnih manjina u drugim državama i sa narodima u njihovim matičnim državama.

Član 7

Entiteti, kantoni, gradovi i općine u BiH, u okviru svojih ovlaštenja, svojim zakonima i drugim propisima potpuniće će urediti prava i obaveze koje proističu iz ovog zakona i međunarodnih konvencija kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalne manjine.

Član 8

BiH, entiteti, kantoni, gradovi i opštine u BiH dužni su u okviru svojih budžetskih sredstava osigurati sredstva radi ostvarivanja prava koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnovu ovog zakona.

Član 12

U gradovima, opštinama i mjesnim zajednicama (ili naseljenim mjestima) u kojima pripadnici nacionalne manjine čine većinu stanovništva, organi vlasti osigurati će upotrebu jezika manjine između tih pripadnika i organa vlasti: da natpisi institucija budu ispisani na jeziku manjine, te da lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namijenjenih javnosti budu ispisani i istaknuti i na jeziku manjine koja to zahtijeva.

Gradovi i općine mogu svojim statutima utvrditi da prava iz prethodnog stava mogu upotrebljavati pripadnici nacionalne manjine i kada ne čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, već kada čine u gradu, opštini ili naseljenom mjestu više od jedne trećine stanovništva.

Član 16

Radio i televizijske stanice koje ostvaruju ulogu javnog servisa/sluzbe, a čiji su osnivači BiH, entiteti, kantoni, gradovi i opštine, obavezne su u svojim programskim shemama predvidjeti posebne emisije za pripadnike nacionalnih manjina, a mogu osigurati i druge sadržaje na jezicima manjina, kao i emisije, na službenim jezicima o pripadnicima nacionalnih manjina u BiH.

Član 18

Pripadnici nacionalnih manjina iz člana 3 ovog zakona imaju pravo na zaposlenje u organima uprave i drugim javnim službama na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u broju stanovnika, prema posljednjem popisu u BiH u skladu sa zakonima koji reguliraju ovu oblast.

Nadležne vlasti: država, entiteti, kantoni i opštine itd. mogu svojim propisima privremeno utvrditi i veće kvote za zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina, te preduzimati i druge odgovarajuće mjere za postizanje brže i potpunije ravnopravnosti pripadnika nacionalnih manjina.

Član 19

Pripadnici nacionalnih manjina iz člana 3. ovog zakona imaju pravo na zastupljenost u organima vlasti na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u BiH.

Član 20

Način i kriteriji izbora predstavnika nacionalnih manjina u parlamentima, skupštinama i vijećima, u smislu prethodnog člana, bliže će se urediti izbornim zakonima BiH i entiteta, te statutima i drugim propisima kantona, gradova i opština.

Način zastupljenosti predstavnika nacionalnih manjina u izvršnoj i sudskoj vlasti, kao i javnim službama uredit će se posebnim zakonima i drugim propisima BiH, entiteta, kantona, gradova i opština.

Član 26

Republika Srpska i Federacija BiH donijet će i uskladiti svoje propise o pravima nacionalnih manjina, kao i druge zakone i propise u kojima se propisuju i štite prava nacionalnih manjina, sa ovim zakonom u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS

Član 5

Republika Srpska omogućava i finansijski podržava održavanje i razvoj odnosa između pripadnika nacionalnih manjina u Republici Srpskoj sa pripadnicima nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine i u inostranstvu i sa narodima u njihovim matičnim državama.

Republika Srpska, gradovi i opštine, dužni su predvidjeti u svojim budžetima sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava propisanih ovim zakonom.

Član 9

U opštinama, gradovima i mjesnim zajednicama u kojima pripadnici nacionalne manjine čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, organi vlasti obezbjeđuju da se jezik manjine koristi između tih pripadnika i organa vlasti, da natpisi institucija budu ispisani na jeziku manjine, te da lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namijenjenih javnosti budu istaknuti i na jeziku manjine koja to zahtijeva.

Opštine i gradovi mogu u svojim statutima utvrditi da prava iz stava 1 ovog člana mogu koristiti pripadnici nacionalne manjine i kada ne čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, već kada u gradu, opštini, mjesnoj zajednici ili naseljenom mjestu tradicionalno stanuje znatan broj lica pripadnika nacionalne manjine.

Član 13

Radio i televizijske stanice čiji su osnivači Republika Srpska, opštine i gradovi, koji ostvaruju ulogu javne službe, dužni su u svojim programskim šemama predvidjeti posebne emisije za pripadnike nacionalnih manjina a mogu obezbijediti i druge sadržaje na jezicima manjina. Upravni i redakcijski odbori dužni su obezbijediti učešće pripadnika nacionalnih manjina prilikom utvrđivanja programske šeme koja se odnosi na nacionalne manjine, uz prethodno mišljenje Saveza i Savjeta nacionalnih manjina.

Opštine i gradovi će svojim propisima utvrditi prava pripadnika nacionalnih manjina iz stava 1 ovog člana, polazeći od razmjera zastupljenosti nacionalnih manjina u opštini, gradu i naseljenom mjestu.

Član 14 stav 2

U gradovima, opštinama i mjesnima zajednicama u kojima pripadnici nacionalne manjine čine preko jedne trećine stanovništva, u institucijama u oblasti kulture, obezbjeđuje se sadržaj na jezicima nacionalnih manjina.

Član 16

Pripadnici nacionalnih manjina iz člana 2 ovog zakona imaju pravo na zastupljenost u organima vlasti i javnim službama na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva.

Savez nacionalnih manjina Republike Srpske predlaže kandidate iz reda nacionalnih manjina, shodno članu 2 ovog zakona.

Način zastupljenosti predstavnika nacionalnih manjina u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, kao i u javnim službama, urediće se propisima Republike Srpske, opština i gradova.

Član 20

U roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona uskladiće se propisi Republike Srpske, opština, gradova sa odredbama ovog zakona.

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine

Član 6 stav 2

Federacija je dužna, u okviru svojih budžetskih sredstava, obezbijediti sredstva radi ostvarivanja prava koja pripadaju nacionalnim manjinama na osnovu ovog zakona, kao i za aktivnosti udruženja pripadnika nacionalnih manjina.

Član 9

U gradovima, opštinama i mjesnim zajednicama u kojima pripadnici nacionalne manjine čine većinu stanovništva, organi vlasti obavezni su da obezbijede upotrebu jezika manjine između tih pripadnika i organa vlasti, da natpisi institucija budu ispisani i na jeziku manjine, te da lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka, namijenjenih javnosti, budu ispisani i istaknuti i na jeziku nacionalne manjine koja to zahtijeva.

Gradovi i opštine mogu svojim statutima utvrditi da prava iz stava 1 ovog člana mogu koristiti pripadnici nacionalne manjine i kada ne čine većinu stanovništva.

Član 12

Radio i televizijske stanice koje imaju ulogu javnog servisa/sluzbe, a čiji su osnivači Federacija, kantoni, gradovi ili opštine, obavezne su u svojim programskim šemama predvidjeti posebne emisije za pripadnike nacionalnih manjina, a mogu obezbijediti i druge sadržaje na jezicima manjina, kao i emisije, na službenim jezicima, o pripadnicima nacionalnih manjina u Federaciji.

Radio i televizijske stanice, kao javni servisi, dužne su najmanje jednom sedmično osigurati posebnu informativnu emisiju za pripadnike nacionalnih manjina, na njihovom jeziku.

Kantoni će svojim propisima utvrditi prava iz stava 1 ovog člana, na osnovu procenta zastupljenosti nacionalnih manjina u kantonu, gradu i opštini.

Član 14

Pripadnici nacionalnih manjina iz člana 3 ovog Zakona, imaju pravo na zaposlenje u organima državne službe i drugim javnim službama na svim nivoima vlasti, srazmjerno postotku njihovog učestvovanja u stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, a zastupljenost u zakonodavnim organima vlasti na svim nivoima osigurava se prema Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine.

Član 15

Nadležne vlasti Federacije, kantona, grada i opština će svojim propisima utvrditi stimulativne mjere za zapošljavanje i veće kvote za zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina, te preduzimati i druge odgovarajuće mjere za postizanje brže i potpunije ravnopravnosti pripadnika nacionalnih manjina.

Član 23

Kantoni, gradovi i opštine će svojim propisima bliže odrediti prava pripadnika nacionalnih manjina u skladu sa odredbama ovog Zakona u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu.

Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina

Član 4 stav 1 i 2

Ugovornice se obavezuju da zajamče pripadnicima nacionalnih manjina ravnopravnost pred zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.

Ugovornice se obavezuju da usvoje, gdje je to potrebno, odgovarajuće mjere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina.

Član 5

Stranke se obavezuju unaprijediti uslove potrebne za pripadnike nacionalnih manjina radi održavanja i razvijanja njihove kulture, te očuvanja bitnih sastavnica njihove samobitnosti odnosno njihove vjere, jezika, tradicije i kulturne baštine.

Član 10 stav 2

U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima nacionalnih manjina, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, potpisnice će nastojati da obezbijede koliko je to moguće, uslove koji bi omogućili da se manjinski jezik koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.

Član 11 stav 3

U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, ugovornice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gdje je to pogodno, ugovore s drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namijenjenih javnosti budu ispisani na lokalnom jeziku kada postoji dovoljna tražnja za takvim oznakama.

Član 15

Ugovornice će stvoriti neophodne uslove za efikasno učešće pripadnika nacionalnih manjina u kulturnom, socijalnom i ekonomskom životu i javnim poslovima, naročito onim koji se njih tiču.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima

Član 11. Sredstva javnog informisanja

1. Države članice preuzimaju obavezu da za one koji koriste regionalne ili manjinske jezike na teritoriji na kojoj se ovi jezici govore, u skladu sa situacijom svakog od jezika, do stepena do kojeg javne vlasti, direktno ili indirektno, imaju nadležnost, moć ili igraju odgovarajuću ulogu u ovoj oblasti, i poštujući princip nezavisnosti i autonomnosti sredstava javnog informisanja:

a) u smislu u kom radio i televizija ostvaruju ulogu javne službe:

–

– da omoguće odgovarajuće odredbe zahvaljujući kojim bi prikazivači programa ponudili sadržaje na regionalnim ili manjinskim jezicima;

.....

e) da ohrabre ili olakšaju stvaranje i očuvanje makar jednih novina na regionalnim ili manjinskim jezicima; ...

Zakon o lokalnoj samoupravi RS**Član 3**

Na osnovu rezultata na posljednjem popisu stanovništva, jedinice lokalne samouprave obezbjeđuju, u skladu sa ovim zakonom, proporcionalnu zastupljenost konstitutivnih naroda i grupa Ostalih u organima jedinice lokalne samouprave, uključujući funkcionere jedinica lokalne samouprave koji se ne biraju direktno: zamjenika načelnika jedinice lokalne samouprave, predsjednika skupštine i potpredsjednika skupštine jedinice lokalne samouprave.

Predsjednik skupštine jedinice lokalne samouprave i načelnik jedinice lokalne samouprave ne mogu biti iz reda istog konstitutivnog naroda i grupa Ostalih, osim ako jedan konstitutivni narod ima natpolovičnu većinu prema posljednjem popisu stanovništva.

Statutom i propisima jedinice lokalne samouprave, uključujući i propise koji se odnose na organizaciju administrativne službe jedinice lokalne samouprave i zapošljavanje u administrativnoj službi, utvrđuju se konkretni načini obezbjeđenja proporcionalne zastupljenosti.

Zakon o lokalnoj samoupravi Tuzlansko-podrinjskog kantona**Član 11**

Grad u okviru svog samoupravnog djelokruga osigurava:

1. *uslove za poštivanje i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa ustavom, zakonom i statutom grada.*

...

Izborni zakon BiH**Član 13.14**

- (1) *Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u opštinskom vijeću, odnosno u skupštini opštine i gradskom vijeću, odnosno skupštini grada srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u Bosni i Hercegovini.*
- (2) *Broj pripadnika nacionalnih manjina koji se neposredno biraju u opštinsko vijeće, odnosno skupštinu opštine i gradsko vijeće, odnosno skupštinu grada utvrđuje se statutom opštine, odnosno grada, pri čemu se pripadnicima svih nacionalnih manjina, koji u ukupnom broju stanovništva te izborne jedinice, prema zadnjem popisu stanovništva, učestvuju s više od 3%, garantira najmanje jedno mjesto.*

1.4. Organi jedinica lokalne samouprave nadležni za pitanja nacionalnih manjina**Grad Banja Luka**

Iako nije eksplicitno propisano zakonom, radi efikasnije realizacije obaveza iz Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, Grad Banja Luka je u okviru unutrašnje organizacije administrativne službe Grada, i to unutar Odjeljenja za društvene djelatnosti, ustanovio Odsjek za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine.

Djelokrug rada Odsjeka za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine obuhvata, između ostalog, i saradnju sa udruženjima pripadnika nacionalnih manjina, prikupljanje podataka i vođenja evidencije o nacionalnim manjinama na području grada Banja Luka, učestvovanje u izra-

di godišnjih programa rada za nacionalne manjine, upućivanje pripadnike nacionalnih manjina na ostvarivanje prava iz oblasti zapošljavanja, otvaranja samostalnih djelatnosti i preduzeća⁹.

Takođe, iako takva obaveza nije izričito ustanovljena Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, Skupština grada, kao organ grada, obrazovala je Savjet za nacionalne manjine kao radno tijelo Skupštine. Savjet za nacionalne manjine je nadležan da prati primjenu Evropske okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina; obezbjeđuje uslove za poštovanje: etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta pripadnika nacionalnih manjina; prati primjenu zakonskih odredbi o zaštiti prava nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja, informisanja, kulture, ekonomsko-socijalnih prava, kao i učešće u organima lokalne vlasti; ostvaruje saradnju sa udruženjima nacionalnih manjina obrazovanih na području grada. Savjet za nacionalne manjine ima predsjednika, zamjenika predsjednika i pet članova, koji se biraju iz reda odbornika u Skupštini i iz reda predstavnika nacionalnih manjina¹⁰.

Općina Tuzla

Statutom Općine Tuzla njegovim članom 11 je predviđeno da „općina će stvarati uslove da građani sa područja općine u cjelini i na demokratski način ostvaruje sva prava i slobode utvrđene u odredbama člana II. 1 do 7. Ustava Federacije BiH i međunarodnim instrumentima sadržanim u Aneksu Ustava Federacije, o čemu će brinuti općinski organi, svaki u okviru svoje nadležnosti”¹¹. Aneksom Ustava Federacije BiH predviđeni su instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji imaju snagu ustavnih odredaba a među njima su prihvaćeni Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim ili jezičkim manjinama iz 1990. godine i Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima iz 1992. godine. Inače, ovi dokumenti čine listu sporazuma o ljudskim pravima aneksa 6 Mirovnog sporazuma za BiH i kao takvi imaju direktnu primjenu u pravnom poretku Bosne i Hercegovine. Članom 17 Statuta propisano je, između ostalog, da „u vlastite nadležnosti općine, posebno spadaju osiguranje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa Ustavom”. Na ovaj način općina Tuzla je u statut ugradila pravni okvir i za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina, za čiju zaštitu su odgovorni općinski organi, prije svega načelnik općine.

Takođe, iako takva obaveza nije izričito ustanovljena Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH, općinsko vijeće, kao organ općine i predstavničko tijelo građana, obrazovalo je Komisiju za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina kao radno tijelo vijeća. Komisija za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina nadležna je da razmatra sva pitanja u vezi sa zaštitom prava nacionalnih manjina propisanim međunarodnim konvencijama, Ustavom BiH, Federacije BiH, Tuzlanskog kantona, da obavještava nadležne organe o slučajevima kršenja prava nacionalnih manjina i predlaže vijeću preduzimanje posebnih mjera za zaštitu prava, te na osnovu prikupljenih podataka prezentira vijeću analize, informacije i izvještaje o stanju u oblasti zaštite prava nacionalnih manjina na području općine Tuzla¹².

9 Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Gradske uprave Grada Banja Luka (Opis poslova radnih mjesta u Odsjeku za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine Grada Banja Luka).

10 Poslovnik skupštine Grada Banja Luka (Službeni glasnik Grada Banja Luka broj 13, god. XLIX Broj 13, od 27.05.2009. godine).

11 Statut općine Tuzla (Službeni glasnik općine Tuzla, godina XXXVI, broj 2 od 02.03.1999. godine).

12 Poslovnik općinskog vijeća Tuzla (Službeni glasnik općine Tuzla broj 17, god. XLII, od 27.09.2005. godine).

Opština Prijedor

Statutom Opštine Prijedor njegovim članom 10 predviđeno je da „u Opštini građani, bez diskriminacije, ostvaruju ljudska prava i slobode koja su garantovana Ustavom, zakonom i međunarodnim aktima.“, te da „svi građani mogu ravnopravno učestvovati u vršenju javnih poslova u skladu sa zakonom“¹³. Na ovaj način opština Prijedor je u statut ugradila pravni okvir i za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina za čiju zaštitu su odgovorni opštinski organi, prije svega načelnik opštine.

Skupština opštine Prijedor, kao organ opštine, obrazovala je Komisiju za vjerska pitanja kao radno tijelo Skupštine. Komisija za vjerska pitanja između ostalog se „zalaže za ostvarivanje i nacionalne tolerancije na području opštine“¹⁴. Citirana nadležnost je formulisana prilično uopšteno i može se zaključiti da Skupština opštine Prijedor nema radno tijelo koje bi se bavilo pitanjima nacionalnih manjina kao što je to slučaj u Banjoj Luci i Tuzli. Doduše, ne postoji zakonska obaveza da se konstituiše takvo tijelo, ali znatno prisustvo nacionalnih manjina na teritoriji opštine nameće postojanje nekog tijela koje bi se bavilo isključivo manjinskim pitanjima.

U okviru Odjeljenja za privredu i društvene djelatnosti djeluje samostalni stručni saradnik za omladinu i saradnju sa nevladinim organizacijama. Kako na području opštine djeluju udruženja pripadnika nacionalnih manjina, pretpostavlja se, iako nijednim aktom opštine to nije propisano, da se navedeni stručni saradnik bavi i pitanjima zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina.

1.5. Finansiranje

Grad Banja Luka

Imajući u vidu odredbu člana 5 stav 3 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, Grad Banja Luka u svom budžetu predviđa i planira sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava propisanih navedenim zakonom.

U budžetu Grada Banja Luka za 2009. godinu¹⁵ u budžetskoj potrošnji namijenjenoj Odjeljenju za društvene djelatnosti predviđena su sredstva pod stavkama Nacionalne manjine i Sufinansiranje kulturnih i humanitarnih programa nacionalnih manjina u ukupnom iznosu od 125.000,00 KM.

U budžetskoj 2008. godini Grad Banja Luka je za rad udruženja pripadnika nacionalnih manjina izdvojio 70.000,00 KM¹⁶.

Poseban naglasak Grad stavlja na finansijsku pomoć, prevashodno rješavanja stambenih pitanja romske populacije, koja je socijalno, ekonomski i politički izrazito marginalizovana i ugrožena grupa.

Kriteriji raspodjele budžeta nisu formalno usvojeni u vidu akta, npr. zaključka ili odluke od strane gradonačelnika. Svaki prijedlog raspodjele budžeta koji prvo kreiraju nadležna odjeljenja administrativne službe gradonačelnik obavezno razmatra, daje primjedbe i naloge, i na kraju daje pismenu

13 Statut opštine Prijedor (Službeni glasnik opštine Prijedor broj 2/2005).

14 Poslovnik skupštine opštine Prijedor (Službeni glasnik opštine Prijedor broj 8/2005).

15 Budžet Grada Banja Luka za 2009. godinu usvojen odlukom Skupštine grada broj 07-013-734/08 od 29.12.2008. godine.

16 Podaci Odsjeka za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine Grada Banja Luka.

saglasnost. Grad određuje iznos sredstava za udruženja građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina na bazi razmotrenih programa rada, finansijskih planova svih udruženja, potom kroz praćenje aktivnosti i raspoloživog procenta planiranih budžetskih sredstava.

Općina Tuzla

U okviru budžeta Općine Tuzla za 2009. godinu¹⁷ u budžetskim rashodima namijenjenim Službi za opću upravu, društvene djelatnosti i povratka predviđena su sredstva pod stavkom „Grantovi neprofitnim organizacijama – nacionalna i kulturno nacionalna udruženja“ u ukupnom iznosu od 80.000,00 KM.

U budžetskoj 2008. godini Općina Tuzla je za rad nacionalnih i kulturno nacionalnih udruženja izdvojila 80.000,00 KM¹⁸.

Iako nisu terminološki izričito označena kao udruženja pripadnika nacionalnih manjina, sredstva predviđena za „nacionalna i kulturno nacionalna udruženja“ obuhvataju i ovu kategoriju definisanu Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da se kao korisnici sredstava javljaju i udruženja građana slovenačkog, slovačkog, poljskog, italijanskog porijekla, kao i udruženja Roma¹⁹. Dakle, imajući u vidu odredbu člana 6 stav 2 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH, može se zaključiti da općina Tuzla u svom budžetu predviđa i planira sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina.

Kriteriji raspodjele sredstava budžeta za nacionalna i kulturno nacionalna udruženja utvrđeni su odlukom općinskog načelnika o kriterijima, mjerilima i postupku za dodjelu sredstava za sufinansiranje programa/projekata udruženja koji se, između ostalog, odnose i na zaštitu i očuvanje kulturne baštine naroda i nacionalnih manjina u BiH i promociju njihovih kulturnih aktivnosti²⁰.

Opština Prijedor

Imajući u vidu odredbu člana 5 stav 3 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, opština Prijedor u svom budžetu predviđa i planira sredstva za finansiranje projekata udruženja građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava propisanih navedenim zakonom.

U budžetu Opštine Prijedor za 2009. godinu²¹ u budžetskoj potrošnji namijenjenoj Odjelenju za privredu i društvene djelatnosti predviđena su sredstva pod stavkama Finansiranje projekata nacionalnih manjina u ukupnom iznosu od 30.000,00 KM.

U budžetskoj 2008. godini Opština Prijedor je za rad udruženja pripadnika nacionalnih manjina izdvojila 20.000,00 KM²².

17 Budžet Općine Tuzla za 2009. godinu (Službeni glasnik općine Tuzla broj 03/09 od 27.03.2009. godine).

18 Budžet Općine Tuzla za 2008. godinu (Službeni glasnik općine Tuzla broj 11/07 od 31.12.2007. godine).

19 Program raspodjele sredstava sa pozicije „Grantovi neprofitnim organizacijama – nacionalna i kulturno nacionalna udruženja“ za 2009. godinu donijet od strane općinskog načelnika općine Tuzla broj 02-14-3808/2009 od 22.06.2009. godine.

20 Odluka općinskog načelnika Tuzle broj 02-14-1935 od 13.04.2009. godine o kriterijima, mjerilima i postupku za dodjelu sredstava za sufinansiranje programa/projekata udruženja i fondacija, udruženja osoba sa invaliditetom i nacionalnih i kulturno nacionalnih udruženja sa područja općine Tuzla u 2009. godini.

21 Budžet opštine Prijedor za 2009. godinu usvojen odlukom Skupštine opštine broj 01-022-87/08 od 23.12.2008. godine (Službeni glasnik opštine Prijedor broj 11/2008).

22 Budžet opštine Prijedor za 2008. godinu usvojen odlukom Skupštine opštine broj 01-022-146/07 od 22.12.2007. godine (Službeni glasnik opštine Prijedor broj 13/2007).

Kriteriji, mjerila i postupak raspodjele budžeta za projekte nacionalnih manjina nisu formalno usvojeni u vidu akta opštine, već se sredstva raspoređuju u skladu sa planom raspodjele sredstava za udruženja pripadnika nacionalnih manjina.

1.6. Učešće u vlasti i zaposlenost

Grad Banja Luka

Članom 11 Statuta Grada Banja Luka propisano je da "organi Grada obezbjeđuju proporcionalnu zastupljenost konstitutivnih naroda i grupa 'Ostalih' u organima Grada, a na osnovu rezultata posljednjeg popisa stanovništva". Istim članom je predviđeno da "odlukama i drugim aktima organa Grada, obezbijediće se primjena principa proporcionalne zastupljenosti konstitutivnih naroda i grupa 'Ostalih'". Članom 33 stav 2 Statuta Grada Banja Luka je propisano da "pripadnicima svih nacionalnih manjina garantuje se jedno odborničko mjesto u Skupštini grada Banja Luka"²³.

Dakle, najviši opšti akt Grada Banja Luka, kao jedinice lokalne samouprave, usklađen je sa imperativnom odredbom člana 16 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, kojim je propisano da „pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u organima vlasti i javnim službama na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva”. Istovremeno, Statutom Grada Banja Luka normirano je pravo na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u Skupštini grada srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u Bosni i Hercegovini, a kako je to propisano članom 13.14 Izbornog zakona BiH.

U skladu sa navedenim odredbama, a prema rezultatu posljednjih sprovedenih lokalnih izbora 2008. godine, u Skupštini grada kao predstavničkom tijelu građana grada i organu odlučivanja i kreiranja politike grada, izabran je i verifikovan mandat jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina.

U pogledu zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina među zaposlenima u administrativnoj službi Grada, 7,01% pripadnika grupe „Ostalih“ čine strukturu zaposlenih²⁴.

Općina Tuzla

Članom 21. a Statuta općine Tuzla propisano je da "pripadnici svih nacionalnih manjina imaju pravo da budu birani u Općinsko vijeće na način i po postupku propisanim Izbornim zakonom. Jedan vijećnik od ukupnog broja vijećnika u Općinskom vijeću, bira se iz reda pripadnika nacionalnih manjina"²⁵.

Dakle, najviši opšti akt općine Tuzla, kao jedinice lokalne samouprave, usklađen je sa imperativnom odredbom člana 14 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH kojim je propisano da „pripadnici nacionalnih manjina iz člana 3 ovog Zakona, imaju pravo na zaposlenje u organima državne službe i drugim javnim službama na svim nivoima vlasti, srazmjerno postotku njihovog učestvovanja u stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine,

²³ Službeni glasnik Grada Banja Luka broj 30, god. XLVII, od 28.12.2007. godine.

²⁴ Podaci Administrativne službe Grada Banja Luka.

²⁵ Odluka o izmjenama i dopunama Statuta općine Tuzla (Službeni glasnik općine Tuzla broj 2/2008).

a zastupljenost u zakonodavnim organima vlasti na svim nivoima osigurava se prema Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine”.

U skladu sa navedenim odredbama, a prema rezultatu posljednjih sprovedenih lokalnih izbora 2008. godine, u vijeću općine kao predstavničkom tijelu građana grada, i organu odlučivanja i kreiranja politike grada, izabran je i verifikovan mandat jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina.

U pogledu zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina među zaposlenima u službama općine Tuzla od ukupno 128 zaposlenih službenika njih sedam se izjašnjava kao „ostali”²⁶.

Opština Prijedor

Članom 11 Statuta propisano je da „na osnovu rezultata na posljednjem popisu stanovništva, Opština obezbjeđuje proporcionalnu zastupljenost konstitutivnih naroda i grupa ostalih u opštinskoj administrativnoj službi, uključujući funkcionere opštine koji se ne biraju direktno“ kao i da „realizacija odredaba iz stava 1 ovog člana obezbjeđuje se putem donošenja akata načelnika opštine vezanih za organizaciju opštinske administrativne službe i kroz postupak zapošljavanja u opštinskoj administrativnoj službi u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi”. Članom 75 Statuta opštine Prijedor propisano je da „pripadnicima svih nacionalnih manjina garantuje se jedno odborničko mjesto u Skupštini opštine Prijedor”²⁷.

Dakle, najviši opšti akt opštine Prijedor, kao jedinice lokalne samouprave, usklađen je sa imperativnom odredbom člana 16 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, kojim je propisano da „pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na zastupljenost u organima vlasti i javnim službama na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu stanovništva”. Istovremeno, Statutom opštine normirano je pravo na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u Skupštini opštine srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u Bosni i Hercegovini a kako je to propisano članom 13.14 Izbornog zakona BiH.

U skladu sa navedenim odredbama, a prema rezultatu posljednjih sprovedenih lokalnih izbora 2008. godine, u Skupštini opštine kao predstavničkom tijelu građana, i organu odlučivanja i kreiranja politike opštine, izabran je i verifikovan mandat jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina.

U pogledu procenta zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina među zaposlenima u administrativnoj službi opštine nema podataka.

1.7. Informisanje

Grad Banja Luka

Grad Banja Luka nije osnivač niti jedne lokalne radio ili televizijske stanice tako da ne postoji akt grada kojim bi se mogao ostvariti pravo na informisanje iz člana 13 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS.

²⁶ Podaci Agencije za državnu upravu Federacije BiH.

²⁷ Službeni glasnik Opštine Prijedor broj 9/2007.

Općina Tuzla

Nema podataka da li je općina Tuzla osnivač lokalne radio ili televizijske stanice, pa je nepoznato da li postoji akt općine kojim bi se mogao ostvariti pravo na informisanje iz člana 12 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH.

Opština Prijedor

Nema podataka da li je opština Prijedor osnivač lokalne radio ili televizijske stanice, tako da je nepoznato da li postoji akt opštine kojim bi se mogao ostvariti pravo na informisanje iz člana 13 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS.

1.8. Pravo na upotrebu jezika**Grad Banja Luka**

Grad Banja Luka nije donio akt o oficijelnoj upotrebi jezika iz razloga što prema posljednjem popisu stanovništva²⁸ nisu ispunjeni uslovi određeni članom 9 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS, niti je takav interes iskazan od strane udruženja pripadnika nacionalnih manjina.

Općina Tuzla

Općina Tuzla nije donijela akt o oficijelnoj upotrebi jezika koje pravo daje član 9 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH.

Opština Prijedor

Opština Prijedor nije donijela akt o oficijelnoj upotrebi jezika koje pravo daje član 9 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina RS.

2. Praktična saradnja i odnos između organa jedinica lokalne samouprave i udruženja građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina u gradu Banjoj Luci i opštinama Prijedoru i Tuzli

Terensko istraživanje u okviru projekta „Susjedstvo – afirmacija multikulturalizma i saradnje na opštinskom nivou u zemljama Zapadnog Balkana“ sprovedeno je tokom septembra i oktobra 2009. godine. Istraživanje je obuhvatilo intervjuisanje i ispunjavanje upitnika 40 osoba, od čega 26 predstavnika udruženja pripadnika nacionalnih manjina i 14 osoba iz lokalnih vlasti.

2.1. Finansiranje

Imajući u vidu zakonske odredbe državnog i entitetskih zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, sa formalno – pravne strane, jedinice lokalne samouprave u svojim budžetima predviđaju sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava propisanih navedenim zakonima. Planirana budžetska sredstva su prevashodno usmjerena na ostvarivanje i zadovoljavanje dijela kulturnih prava pripadnika nacionalnih manjina koji žive na području jedinica lokalne samouprave koja su obuhvaćena istraživanjem i ovim projektom. Kulturna prava se prevashodno ostvaruju kroz aktivnost udruženja građana koja uglavnom djeluju prema obrascu amaterskih kulturno-umjetničkih društava sa djelatnošću isključivo usmjerenu na njegovanju dijela folklorne tradicije naroda kojim pripadaju. Aktivnosti udruženja se odnose na muzičko-scenske sadržaje, izložbe, književne večeri, dok manji broj ima izdavačku djelatnost i kurseve izučavanja maternjeg jezika. Anketirana udruženja pripadnika nacionalnih manjina, u načelu, iskazuju pozitivan stav prema organima jedinica lokalne samouprave, a koji se sastoji u izražavanju zadovoljstva finansijskom podrškom u ostvarivanju programskih ciljeva, planova i programa svakog udruženja ponaosob sa očekivanjem da ta finansijska podrška bude i veća. Istovremeno treba naglasiti da, iako su udruženja nacionalnih manjina uglavnom zadovoljna finansijskom podrškom od strane lokalnih vlasti, većina udruženja izražava nezadovoljstvo činjenicom da su im nepoznati kriteriji raspodjele sredstava što može da naruši princip javnosti. Takođe, izvjestan broj udruženja se suočava sa problemom nedostatka adekvatnog prostora u kojem bi obavljali svoju djelatnost i rješenje vide u pomoći od strane gradskih odnosno opštinskih vlasti.

Potrebno je posebno istaći dobar primjer gradskih vlasti Grada Banja Luke koje su obezbijedile logističku podršku radu Saveza nacionalnih manjina Republike Srpske dodjeljivanjem gradskog poslovnog prostora na korištenje bez naknade za potrebe Saveza i većine udruženja članica Saveza. Sličan primjer daje i općina Tuzla dodjeljivanjem pojedinim udruženjima poslovni prostor uz povlašteni iznos zakupnine.

2.2. Kulturna prava i pravo na upotrebu jezika

Iako anketirana udruženja u načelu ističu da su upoznati sa pravima garantovana Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, njihova percepcija mogućnosti realizacije garantovanih prava proizilazi iz sadašnjeg stepena organizovanosti pripadnika nacionalnih manjina pretežno kroz udruženja građana sa dominantnom kulturno-umjetničkom programskom orijentacijom. Može se primijetiti da se mehanizam organizovanosti pripadnika nacionalnih manjina zasniva na Zakonu o udruženjima i fondacijama²⁹, koji propisuje mogućnost da jedno udruženje građana mogu osnovati najmanje tri fizička odnosno pravna lica. Udruženje je, u smislu ovoga zakona, svaki oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili općeg interesa ili cilja, u skladu s Ustavom i Zakonom, a čija osnovna svrha nije sticanje dobiti. Dakle, po definiciji većina udruženja nema kapacitet da bude legitimni reprezent nacionalne manjine čiji predznak nose. Taj nedostatak je vjerovatno uzrok što većina anketiranih udruženja građana nije svjesna mogućnosti realizacije ostalih kulturnih prava i prava na upotrebu jezika. Iako u anke-

²⁹ Zakon o udruženjima i fondacijama (Službeni glasnik Republike Srpske broj 52/01, 42/05, Službene novine Federacije BiH broj 45/02).

tama tvrde da su upoznati sa Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, praksa pokazuje da udruženja nisu dovoljno upoznata sa njegovom sadržinom, mogućnostima i perspektivama koje se otvaraju samim Zakonom. Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina garantovano je da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo osnivati biblioteke, videoteke, kulturne centre, muzeje i istovremeno propisano da su lokalni i državni muzeji i ustanove za zaštitu spomenika kulture dužni u svojim programima i sadržajima obezbijediti srazmjernu zastupljenost svih nacionalnih manjina i zaštititi spomeničko blago i kulturnu baštinu nacionalnih manjina. U pogledu spomeničkog blaga i kulturne baštine nacionalnih manjina nesporno je da ono postoji i može se očekivati da će biti predmet zaštite i brige ne samo nadležnih ustanova već i organizacija samih nacionalnih manjina. Takođe, iako Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina propisuje mogućnost da opštine i gradovi mogu u svojim statutima utvrditi da lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namijenjenih javnosti budu istaknuti i na jeziku manjine koja to zahtijeva i kada u gradu, opštini, mjesnoj zajednici ili naseljenom mjestu tradicionalno stanuje znatan broj lica pripadnika nacionalne manjine, nemamo primjera realizacije ovih prava na upotrebu jezika, pored opšte činjenice da na područjima anketiranih opština postoje naselja sa nastanjenim znatnim brojem ovih lica. Javna upotreba svog jezika predstavlja proširenje kulturnih prava u korist kvantiteta i kvaliteta manjinske zaštite. Svakako da je za što potpuniju realizaciju i ovih prava neophodna inicijativa samih pripadnika nacionalnih manjina, a te inicijative prema sprovedenim anketama još nema.

2.3. Obrazovanje

Iako organizacija obrazovnog sistema predstavlja nadležnost republike odnosno federacije/kantona, a ne jedinica lokalne samouprave, anketa udruženja pokazuje nedostatak svijesti o mogućnosti realizovanja prava na obrazovanje koje garantuje Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina. Anketirana udruženja ističu nedovoljnu brojnost potencijalnih đaka kao argument za nepostojanje organizovane dopunske nastave na jeziku nacionalne manjine u okviru nastavnog procesa, prevashodno u osnovnim školama. Pored činjenice da ovaj projekat svoju pažnju usmjerava na nivo jedinice lokalne samouprave, potrebno je ukazati na odredbu člana 11 Zakona o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina Republike Srpske prema kojoj, ako pripadnici nacionalnih manjina to zahtijevaju, obezbjeđuje se učenje njihovog jezika, književnosti, istorije i kulture na jeziku manjine kojoj pripadaju kao dodatna nastava, nezavisno od broja pripadnika nacionalne manjine, u skladu sa opštim aktima o izvođenju nastave. Takođe je propisano da radi ostvarivanja ovih prava obezbjeđuju se potrebna finansijska sredstva u budžetu Republike Srpske, za realizaciju programa u oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja, a u budžetima opština i gradova u oblasti predškolskog obrazovanja, a odnosi se na osposobljavanje nastavnika koji će izvoditi nastavu na jeziku nacionalne manjine, prostor i druge uslove za izvođenje dodatne nastave i štampanje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina. Pravo na obrazovanje uz pravo na upotrebu jezika predstavljaju esencijalna prava kojim se obezbjeđuje zaštita same suštine nacionalnog bića, njegov identitet, svake nacionalne zajednice a time i nacionalne manjine. Obim realizacije prava na obrazovanje ukazuje i na stepen same organizovanosti jedne nacionalne manjine i njene uključenosti u društveni život cjelokupne zajednice. Iz ankete sprovedene među udruženjima nacionalnih manjina vidljivo je da postoje sporadični kursevi/škole jezika organizovanih u okviru vlastitih udruženja. Navedene škole se organizuju u formi ljetnjih škola, kurseva do odlazaka u ljetnje škole u matičnim zemljama. Sva logistika u organizovanju ovih, uslovno rečeno, privatnih škola od kadrovskih do prostornih kapaciteta je na teretu samih udruženja nacionalnih manjina ili matičnih država. Dakle, u opštinama obuhvaćenim istraživanjem, obrazovanje izvan državnih školskih institucija se odvija u udruženjima nacionalnih manjina zavisno od njihovih materijalnih mogućnosti. Institucionalno rješavanje problema obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina ne postoji u okviru sistema

osnovnog obrazovanja. Dodatna nastava na jeziku nacionalne manjine, koja je prije rata postojala u gradu Banja Luka i opštini Prijedor, danas ne postoji iako zakon pruža tu mogućnost. Postoje inicijative u Banjoj Luci za uvođenje dodatne nastave na ukrajinskom jeziku, koje podržava i Helsinški parlament građana i ostaje da se vidi ishod ovih nastojanja banjalučke ukrajinske zajednice. Zakonodavna vlast na entitetskom nivou je čak prije donošenja samog Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina izvršila prilagođavanje propisa iz oblasti prosvjete standardima koji se odnose na zaštitu nacionalnih manjina. Zakonom o osnovnoj školi u Republici Srpskoj³⁰ članom 4 stav 4 i 5 propisano je da jezik i kultura nacionalnih manjina u Republici Srpskoj poštovaće se prema kadrovskim mogućnostima škole, a u skladu sa Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina i Zakonom o zaštiti nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Konačno, kao konkretizacija opštih zakonskih akata i obaveze iz člana 8 Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini ministar prosvjete i kulture u Vladi Republike Srpske je dana 28.09.2004. godine donio Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece pripadnika nacionalnih manjina³¹ kojim se pobliže regulišu prava i obaveze u obrazovanju djece pripadnika nacionalnih manjina. Član 2 Pravilnika jasno kaže da nezavisno od broja pripadnika nacionalne manjine, osiguraće im se, ako to zahtijevaju, da uče svoj jezik, književnost, istoriju i kulturu na jeziku manjine kojoj pripadaju kao dodatnu nastavu. Članom 6 Pravilnika je propisano da "je obaveza Ministarstva i obrazovnih institucija da informišu pripadnike nacionalnih manjina o njihovim pravima". Ovim aktima je stvorena normativna podloga za konkretnu realizaciju utvrđenih prava nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja. Stepenn realizacije navedenih prava zavisi, možemo slobodno reći, od intenziteta dvosmjerne komunikacije na relaciji država–manjine, jer član 2 Pravilnika sa jedne strane stvara kondicional za nacionalne manjine a član 6 stvara obavezu za državu. Očigledno je da prema rezultatima sprovedenog istraživanja unutar anketiranih udruženja ne postoji dovoljna orijentisanost u pogledu ove zakonske mogućnosti za dodatno obrazovanje na jeziku nacionalne manjine u okviru institucionalnog sistema obrazovanja. Zakon ne postavlja nikakve prepreke u potrebnom broju učenika, čime su ispunjeni preduslovi za izvođenje takve nastave.

Ovdje treba istaći specifičan problem vezan za romsku nacionalnu zajednicu. Nedostatak kadrovskih kapaciteta se najviše osjeća baš u ovoj populaciji a kao posljedica neintegrisanosti romske zajednice u samo društvo, koja živi u teškim uslovima potpune nezaposlenosti, nepismenosti i bez smještaja, što je dovodi do velikog siromaštva, potpune ekonomske, socijalne i zdravstvene nezbrinutosti. Stoga, ostvarivanje prava na obrazovanje na romskom jeziku, očuvanje i njegovanje maternjeg jezika samo jedan je segment akcije opšteg zbrinjavanja ove najugroženije populacije, dok je primarna strategija romske zajednice jačanje ekonomsko-socijalnog standarda, rješavanje problema u oblasti obrazovanja, radnih odnosa, stambenih i imovinskih pitanja, zdravstvenog i socijalnog osiguranja.

2.4. Informisanje

Niti jedna od jedinica lokalne samouprave obuhvaćenih ovim projektom (grad Banja Luka, opštine Tuzla i Prijedor) nije osnivač niti jedne lokalne radilo ili televizijske stanice, tako da ne postoji akt grada kojim bi se moglo ostvariti pravo na informisanje iz člana 13 Zakona o zaštiti prava pripad-

30 Zakon o osnovnoj školi (Službeni glasnik Republike Srpske broj 38/2004).

31 Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju pripadnika nacionalnih manjina (Službeni glasnik Republike Srpske broj 89/2004).

nika nacionalnih manjina RS odnosno člana 12 Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Federaciji BiH. Kada je riječ o informisanju, ovdje je korisno naglasiti činjenicu da postoji razlika između koncepta emisije „o“ nacionalnim manjinama od koncepta emisije „za“ nacionalne manjine. Pravo na informisanje podrazumijeva emisije za nacionalne manjine na njihovom jeziku. Zasada ne postoji nijedan emiter u BiH koji proizvodi emisije na jeziku bilo koje nacionalne manjine. Donedavno je u okviru emisije „Korijeni“, koju proizvodi RTRS, postojala rubrika na ukrajinskom jeziku, ali nje sada nema. Suština isticanja ove razlike je da se shvati da je jedna uloga medija kada prate neku aktivnost udruženja nacionalnih manjina a sasvim druga uloga je pripremati program sa sadržajima na jeziku manjine, kako to predviđa zakon.

2.5. Učestvovanje u organima vlasti

Statutima anketiranih jedinica lokalne samouprave normirano je pravo na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u skupštinama grada odnosno opština srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u Bosni i Hercegovini, a kako je to propisano članom 13.14 Izbornog zakona BiH. Shodno tome, na lokalnim izborima 2008. godine izabrani su odbornici iz reda nacionalnih manjina. U skladu sa navedenim pravom, a prema rezultatu posljednjih sprovedenih lokalnih izbora 2008. godine, u skupštinama/vijećima jedinica lokalne samouprave kao predstavničkim tijelima građana grada odnosno opštine, i organu odlučivanja i kreiranja politike grada/opštine, izabrani su i verifikovani mandati po jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina. Sa formalno-pravne strane na ovaj način je zadovoljeno pravo na učešće nacionalnih manjina u zakonodavnoj vlasti na lokalnom nivou. Međutim, praksa pokazuje velike manjkavosti izbornog procesa i činjenicu da pripadnici nacionalnih manjina u suštini ne participiraju u vlasti na lokalnom nivou. Izborni zakon nije adekvatno riješio pitanje kandidovanja nacionalnih manjina jer je sužen prostor za pripadnike nacionalnih manjina, a favorizovani su pripadnici nacionalnih manjina članovi političkih partija koje, korišćenjem veoma niskog cenzusa za izbor nacionalnih manjina, na relativno jednostavan način mogu sebi obezbijediti odborničko mjesto u lokalnim skupštinama. Sa druge strane, udruženja pripadnika nacionalnih manjina ili sam Savez nacionalnih manjina, ako bi kandidovali nekog predstavnika, ta udruženja bi tada dobila politički karakter što udruženja pripadnika nacionalnih manjina kao udruženja građana ne bi trebala i smjela da budu. Naime, članom 13.14 Izbornog zakona BiH propisano je da pravo prijave za učešće na izborima za popunu garantovanih mandata za pripadnike nacionalnih manjina, pored političkih stranaka i koalicija političkih stranaka, imaju i: „registrovano udruženje ili drugi registrovani organizirani oblik djelovanja nacionalnih manjina“, kao i „grupa od najmanje 40 građana koji imaju biračko pravo“, koji uz prijavu za učešće na izborima dostave i imena kandidata koji tada dobijaju status nezavisnog kandidata. Za predstavnika pripadnika nacionalne manjine u općinskom vijeću, odnosno u skupštini opštine i gradskom vijeću, odnosno skupštini grada bira se kandidat koji dobije najveći broj glasova na posebnoj listi kandidata pripadnika nacionalnih manjina. Posljednji izbori su pokazali da je kapacitet političkih stranaka daleko veći od logistike koju su imali nezavisni kandidati. U BiH je na izborima 2008. godine izabrano 35 odbornika nacionalnih manjina, ali samo su četiri koja su predložena u ime udruženja nacionalnih manjina, a ostali su bili kandidati političkih partija³². Takođe, Izbornim zakonom je propisano da birač ima samo jedan glas, i ako se birač opredijeli da glasa za

32. Predsjednik Saveza nacionalnih manjina Republike Srpske g. Stevo Havreljuk (sprovedena anketa)

posebnu listu kandidata pripadnika nacionalnih manjina, glasat će tako što će označiti ime samo jednog kandidata na posebnoj listi kandidata pripadnika nacionalnih manjina. Postoji osnova za pretpostavku da je izdvojena lista naišla na slabiji odziv birača iz razloga straha od getoizacije. I dalje postoji opasnost od politizacije i manipulisanja nacionalnim manjinama kroz praksu unutar političkih stranaka koje su delegiranjem pripadnika nacionalnih manjina nastojale pribaviti imidž "tolerantnih partija", dok su, suštinski, partijska disciplina i dnevnopolitički program ti orijentiri koji realizaciju prava nacionalnih manjina stavljaju u podređen položaj. Očigledno, brzopletost zakonodavca da zadovolji standarde ljudskih prava koja se odnose na zaštitu prava nacionalnih manjina imala je za posljedicu da načini izmjene Izbornog zakona koje u biti ne idu u prilog kategoriji radi čije koristi su izmjene i učinjene. Sprovedeni izbori su stvorili situaciju da su na odbornička mjesta namijenjena pripadnicima nacionalnih manjina izabrani kandidati koji imaju slab ili gotovo nikakav uvid u životne probleme pripadnika nacionalnih manjina bilo u organizovanim strukturama bilo kao individue. Ono što je zabrinjavajuće jeste da osnovna komunikacija odbornik–nacionalne manjine nije uspostavljena ni nakon izbora, čime su pripadnici nacionalnih manjina praktično onemogućeni da artikuliraju svoje interese u organima vlasti na lokalnom nivou. Moglo bi se reći da nacionalne manjine kroz lokalnu javnu administraciju još nisu ostvarile direktno učešće u donošenju odluka na lokalnom nivou kojim bi se obezbijedilo ostvarivanje najvećeg dijela prava koji se na njih odnose, a što predstavlja jedan od principa Evropske povelje o lokalnoj samoupravi. Ovi ozbiljni nedostaci svakako bi morali upozoriti zakonodavca da iznađe adekvatan mehanizam da garantovano pravo na učešće u vlasti bude istinski u praksi i zadovoljeno.

U pogledu zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina u lokalnoj samoupravi moraju se pored odborničkih, posmatrati i ostale dužnosti: načelnici i njihovi zamjenici, predsjednici i potpredsjednici i sekretari skupština, opštinska uprava, stalna i povremena radna tijela. U tom pravcu idu i odredbe Zakona o lokalnoj samoupravi. Navedenim zakonom je propisano da na osnovu rezultata posljednjeg popisa stanovništva, jedinice lokalne samouprave obezbjeđuju proporcionalnu zastupljenost konstitutivnih naroda i grupa Ostalih u organima jedinice lokalne samouprave, uključujući funkcionere jedinica lokalne samouprave koji se ne biraju direktno: zamjenika načelnika jedinice lokalne samouprave, predsjednika skupštine i potpredsjednika skupštine jedinice lokalne samouprave. Istovremeno je propisano da predsjednik skupštine jedinice lokalne samouprave i načelnik jedinice lokalne samouprave ne mogu biti iz reda istog konstitutivnog naroda i grupa Ostalih, osim ako jedan konstitutivni narod ima natpolovičnu većinu prema posljednjem popisu stanovništva. I konačno je određeno da Statutom i propisima jedinica lokalne samouprave koji se odnose na organizaciju administrativne službe jedinice lokalne samouprave i zapošljavanje u administrativnoj službi, utvrđuju se konkretni način obezbjeđenja proporcionalne zastupljenosti. Ovim se postavlja nužnost sprovođenja u život odredbi zakona i drugih propisa u kojima su već regulisana i precizirana prava nacionalnih manjina koja se odnose na zastupljenost u vlasti.

U pogledu zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina među zaposlenima u administrativnim službama grada odnosno opštine postoje podaci o izvjesnom procentu u strukturi zaposlenih pod odrednicom grupe „Ostalih”. Da li je zaista obezbijeđena proporcionalna zastupljenost konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina koje se nastoje podvesti pod uopštenu odrednicu „Ostali”, u organima jedinice lokalne samouprave, a na osnovu rezultata posljednjeg popisa stanovništva, ostaje nepoznato. Ovdje se postavlja problem ustavne kategorije „Ostali”, koja je u suprotnosti sa definicijom nacionalne manjine iz Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, što dovodi i sam zakon u poziciju suprotnu Ustavu. Za očekivanje je da i ovo pitanje bude predmet predstojećih ustavnih reformi.

Komisije, odnosno savjeti za nacionalne manjine koji postoje kao radna tijela skupština pojedinih jedinica lokalne samouprave (Banja Luka i Tuzla) sačinjeni su od članova pripadnika pojedinih političkih stranaka i praksa pokazuje da ne postoji dovoljna povezanost i koordinacija između aktivnosti ovih radnih tijela i udruženja pripadnika nacionalnih manjina. Članovi savjeta/komisija

su nedovoljno upoznati sa životnim problemima koji opterećuju pripadnike nacionalnih manjina i preporučuje se unapređenje kvaliteta saradnje koja bi korisno trebala da bude dvosmjerna, što zahtijeva inventivnost obje strane, i savjeta i pripadnika nacionalnih manjina.

3. Zaključak

Iako svaki od anketiranih organa jedinica lokalne samouprave gradi različit pristup prema ostvarivanju zakonskih obaveza predviđenih Zakonom o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina, može se konstatovati da u navedenim jedinicama lokalne samouprave postoje kapaciteti da pripadnici nacionalnih manjina mogu ostvariti pravo na izražavanje etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta kroz zadovoljavanje kulturnih potreba i učešće u organima lokalne vlasti. Nedostaci izbornog sistema se ne mogu pripisati lokalnoj vlasti, već je na zakonodavcu da uoči i koriguje navedene manjkavosti. Postoji prostor za dalje poboljšanje mehanizama zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina koje postoje u organima lokalne samopurave (savjeti za nacionalne manjine, odsjeci za nacionalne manjine, načelnik/gradonačelnik) i kao obrazac može poslužiti primjer gradske uprave Grada Banja Luka, koja kroz formiranje Odsjeka za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine nastoji izgraditi sistematski pristup zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Administrativne službe gradskih odnosno opštinskih uprava pokušavaju poboljšati položaj nacionalnih manjina tako što, u skladu sa svojim budžetskim mogućnostima, finansiraju i sufinansiraju rad i programske aktivnosti udruženja pripadnika nacionalnih manjina. Treba istaći da postoji saradnja sa pojedinim matičnim državama kroz koju svoj interes mogu pronaći i same nacionalne manjine u cilju obogaćivanja kulturnih sadržaja i očuvanja nacionalnog identiteta. Ova saradnja se prevashodno odvija posredstvom ambasada matičnih država u razmjeni sadržaja iz oblasti kulture koja podstiče afirmaciju ne samo tih država, već i nacionalnih manjina čiji su korijeni vezani za te države.

Istovremeno se može uočiti da na strani pripadnika nacionalnih manjina ne postoji organizovan, sistematski, koordinisani i ujednačeni pristup u ostvarivanju njihovih zakonskih prava. Udruženja nacionalnih manjina, pa i sam Savez nacionalnih manjina RS, najprije su udruženje građana i diskutabilno je kakvim kadrovskim i stručnim kapacitetima raspolažu da bi se upustili u iznalaženje konkretnih rješenja tj. za izgradnju kvalitetne strategije i nastupa prema organima vlasti u realizaciji zakonskih prava. Savez nacionalnih manjina RS ipak je apolitična organizacija koja je dužna da se zalaže za zaštitu interesa svih nacionalnih manjina i bude funkcionalno tijelo kroz koje će se artikulirati interesi pripadnika nacionalnih manjina. Međutim, rezultati ankete ukazuju da većina udruženja nacionalnih manjina uglavnom nastupa samostalno, što znatno slabi mogućnosti za uspješnu realizaciju postavljenih ciljeva.

Glavni problemi koji su u životu pripadnika nacionalnih manjina uočeni tokom sprovođenja ovog istraživanja i projekta mogu se identifikovati u nekoliko tačaka:

- Nacionalne manjine nisu zadovoljne Izbornim zakonom BiH, odnosno njegovim dijelom koji se odnosi na način izbora predstavnika nacionalnih manjina.
- Problem udruženja građana pripadnika nacionalnih manjina je i nedovoljna finansijska podrška u budžetu opštine ili grada koja je predviđena za finansiranje njihovih aktivnost kao i nedostatak trajnog rješenja prostorijsa za rad pojedinih udruženja.
- Poseban problem je priroda saradnje sa odbornicima u skupštinama opština/gradova iz reda nacionalnih manjina, koje gotovo i da nema, jer udruženja nacionalnih manjina ne prihvataju odbornika koji je ujedno i član političke partije, jer smatraju da on zastupa samo interese političke partije. Ovome treba dodati da ni jedan izabrani odbornik iz reda nacionalnih manjina u Prijedoru, Tuzli i Banjaluci nema plan i program rada.

- *Komisije za pitanja nacionalnih manjina i Savjet za pitanja nacionalnih manjina kao radna tijela skupština opština/grada, čiji je zadatak da pokreću inicijative i poboljšaju položaj nacionalnih manjina, su sastavljena od odbornika iz reda političkih partija sa minornim ili nikakvim učešćem članova iz reda nacionalnih manjina. U samoj praksi, usljed nedostatka jasnog programa, ova tijela su neefikasna jer do sada nisu uradila ništa konkretno na rješavanju problema nacionalnih manjina.*
- *Udruženja građana pripadnika nacionalnih manjina nisu dovoljno svjesna načina na koji se mogu ostvarivati zakonska prava kao što je učenje maternjeg jezika u školama, uspostavljanje dvojezičnih naziva ulica, informisanje i slično.*
- *Problem socijalne integracije romske zajednice koja se susreće sa diskriminacijom u ostvarivanju prava na zaposlenje i zdravstveno osiguranje.*

Za iznalaženje rješenja navedenih problema institucionalni okvir koji daje Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina je nedovoljan. U načelu se može zaključiti da su nacionalne manjine i dalje prepuštene samima sebi da kroz formu udruženja građana artikulišu svoje interese na lokalnom nivou. Ovakav status zahtijeva intervenciju države da dodatno uredi ovu oblast i konkretizuje norme Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina na način da ih učini praktičnim i dostupnim njihovim krajnjim korisnicima, pripadnicima nacionalnih manjina.

BiH	Lokalni organi zaduženi za pitanja zaštite prava nacionalnih manjina i njihov mandat	Izdvajanja iz lokalnog budžeta	Zastupljenost u lokalnoj zakonodavnoj i izvršnoj vlasti
<i>Banja Luka</i> Savjet za nacionalne manjine, kao radno tijelo Skupštine Savjet za nacionalne manjine ima predsjednika, zamjenika predsjednika i pet članova, koji se biraju iz reda odbornika u Skupštini i iz reda predstavnika nacionalnih manjina. Odsek za izbjegla i raseljena lica, povratnike i nacionalne manjine, pri Odjelenju za društvene djelatnosti	Savjet je nadležan da prati primjenu Evropske okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina i Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina; obezbjeđuje uslove za poštovanje etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta pripadnika nacionalnih manjina; prati primjenu zakonskih odredbi o zaštiti prava nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja, informisanja, kulture, ekonomsko-socijalnih prava, kao i učesće u organima lokalne vlasti; te ostvaruje saradnju sa udruženjima nacionalnih manjina, obrazovanih na području grada. Djelokrug rada Odsjeka obuhvata, između ostalog, i saradnju sa udruženjima pripadnika nacionalnih manjina, prikupljanje podataka i vođenja evidencije o nacionalnim manjinama na području grada Banja Luka, učestvovanje u izradi godišnjih programa rada za nacionalne manjine, upućivanje pripadnika nacionalnih manjina na ostvarivanje prava iz oblasti zapošljavanja, otvaranja samostalnih djelatnosti i preduzeća	Grad Banja Luka u svom budžetu predviđa i planira sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, no ne postoje jasni kriteriji za raspodjelu sredstava. Grad određuje iznos sredstava na bazi razmotrenih programa rada, finansijskih planova svih udruženja, potom kroz praćenje aktivnosti i raspoloživog procenta planiranih budžetskih sredstava.	U Skupštini grada Banja Luka verifikovan je mandat jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina. Među zaposlenima u administrativnoj službi Grada, 7,01% pripadnika grupe „Ostalih“ čine strukturu zaposlenih.
<i>Tuzla</i> Komisija za zaštitu prava pripadnika nacionalnih manjina, kao radno tijelo općinskog vijeća	Komisija je nadležna da razmatra sva pitanja u vezi sa zaštitom prava nacionalnih manjina propisanim međunarodnim konvencijama, Ustavom BiH, Federacije BiH, Tuzlanskog kantona, da obavještava nadležne organe o slučajevima kršenja prava nacionalnih manjina i predlaže vijeću preduzimanje posebnih mjera za zaštitu prava, te na osnovu prikupljenih podataka prezentira vijeću analize, informacije i izvještaje o stanju u oblasti zaštite prava nacionalnih manjina na području općine Tuzla. U okviru budžeta Općine Tuzla postoji stavka pod nazivom	„Grantovi neprofitnim organizacijama – nacionalna i kulturno nacionalna udruženja“. U općinskom vijeću verifikovan je mandat jednom odborniku iz reda	nacionalnih manjina. U pogledu zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina među zaposlenima u službama općine Tuzla, od ukupno 128 zaposlenih službenika njih 7 se izjašnjava kao „ostali“.
<i>Prijedor</i> Ne postoji nijedno opštinsko tijelo u čijoj je nadležnosti pitanje zaštite i ostvarivanja prava nacionalnih manjina	U budžetu Opštine Prijedor predviđena su sredstva pod stavkom „Finansiranje projekata nacionalnih manjina“.	Izabran je i verifikovan mandat jednom odborniku iz reda nacionalnih manjina. O nacionalnoj strukturi zaposlenih u administrativnoj službi opštine nema podataka.	

1. Uvod

Kao jedna od aktivnosti u okviru projekta „Susjedstvo – afirmacija multikulturalizma i saradnje na opštinskom nivou u zemljama zapadnog Balkana“ pripremljena je uporedna analiza pravnog i institucionalnog okvira na nivou tri višenacionalne lokalne zajednice u Srbiji. Istraživanje je sproveo Centar za regionalizam iz Novog Sada u periodu oktobar - decembar 2009 godine. Metodologija je podrazumevala izbor lokalnih samouprava iz različitih delova Republike Srbije. Istraživanje je sprovedeno u gradu Zrenjaninu, koji se nalazi u Vojvodini, u opštini Bor, u istočnoj Srbiji, i u opštini Bujanovac, na jugu Srbije. Odabrane lokalne samouprave se razlikuju po veličini i broju stanovnika, po geografskim i istorijskim osobenostima, ekonomskoj razvijenosti, kao i po pristupu i načinu ostvarivanja manjinskih politika. Sve tri opštine u kojima je sprovedeno istraživanje smatraju se „nacionalno mešovitim opštinama“ prema kriterijumu iz Zakona o lokalnoj samoupravi.

Nacionalno mešovitim opštinama, u smislu ovog zakona, smatraju se opštine u kojima jedna nacionalna zajednica čini više od 5% od ukupnog broja stanovnika ili sve zajednice čine više od 10% prema poslednjem popisu stanovništva u Republici Srbiji.

Metodologija sprovođenja istraživanja je, kao prvu fazu, podrazumevala prikupljanje i analizu propisa koji u navedenim opštinama stvaraju preduslove za efektivnu realizaciju manjinskih prava. U tom smislu, u odabranim lokalnim samoupravama prikupljene su odluke o budžetu i izveštaji o realizaciji budžeta, odluke o osnivanju saveta za međunacionalne odnose, pravilnici o njihovom radu kao i drugi opštinski akti, na primer godišnji programi i izveštaji o radu javnih preduzeća i ustanova u kojima se ostvaruju manjinska prava. U drugoj fazi istraživačkog dela obavljani su detaljni strukturisani intervjui sa predstavnicima opštinske vlasti, predstavnicima saveta za međunacionalne odnose, predstavnicima javnih preduzeća i ustanova koji predlažu i sprovode sektorske manjinske politike u oblastima kulture, informisanja, obrazovanja (televizija i radio, biblioteke, kulturni centri, škole) kao i predstavnicima manjinskih zajednica, kako bi se stekao potpuni uvid u:

- a) stepen participativnosti i demokratičnosti pripreme i formulisanja sektorskih manjinskih politika;
- b) nivo njihove usklađenosti sa republičkim pravnim okvirom (Ustav RS, Zakon o položaju nacionalnih manjina, Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma, Zakon o lokalnoj samoupravi, Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina);
- c) nivo političke volje i institucionalne osposobljenosti (kapaciteta) lokalne samouprave da na adekvatan način primene postojeći regulativni okvir.

U trećoj fazi pripremljena je uporedna analiza regulativnog okvira za ostvarivanje prava manjina na lokalnom nivou kroz ključne sektorske politike, definisani i posebno analizirani primeri dobre prakse i predložene preporuke za poboljšanje stanja u svakoj od oblasti.

2. Propisi kojima se u Republici Srbiji uređuje položaj nacionalnih manjina

U Republici Srbiji prava nacionalnih manjina su uređena – prema hijerarhiji pravnih akata:

- a) Ustavom Republike Srbije;
- b) međunarodnim konvencijama, koje se aktom ratifikaciju, odnosno potvrđivanja u Narodnoj skupštini primenjuju kao domaće pravo i moraju da budu u saglasnosti sa Ustavom RS, ali su hijerarhijski viši pravni akti od „običnih“ zakona (kao što je, na primer, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope);
- c) Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine, koji se primenjivao u Državnoj zajednici Srbije i Crne Gore ali se nakon formiranja samostalnih država Srbije i Crne Gore u Srbiji primenjuje kao republički zakon;
- d) drugim zakonima, kao što je Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma, Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, Zakon o osnovnoj školi, Zakon o srednjoj školi, tzv. Omnibus zakon, kojim su određena republička ovlašćenja u domenu manjinske zaštite prenesena na AP Vojvodinu, Zakonom o lokalnoj samoupravi itd.
- e) Uredbom o Savetu Republike Srbije za nacionalne manjine;
- f) Statutom AP Vojvodine i pokrajinskim propisima;
- g) Statutima gradova i opština i njihovim odlukama.

Ustavom Republike Srbije³³, kao najvišim pravnim aktom u Republici Srbiji, Srbija se definiše kao država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive, zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima. U Ustavu nije prevladalo građansko, već etničko određenje države po kojem je Srbija država srpskog naroda, a zatim i svih drugih građana koji u njoj žive. Pripadnicima nacionalnih manjina, pored ljudskih prava koja uživaju svi građani, garantuju se dodatna prava izdvojena u posebnoj poglavlju: „Prava pripadnika nacionalnih manjina”.

Zakon kojim je na opšti način uređena oblast prava nacionalnih manjina jeste Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina³⁴. Ovim zakonom uređena su prava nacionalnih manjina na obrazovanje, upotrebu nacionalnih simbola, informisanje na maternjem jeziku, pravo na udruživanje i kulturna prava.

Određenje manjine u Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina glasi:

Nacionalna manjina je svaka grupa državljana koja je po brojnosti dovoljno reprezentativna, iako predstavlja manjinu na državnoj teritoriji, pripada nekoj od grupa stanovništva koje su u dugotrajnoj i čvrstoj vezi sa državnim teritorijom i poseduje obeležja kao što su jezik,

33 "Sl. glasnik RS" br. 98/2006.

34 "Sl. list SRJ", br. 11/2002, "Sl. list SCG", br. 1/2003 – Ustavna povelja i "Sl. glasnik RS", br. 72/2009 – dr. zakon

kultura, nacionalna ili etnička pripadnost, poreklo ili veroispovest, po kojima se razlikuje od većine stanovništva, i čiji se pripadnici odlikuju brigom da zajedno održavaju svoj zajednički identitet, uključujući kulturu, tradiciju, jezik ili religiju. Nacionalnim manjinama smatraće se sve grupe državljana koji se nazivaju ili određuju kao narodi, nacionalne i etničke zajednice, nacionalne i etničke grupe, nacionalnosti i narodnosti, a ispunjavaju navedene uslove.

2.1. Institucionalni okvir za ostvarivanje manjinskih prava u lokalnim samoupravama

2.1.1. Sistem lokalne samouprave u Srbiji

Osnove za novi sistem lokalne samouprave u Srbiji postavljene su u Ustavu Republike Srbije iz 2006. godine, a konkretna rešenja utemeljena donošenjem seta zakona u Narodnoj skupštini Republike Srbije decembra 2007. godine, i to: Zakona o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije, Zakona o lokalnoj samoupravi, Zakona o lokalnim izborima i Zakona o glavnom gradu. Kao jedinice lokalne samouprave u Srbiji utvrđene su opštine, gradovi i grad Beograd. Opština je određena kao osnovna teritorijalna jedinica u kojoj se ostvaruje lokalna samouprava, i koja ima najmanje 10.000 stanovnika (opština može imati i manje od 10.000 stanovnika, ako je status opštine imala pre stupanja zakona na snagu). Grad je teritorijalna jedinica koja predstavlja ekonomski, administrativni, geografski i kulturni centar šireg područja i ima više od 100.000 stanovnika (i ovde su mogući izuzeci, pa su Zakonom o teritorijalnoj organizaciji status grada dobile i neke opštine koje imaju daleko manje od 100.000 stanovnika). Beograd je kao glavni grad Republike Srbije posebna jedinica lokalne samouprave, sa nadležnostima i posebno prihodima koji su znatno veći od ostalih lokalnih samouprava. Lokalna samouprava se ostvaruje u 150 opština, 23 grada i u gradu Beogradu.

Iako je Ustavom RS predviđeno da Srbija ima takozvanu „monotipsku“ lokalnu samoupravu (dakle da gradovi i opštine imaju iste nadležnosti), u praksi su sektorskim zakonima (kao što su, na primer, zakoni u oblasti zdravstva) gradovima date nadležnosti koje opštine nemaju (na primer da osnivaju bolnice i zdravstvene centre). Zakonom utvrđene nadležnosti opština vrši preko svojih organa: skupštine opštine, predsednika opštine, opštinskog veća i opštinske uprave. Organi grada su: skupština grada, gradonačelnik, gradsko veće i gradska uprava. Prema Zakonu o lokalnoj samoupravi, skupština opštine, odnosno grada, jeste najviši organ lokalne samouprave. Predsednik opštine, odnosno gradonačelnik bira se posredno, iz redova odbornika. On zajedno sa gradskim, odnosno opštinskim većem deli izvršnu vlast u opštini.

Građani učestvuju u lokalnoj samoupravi neposredno (putem građanske inicijative, zbora građana i na referendumu), i posredno (izborom odbornika skupština jedinica lokalne samouprave). Sastavni deo lokalne samouprave je i mesna samouprava.

Odnosi između organa Republike, teritorijalne autonomije i organa jedinica lokalne samouprave, radi ostvarivanja svojih prava i dužnosti, zasnivaju se na međusobnoj saradnji, koja se odvija u skladu sa Ustavom, Zakonom i drugim propisima. Jedinice lokalne samouprave u Srbiji mogu da se udružuju sa drugim jedinicama lokalne samouprave u oblastima od zajedničkog interesa kao i da ostvaruju saradnju na nacionalnom i na međunarodnom planu, sa odgovarajućim teritorijalnim zajednicama i jedinicama lokalne samouprave u drugim državama. Jedinice lokalne samouprave imaju svoje simbole (grb i zastavu) koji se mogu isticati samo uz državne simbole.

2.1.2. Saveti za međunacionalne odnose

Lokalna samouprava s multietničkim sastavom stanovništva mora u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi da osnuje savet za međunacionalne odnose. Savet je samostalno radno telo lokalne samouprave, koje čine predstavnici srpskog naroda i nacionalnih manjina. Uslov da bi se osnovao savet jeste da je lokalna samouprava nacionalno mešovita. Pod nacionalno mešovitom sredinom smatra se, u smislu Zakona o lokalnoj samoupravi, sredina u kojoj pripadnici jedne nacionalne manjine čine više od 5% od ukupnog broja stanovnika ili pripadnici svih nacionalnih manjina čine više od 10% od ukupnog broja stanovnika prema poslednjem popisu stanovništva u Republici Srbiji. Članovi saveta su pripadnici nacionalnih manjina i srpskog naroda, s tim da niti srpski narod, niti jedna nacionalna manjina ne može imati većinu članova u savetu. Predstavnik u savetu može imati svaka nacionalna manjina koja je zastupljena u populaciji opštine s više od 1%. Osnovna uloga Saveta, prema članu 98. Zakona o lokalnoj samoupravi, jeste da razmatra pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređivanja nacionalne ravnopravnosti, u skladu sa zakonom i statutom. Delokrug, sastav, izbor članova i način rada saveta uređuje se odlukom skupštine jedinice lokalne samouprave, koja se donosi većinom glasova od ukupnog broja odbornika u skladu sa statutom. Način predlaganja i izbora članova saveta treba da obezbedi ravnomernu zastupljenost predstavnika srpskog naroda i nacionalnih manjina.

U slučaju nacionalnih manjina koje imaju svoje izabrane nacionalne savete, predstavnici nacionalnih manjina u savetu se biraju na predlog nacionalnog saveta. Odluke saveta donose se konsenzusom članova. Savet ima pravo da pred Ustavnim sudom pokrene postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti statuta, odluke ili drugog opšteg akta skupštine jedinice lokalne samouprave, ako smatra da su njima neposredno povređena prava pripadnika srpskog naroda i nacionalnih manjina predstavljenih u savetu i pravo da pod istim uslovima pred Vrhovnim sudom Srbije pokrene postupak za ocenu saglasnosti odluke ili drugog opšteg akta skupštine jedinice lokalne samouprave sa statutom. Skupština i izvršni organi opštine dužni su da predloge svih odluka koji se tiču nacionalne ravnopravnosti prethodno dostave na mišljenje savetu. Savet o svojim stavovima i predlozima obaveštava skupštinu opštine, koja je dužna da se o njima izjasni na prvoj narednoj sednici, a najkasnije u roku od 30 dana.

2.1.3. Zaštitnik građana

U svim jedinicama lokalne samouprave predviđena je mogućnost osnivanja zaštitnika građana, koji je ovlašćen da kontroliše poštovanje prava građana, kao i da utvrdi povrede koje su učinjene aktima, radnjama ili nečinjenjem organa uprave i javnih službi. U svim lokalnim samoupravama u kojima postoje zaštitnici građana, oni se, u saradnji sa Savetom za međunacionalne odnose, bave i poboljšanjem kvaliteta ostvarivanja manjinskih prava u lokalnoj sredini. Za razliku od saveta, čije delovanje je usmereno na opšti nivo, na analizu i poboljšanje lokalnih sektorskih politika i jačanje klime međunacionalnog poverenja, građanski branilac se bavi pojedinačnim slučajevima, na zahtev stranke kojoj su povređena ili ugrožena ljudska prava. U tom smislu, osnovni pravac delovanja građanskog branioca je zaštita građana (u višenacionalnim sredinama posebno manjina) od diskriminacije čiji su počinioci organi lokalne javne vlasti i opštinska uprava. Dve jedinice lokalne samouprave ili više njih mogu doneti odluku o ustanovljavanju zajedničkog zaštitnika građana. Sva ostala pitanja kao što su nadležnost i ovlašćenja, način postupanja i izbora i prestanka dužnosti zaštitnika građana nisu uređena zakonom, već se uređuju statutom i drugim opštim aktom.

2.1.4. Nacionalni saveti nacionalnih manjina

Institucija nacionalnih saveta nacionalnih manjina uvedena je u pravni poredak Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, koji je u Saveznoj skupštini SR Jugoslavije jednoglasno usvojen

2002. Usvajanjem novog Ustava Republike Srbije 2006. nacionalni saveti nacionalnih manjina postaju ustavna kategorija – Ustav predviđa u članu 75 stav 3 da pripadnici nacionalnih manjina, radi ostvarenja prava na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obaveštavanju i službenoj upotrebi jezika i pisma, mogu izabrati svoje nacionalne savete u skladu sa zakonom. Nacionalni saveti nacionalnih manjina su najvažniji instrument manjinske personalne samouprave u Republici Srbiji u oblastima u kojima se ostvaruju kolektivna prava nacionalnih manjina. Registar nacionalnih saveta vodi Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Republike Srbije. Nacionalni saveti imaju od 15 do 35 članova, u zavisnosti od brojnosti nacionalne manjine prema poslednjem popisu stanovništva. Prema Zakonu o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, članovi nacionalnog saveta se biraju neposredno, na opštim, tajnim i neposrednim izborima ili na elektorskoj skupštini. Neposredni izbori za nacionalne savete održaće se ako se do dana raspisivanja izbora, na poseban birački spisak nacionalne manjine, upiše više od 50% od ukupnog broja pripadnika nacionalne manjine prema poslednjem popisu stanovništva, umanjenog za 20%. Ukoliko ovaj uslov nije ispunjen, izbor članova nacionalnog saveta izvršiće elektorska skupština. Pravo da bude elektor, ima svaki pripadnik nacionalne manjine koga potpisima podrži najmanje 100 birača sa biračkog spiska te nacionalne manjine. Kandidata za elektora može predložiti i organizacija, udruženje ili politička organizacija nacionalne manjine, ali i tog kandidata mora potpisima podržati najmanje 100 pripadnika nacionalne manjine. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava sačinjava i ažurira biračke spiskove svih manjina za izbore nacionalnih saveta, organizuje i sprovodi izbore za članove nacionalnih saveta, a takođe i prati rad saveta i raspušta savet ukoliko ne zaseda duže od šest meseci, ne izabere predsednika u roku od 60 dana od konstituisanja ili ne donese statut. Nacionalni saveti imaju puni legitimitet da reprezentuju nacionalnu manjinu u domenu kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma.

Narodna skupština i Vlada Republike Srbije, pre razmatranja i odlučivanja o pitanjima iz oblasti kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma, moraju da zatraže mišljenja nacionalnih saveta, a nacionalni saveti mogu da iniciraju Vladi ukidanje, odnosno poništenje podzakonskih opštih akata organa uprave koje inače donose starešine organa uprave (ministri) i da pokrajinskim i lokalnim organima daju predloge, inicijative i mišljenja o svim pitanjima koja se odnose na položaj nacionalnih manjina, a ti organi su obavezni da predloge, inicijative i mišljenja saveta razmotre i preduzmu odgovarajuće mere. Prema zakonu, na inicijativu pojedinog nacionalnog saveta, republika, pokrajina, ili lokalna samouprava prenosi osnivačka prava nad ustanovama koje su isključivo vezane za nacionalne manjine (npr. u školama u kojima se nastava isključivo izvodi na manjinskom jeziku, ili u ustanovama javnog informisanja isključivo na jeziku nacionalne manjine), ili za koje nacionalni savet sam utvrdi da su od posebnog značaja za nacionalnu manjinu. Do sada su ustanovljeni nacionalni saveti sledećih nacionalnih manjina: Bošnjaka, Bugara, Bunjevaca, Vlaha, Grka, Egipćana, Mađara, Makedonaca, Nemaca, Roma, Rumuna, Rusina, Slovaka, Ukrajinaca i Hrvata.

2.2. Pravo na jezički identitet

Pravo na jezički identitet pripadnika nacionalnih manjina je osnovno kolektivno manjinsko pravo – bez koga ostala individualna i kolektivna manjinska prava gube smisao. Republika Srbija je ratifikovala dva ključna obavezujuća dokumenta Saveta Evrope, kojima se uređuje pravo manjina na jezički identitet: Okvirnu konvenciju za zaštitu prava nacionalnih manjina i Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima usvojena je da bi se, s jedne strane, zaštitila i razvila evropska kulturna tradicija i nasleđe, a s druge strane, da bi se obezbedilo poštovanje neotuđivog i opšteprihvaćenog prava na upotrebu manjinskih jezika u privatnom i javnom životu. Svaka država bi trebalo da odredi u svom instrumentu ratifikacije svaki pojedinačni regionalni ili manjinski jezik na koji će se Povelja primenjivati. Republika Srbija je pristupila Povelji 1. juna 2005. godine i primenjuje je u odnosu na deset manjinskih jezika i to na: albanski, bošnjački, bugarski, mađarski, rumunski, romski, rusinski, slovački, ukrajinski i hrvatski jezik.

Ustavom Republike Srbije određeno je da su u Republici u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilčko pismo. Službena upotreba drugih jezika i pisama uređuje se zakonom, na osnovu Ustava. Članom 79 Ustava RS pripadnicima nacionalnih manjina garantovano je pravo korišćenja svog jezika i pisma, što podrazumeva sledeća prava:

- a) pravo da u sredinama gde čine znatan populaciju, državni organi, organizacije kojima su poverena javna ovlašćenja, organi autonomnih pokrajina i jedinica lokalne samouprave vode postupak i na njihovom jeziku;
- b) da na svome jeziku koriste svoje ime i prezime;
- c) da u sredinama gde čine znatnu populaciju, tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisane i na njihovom jeziku.

Materija službene upotrebe jezika i pisma regulisana je Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma³⁵. Pored navedenog zakona, na teritoriji AP Vojvodine na snazi je Odluka o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji AP Vojvodine³⁶.

U Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, članom 11 je propisano u kojim lokalnim sredinama je jezik nacionalnih manjina u ravnopravnoj službenoj upotrebi. Obavezno će se uvesti u ravnopravnu službenu upotrebu jezik i pismo nacionalne manjine ukoliko procenat pripadnika te nacionalne manjine u ukupnom broju stanovnika na njenoj teritoriji dostiže 15% prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva. Statutom grada/opštine utvrđuje se koji su jezici nacionalnih manjina u službenoj upotrebi. U opštinama u kojima je u službenoj upotrebi jezik nacionalne manjine, te nacionalne manjine imaju pravo da njihovi nacionalni simboli budu istaknuti uz simbole jedinice lokalne samouprave u službenim prostorijama grada, odnosno opštine.

Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma ne sadrži odredbe koje ovlašćuju jedinicu lokalne samouprave da proglasi za službeni jezik na teritoriji opštine i jezik manjine čiji udeo u ukupnoj populaciji opštine ne dostiže 15%. Dakle, nacionalna manjina koja je zastupljena u populaciji opštine sa manje od 15%, nema pravo, prema Zakonu, da zahteva da njen jezik bude proglašen za službeni jezik na teritoriji opštine. Međutim, veoma čest slučaj, pre svega u Vojvodini, jeste da su u nekim gradovima i opštinama nacionalne manjine istorijski zastupljene u znatnom broju, ali još uvek u manjem broju od 15%. Ovo pitanje je regulisano za teritoriju AP Vojvodine Odlukom o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisama nacionalnih manjina na teritoriji AP. Ovom odlukom je propisano da je uslov za uvođenje službenog jezika manjine na delu teritorije opštine da procenat pripadnika određene nacionalne manjine doseže 25% na tom delu teritorije, prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva. Uvođenje službenog jezika na delu teritorije opštine je veoma limitirano po svojoj sadržini i najčešće podrazumeva samo garantovanje prava na ispisivanje naziva ulica i trgova na jeziku manjine. Naravno, opština može pripadnicima manjine koji su zastupljeni u stanovništvu do 15% garantovati i veći obim prava na službenu upotrebu jezika. Navedena odredba člana 8 stav 2 Odluke o bližem uređivanju pojedinih pitanja službene upotrebe jezika i pisma nacionalnih manjina na teritoriji AP glasi:

Kad jezik i pismo nacionalne manjine nije u službenoj upotrebi na celoj teritoriji jedinice lokalne samouprave, jezik i pismo nacionalne manjine će se uvesti u službenu

35 "Sl. glasnik RS" br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94 i 101/05.

36 "Službeni list APV" br. 8/03 i 9/03.

upotrebu u naselju ili mesnoj zajednici na njenoj teritoriji ukoliko u tom naselju ili mesnoj zajednici procenat pripadnika određene nacionalne manjine dostiže 25% prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva.

Službena upotreba jezika nacionalnih manjina podrazumeva naročito: korišćenje jezika nacionalnih manjina u upravnom i sudskom postupku, upotrebu jezika nacionalne manjine u komunikaciji organa s javnim ovlašćenjima sa građanima; izdavanje javnih isprava i vođenje službenih evidencija i zbirke ličnih podataka na jezicima nacionalnih manjina i prihvatanje tih isprava na tim jezicima kao punovažnih, upotrebu jezika na glasačkim listićima i biračkom materijalu, upotrebu jezika u radu predstavničkih tela. Takođe, ustanove koje su nadležne za vođenje postupaka pripadnicima manjina mogu omogućiti da na maternjem jeziku podnose molbe, pritužbe, podneske i predloge, te da im se na tom jeziku dostavljaju sudski i drugi upravni spisi (pa i u područjima na kojima jezici manjina nisu u službenoj upotrebi). Ako je na području jedinice lokalne samouprave jezik nacionalne manjine u službenoj upotrebi, u postupku promene naziva ulica, trgova, gradskih četvrti, zaselaka i drugih delova naseljenih mesta, obavezno se pribavlja mišljenje nacionalnog saveta te nacionalne manjine o toj promeni odnosno o predloženim novim nazivima ulica, trgova i naseljenih mesta.

2.3. Pravo na školovanje na maternjem jeziku

Zakonom o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina pripadnicima nacionalnih manjina garantovano je pravo na vaspitanje i obrazovanje na svom jeziku u institucijama predškolskog, osnovnog i srednjeg vaspitanja i obrazovanja. Ovim zakonom je, između ostalog, propisano i da u izradi nastavnog plana za potrebe nastave predmeta koji izražavaju posebnost nacionalnih manjina na jeziku nacionalnih manjina, dvojezične nastave i učenja jezika nacionalnih manjina sa elementima nacionalne kulture obavezno učestvuju nacionalni saveti nacionalne manjine.

Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja propisano je da nacionalne manjine po pravilu obrazovanje ostvaruju na maternjem jeziku, a izuzetno ga mogu ostvarivati i na srpskom jeziku. Ovim zakonom propisano je osnivanje nacionalnog prosvetnog saveta, čiji se jedan član bira iz reda nacionalnih manjina.³⁷ Uloga nacionalnog prosvetnog saveta je izuzetno značajna, jer između ostalog donosi: opšte osnove predškolskog programa, nastavne planove i programe osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja i osnove vaspitnog programa i predlaže ministru udžbenike i nastavna sredstva. Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da koriste udžbenike iz matične države, na osnovu odobrenja ministra, u skladu sa standardima koje utvrđuje savet.

Broj i prostorni raspored dečjih vrtića, škola i fakulteta planira se aktom o mreži ustanova. Akt o mreži dečjih vrtića i osnovnih škola donosi skupština jedinice lokalne samouprave. Mrežu dečjih vrtića i osnovnih škola određuje opština, na osnovu kriterijuma koje utvrdi Vlada, a saglasnost na akt o mreži osnovnih škola daje Ministarstvo obrazovanja. Akt o mreži srednjih škola donosi Vlada na osnovu broja i uzrasta učenika na određenom području, specifičnosti područja (brdsko-planinsko, prigranično, nedovoljno razvijeno, nacionalno mešovito područje), potreba za zapošljavanjem i finansijskih mogućnosti Republike.

³⁷ Listu kandidata predlažu i zajednički podnose saveti nacionalnih manjina.

U oblasti obrazovanja, lokalna samouprava je nadležna da osniva ustanove i organizacije u oblasti osnovnog obrazovanja. Opština je osnivač ustanova predškolskog obrazovanja, osnovnih i srednjih škola na svojoj teritoriji i obezbeđuje iz svog budžeta sredstva za održavanje školskih zgrada i plate vannastavnog osoblja (domari, spremačice). Sredstva za plate nastavnog osoblja odobravaju se iz budžetskog razdela Ministarstva prosvete.

Veoma je važno naglasiti da opština imenuje i razrešava školski odbor (organ upravljanja u osnovnim i srednjim školama), što je potencijalno veoma važan element vođenja izbalansirane manjinske politike u opštinama. Naime, zakonima o osnovnoj i srednjoj školi predviđeno je da školama upravljaju školski odbori. Odbor ima devet članova, koji između sebe biraju predsednika. Odbor ima tripartitnu strukturu. Čine ga po tri predstavnika zaposlenih u školi, tri predstavnika roditelja i tri predstavnika koje predlaže opština (to mogu biti opštinski funkcioneri, odnosno odbornici ili postavljena lica, zaposleni u opštinskoj upravi, članovi Saveta za međunacionalne odnose ili bilo koja druga lica za koja opština proceni da imaju stručnih i profesionalnih kapaciteta za donošenje odluka u oblasti obrazovanja). Članove školskog odbora iz reda zaposlenih predlaže vaspitno-obrazovno, odnosno nastavničko veće a iz reda roditelja – savet roditelja, tajnim izjašnjavanjem. Skupština jedinice lokalne samouprave odlučuje o predlogu ovlašćenog predlagача.

Lokalne samouprave mogu da iniciraju izmenu akta o mreži srednjih škola, odnosno da podnesu obrazložen predlog Ministarstvu prosvete za izmenu tog akta (npr. osnivanje nove škole ili odeljenja srednje škole u naselju u kome žive pripadnici nacionalne manjine ili etničke grupe).

Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina predviđeno je da nacionalni savet nacionalne manjine ima ovlašćenje i da predloži osnivaču osamostaljivanje izdvojenog odeljenja škole u kome se nastava izvodi na jeziku nacionalne manjine.

Zakoni o osnovnoj i srednjoj školi uređuju uslove za formiranje odeljenja u kome se nastava odvija na jeziku manjine ili dvojezično. Za formiranje odeljenja u kome će se nastava odvijati na jeziku manjine, potrebno je da roditelji najmanje petnaestoro dece podnesu zahtev za formiranje takvog odeljenja. Uz saglasnost ministra prosvete, odeljenje se može formirati i za manje od 15 učenika, ali je potrebno da škola podnese zahtev za odobrenje formiranja takvog odeljenja. Kada se nastavni plan i program ostvaruje na srpskom jeziku, učenicima pripadnicima nacionalnih manjina obezbeđuje se savlađivanje nastavnog plana i programa maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture. Nastavne planove i programe za osnovnu školu predlaže ministar prosvete a donosi Nacionalni prosvetni savet. Nastavni plan i program verske nastave sporazumno donose ministar prosvete i ministar vera, na usaglašeni predlog tradicionalnih crkava i verskih zajednica (Srpska pravoslavna crkva, Islamska zajednica, Katolička crkva, Slovačka evangelistička crkva a.v., Jevrejska zajednica, Reformatska hrišćanska crkva i Evangelička hrišćanska crkva a.v.), u skladu sa zakonom. Obaveza škole je da kada se nastava izvodi i na jeziku nacionalne manjine, vodi evidenciju i na tom jeziku i izdaje đacima isprave na tom jeziku.

Učenik pripadnik nacionalne manjine ima pravo da mu škola izda javne isprave (đačka knjižica, ispisnica, uverenje, svedočanstvo i diploma) na maternjem jeziku, ukoliko je nastava izvođena na jeziku narodnosti.

Zakonom o visokom obrazovanju regulisana je oblast visokog obrazovanja. Ovim zakonom je propisano da se studije, odnosno pojedini delovi studija, kao i odbrana doktorske disertacije mogu organizovati i na jeziku nacionalne manjine, u skladu sa statutom visokoškolske ustanove, ukoliko je takav program odobren, odnosno akreditovan. Odobrenje, odnosno akreditaciju izdaje komisija za akreditacije. Ukoliko su se studije izvodile na jeziku nacionalne manjine, isprave se izdaju i na tom jeziku.

Nacionalni saveti nacionalnih manjina učestvuju u svim aspektima upravljanja školama u kojima se obrazovno-vaspitni rad izvodi i na jeziku nacionalne manjine, ili u kojima se izučava govor, jezik ili

kultura nacionalne manjine kao poseban nastavni predmet. Nacionalni saveti daju mišljenje o predloženim kandidatima za direktora i članove školskog odbora. Oni takođe daju mišljenje u postupku njihovog razrešenja u svim školama u kojima se nastava izvodi i na jeziku nacionalne manjine ili se izučava jezik i kultura nacionalne manjine kao poseban predmet. U ustanovama u kojima se u većini odeljenja obrazovno-vaspitni rad izvodi na jeziku nacionalne manjine ili za koje je utvrđeno da su od posebnog značaja za nacionalnu manjinu, nacionalni savet nacionalne manjine predlaže članove školskih odbora i daje prethodnu (obavezujuću) saglasnost na izbor direktora. Prema zakonu, svi pojedinačni pravni akti koje organi lokalne samouprave donesu bez odgovarajućeg predloga ili mišljenja nacionalnog saveta ništavi su.

Na inicijativu pojedinog nacionalnog saveta, lokalna samouprava prenosi osnivačka prava nad ustanovama koje su isključivo u vezi s nacionalnim manjinama (npr. u školama u kojima se nastava isključivo izvodi na manjinskom jeziku), ili za koje nacionalni savet s m utvrdi da su od posebnog značaja za nacionalnu manjinu.

2.4. Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Medijsko zakonodavstvo u Srbiji prepoznaje važnost informisanja na maternjem jeziku, zabranjuje bilo kakav oblik diskriminacije u tom pogledu kao i jezik mržnje i netolerancije. Ustavom Republike Srbije garantovana je sloboda medija, a članom 79 garantovano je pravo nacionalnim manjinama „na potpuno, blagovremeno i nepristrasno obaveštavanje na svom jeziku, uključujući pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu obaveštenja i ideja”, kao i „na osnivanje sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja, u skladu sa zakonom”.

U Zakonu o radiodifuziji iz 2002, kao i u Zakonu o javnom informisanju iz 2003. predviđeno je da se u medijima razvija duh međukulturnog dijaloga, sprečava jezik mržnje, omogućava svim ljudima koji žive na teritoriji zemlje da primaju i odašilju informacije u sredstvima javnog informisanja.

Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina pripadnicima nacionalnih manjina jamči se pravo na potpuno i nepristrasno obaveštavanje na njihovom jeziku, uključujući i pravo na izražavanje, primanje, slanje i razmenu informacija i ideja putem štampe i drugih sredstava javnog obaveštavanja. Država se takođe obavezala da u programima radija i televizije javnog servisa obezbedi informativne, kulturne i obrazovne sadržaje na jeziku nacionalne manjine, a ujedno da može da osniva i posebne radio i televizijske stanice koje bi emitovale programe na jezicima nacionalnih manjina. Ovim zakonom je garantovano pravo pripadnicima nacionalnih manjina da osnivaju i održavaju medije na svom jeziku.

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i medijsko zakonodavstvo u Srbiji nisu definisali šta se podrazumeva pod "osnivanjem sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja" odnosno „informisanjem na jezicima nacionalnih manjina”:

- a) da li su mediji nacionalnih manjina samo oni mediji u kojima se program u celini ili najvećim delom odvija na jeziku nacionalne manjine i u kojem su zaposleni novinari kao i upravljački i administrativni kadar predstavnici te manjinske zajednice (poput štamparsko-izdavačkih kuća Hlas Ludu, Magyar Szó, Ruske Slovo, Libertatea); ili su to i
- b) oni mediji koji samo jedan deo programa emituju na jezicima nacionalnih manjina i za to imaju angažovane novinare iz manjinskih zajednica organizovane u sopstvenim autonomnim redakcijama (kao što su novine „Zrenjanin”, u kojima postoji stranica na mađarskom i rumunskom jeziku).

Prema Zakonu o javnom informisanju, republika, autonomna pokrajina i lokalna samouprava obavezuju se da obezbede deo sredstava ili druge uslove za rad javnih glasila na jezicima nacional-

nih manjina. Većina manjinskih medija u multietničkim opštinama nije u privatnom vlasništvu, već se finansira sredstvima gradova i opština, odnosno njihovi osnivači su gradovi i opštine. Donošenjem Zakona o radiodifuziji 2002. godine ozbiljno je doveden u opasnost opstanak manjinskih medija jer je ovaj zakon naložio obaveznu privatizaciju svih medija osim Javnog servisa RTS i to do 31. decembra 2007. godine. U slučaju privatizacije medija na jezicima manjina čiji je osnivač lokalna samouprava, sasvim sigurno bi bio smanjen broj emisija na jezicima nacionalnih manjina a uvek postoji mogućnost da novi vlasnik potpuno prestane sa obavljanjem delatnosti informisanja na jeziku manjina, posebno ako je medij kupio iz drugih razloga (zbog vlasništva na zemljištu i zgradama, na primer, a ne da bi vršio delatnost informisanja). Proces privatizacije manjinskih medija trebalo je trebalo do sada da bude završen, ali je privatizacija manjinskih medija obustavljena do daljeg te u ovom trenutku (decembar 2009. godine) još oko 50 lokalnih medija u Srbiji nisu privatizovani, dakle, njihovi osnivači koji i finansiranju njihovo poslovanje i dalje su lokalne samouprave. Od ovih 50 medija, najveći broj su lokalni mediji u kojima se informisanje u dobrom delu vrši i na jezicima manjina.

U Zakonu o nacionalnim savetima nacionalnih manjina veoma široko je uređena nadležnost nacionalnih saveta u oblasti obaveštavanja. U toj oblasti nacionalni saveti mogu, samostalno ili zajedno sa drugim pravnim licem, osnivati ustanove i privredna društva za obavljanje novinsko-izdavačke i radio-televizijske delatnosti, štampanja i reprodukcije snimljenih medija i vršiti prava i obaveze osnivača. Republika, autonomna pokrajina ili jedinica lokalne samouprave kao osnivač javnih preduzeća i ustanova u oblasti javnog informisanja koje u celini ili pretežno informišu na jeziku nacionalne manjine mogu u sporazumu s nacionalnim savetom u celini ili delimično preneti osnivačka prava nad tim ustanovama na nacionalni savet – ova odredba predstavlja jedan od putokaza za rešavanje problema potencijalne privatizacije javnih glasila koja emituju programe na jezicima manjina.

Nadležnosti opštine/grada u pogledu informisanja propisane su članom 30 stav 2 tačka 34 Zakona o lokalnoj samoupravi te je navedeno da se opština, putem svojih organa, u skladu sa Ustavom i zakonom stara o javnom informisanju od lokalnog značaja i obezbeđuje uslove za javno informisanje na srpskom jeziku i jeziku nacionalnih manjina koji se koriste na teritoriji opštine, osniva televizijske i radio-stanice radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji je u opštini u službenoj upotrebi, kao i radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji nije u službenoj upotrebi, kada takvo izveštavanje predstavlja dostignuti nivo manjinskih prava.

Skupština opštine/grada osniva službe, javna preduzeća, ustanove i organizacije utvrđene statutom opštine i vrši nadzor nad njihovim radom, imenuje i razrešava upravni i nadzorni odbor, imenuje i razrešava direktore javnih preduzeća, ustanova, organizacija i službi čiji je osnivač i daje saglasnost na njihove statute, u skladu sa zakonom. Drugim rečima, odlukom skupštine opštine/grada osniva se preduzeće koje se stara o javnom informisanju, a upravljačka prava vrši skupština.

2.5. Negovanje kulture i tradicije

Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, kao posebno pravo propisano je pravo na negovanje kulture i tradicije. Ono podrazumeva izražavanje, čuvanje, negovanje, razvijanje, prenošenje i javno ispoljavanje nacionalne i etničke, kulturne, verske i jezičke posebnosti kao dela tradicije građana, nacionalnih manjina i njihovih pripadnika. Ujedno, pripadnicima nacionalnih manjina jamči se pravo da osnivaju posebne kulturne, umetničke i naučne ustanove, društva i udruženja u svim oblastima kulturnog i umetničkog života. Navedene ustanove su samostalne u radu, a država će u skladu sa svojim mogućnostima učestvovati u finansiranju tih društava i udruženja. Ovim zakonom je propisano da će muzeji, arhivi i institucije za zaštitu spomenika kulture čiji je osnivač država, obezbediti predstavljanje i zaštitu kulturno-istorijskog nasleđa nacionalnih

manjina sa svoje teritorije, a da će predstavnici nacionalnih saveta učestvovati u odlučivanju o načinu predstavljanja kulturno-istorijskog nasleđa svoje zajednice.

U Republici Srbiji osnovni zakon koji reguliše oblast kulture jeste Zakon o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture³⁸. Osim tog zakona i niz drugih zakona i podzakonskih akata regulišu ovu široku oblast³⁹. Zakonom o delatnostima od opšteg interesa u oblasti kulture utvrđuje se opšti interes u oblasti kulture za čije se ostvarivanje sredstva obezbeđuju u budžetu Republike Srbije, kao i potrebe u oblasti kulture za koje se sredstva obezbeđuju u budžetu opštine, odnosno grada. Takođe, i autonomne pokrajine obezbeđuju sredstva za rad kada se njima doprinosi razvoju kulture i umetnosti u pokrajini ili obezbeđuje razvoj kulture nacionalnih manjina. Kao opšti interes propisani su i programi iz oblasti kulture drugih naroda i narodnosti i staranje o zaštiti njihove kulturne baštine. Sredstva za ostvarivanje opšteg interesa obezbeđuju se u budžetu Republike Srbije, a značajnu ulogu ima ministar kulture, jer utvrđuje koji će se programi finansirati.

Zakon detaljno navodi koji se opšti interesi finansiraju iz budžeta opštine/grada. Pored finansiranja, opština/grad ima ulogu i u pogledu organizacije i rada ustanova kulture na lokalnom nivou, jer odlučuje o visini sredstava za ostvarivanje potreba u kulturi u opštini. Takođe, daje saglasnost na opšte akte ustanova kulture o načinu obavljanja delatnosti, broju i strukturi zaposlenih, na godišnje programe rada kao i na izveštaje o poslovanju lokalnih ustanova kulture čiji je osnivač. Opština/grad, na zahtev Ministarstva kulture, podnosi Ministarstvu godišnji program korišćenja sredstava za ostvarivanje potreba u kulturi, kao i izveštaj o ostvarivanju programa i korišćenju sredstava namenjenih za kulturu koja se obezbeđuju u budžetu opštine, odnosno grada.

Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina predviđa brojne nadležnosti nacionalnih saveća nacionalne manjine u domenu učešća u upravljanju ustanovama kulture od posebnog značaja za očuvanje kulturnog identiteta nacionalne manjine (na primer davanje mišljenja o članovima upravnog odbora i direktora ustanove kulture i izbor jednog člana upravnog odbora ovih ustanova), kao i u domenu pripreme strategije razvoja kulture nacionalne manjine, utvrđivanja koje su kulturne manifestacije i događaji od posebnog značaja za očuvanja kulture nacionalne manjine, utvrđivanja liste kulturnih dobara od interesa za nacionalne manjine itd.

Zakonom o lokalnoj samoupravi navedene su obaveze lokalne samouprave u vezi s kulturom, te je tako opština/grad nadležna da organizuje obavljanje poslova u pogledu zaštite kulturnih dobara od značaja za opštinu, da podstiče razvoj kulturnog i umetničkog stvaralaštva, da obezbedi sredstava za finansiranje i sufinansiranje programa i projekata u oblasti kulture od značaja za opštinu i stvara uslove za rad muzeja i biblioteka i drugih ustanova kulture čiji je osnivač.

3. Osnovni podaci o gradu Zrenjaninu i opštinama Bor i Bujanovac

3.1. Grad Zrenjanin

Zrenjanin je druga po veličini lokalna samouprava u Srbiji i središte je Srednjobačkog okruga. Grad je privredni i kulturni centar Banata. Površina grada je 1.326 km², što iznosi oko 8,3% površine AP

38 "Službeni glasnik RS" br. 49/92.

39 Vidi: <http://www.kultura.sr.gov.yu/?jez=sc&p=56>

Vojvodine. Grad čini urbani centar Zrenjanin sa 22 naselja (Aradac, Banatski Despotovac, Belo Blato, Botoš, Čenta, Ečka, Elemir, Farkaždin, Jankov Most, Klek, Knićanin, Lazarevo, Lukićevo, Lukino Selo, Melenci, Mihajlovo, Mužlja, Orlovat, Perlez, Stajićevo, Taraš, Tomaševac). Približno 11% stanovnika (11.605) u opštini čine Mađari, 56.560 ili preko 74% etnički Srbi, dok je etničkih Jugoslovena, Rumuna, Slovaka i Roma znatno manje (Roma ima 1.577, Rumuna 633, Hrvata 484 i Slovaka 361, odnosno po oko 2% od ukupnog stanovništva opštine u svakoj od pomenutih nacionalnih zajednica. Zanimljivo je da je nacionalno neopredeljeno preko 2,5% stanovništva, dok se za regionalnu pripadnost deklariralo više od jednog procenta.

Etnički Slovaci u Aradcu se srazmerno posmatrano znatno više od drugih bave stočarstvom a etnički Mađari iz Mihajlova, Mužlje i Lukinog Sela radnointenzivnim povrtarstvom. Etnička struktura stanovništva je kroz vreme doživela brojne promene, pa je apsolutna srpska većina uspostavljena tek posle Drugog svetskog rata. Poslednjih desetak godina grad je uspeo da se ekonomski oporavi nakon sloma privrednih grana na kojima se tradicionalno, već pedesetak godina, zasnivala privreda ovog kraja (metalna i tekstilna industrija). Umesto toga, u gradu se razvijaju prehrambena, prerađivačka i hemijska industrija a Zrenjanin je takođe i jedan od lidera po obimu privlačenja direktnih investicija, jer ima visokoobrazovanu radnu snagu, veoma dobru infrastrukturu i solidno geografsko okruženje.

Na izborima za Skupštinu grada Zrenjanina u maju 2008. godine, lista "Za evropski Zrenjanin – Boris Tadić" osvojila je 34 odsto od ukupnog broja glasova, odnosno vodeće mesto sa 26 mandata. Na drugom mestu je Srpska radikalna stranka sa 28,10 odsto glasova i 22 mandata, a na trećem "Zajedno za Vojvodinu – Nenad Čanak" sa 12,5 odsto glasova ili devet mandata. Budžetski prihodi Zrenjanina za 2010. godinu planirani su u iznosu od 3.357.471.000 dinara (u januaru 2010. godine evro je vredeo oko 97 dinara).

3.2. Opština Bor

Opština Bor se nalazi u istočnom delu Srbije i sedište je Borskog okruga, koji, pored Bora, čine opštine Kladovo, Majdanpek i Negotin u geografskom regionu, koji je poznat i pod imenom Timočka Krajina. Prema popisu iz 2002. u opštini Bor je živelo 55.817 stanovnika. Opština Bor se sastoji od centralnog naselja i sedišta opštine – gradskog naselja Bor i 12 sela: Gornjane, Tanda, Luka, Krivelj, Bučje, Oštrelj, Donja Bela Reka, Brestovac, Slatina, Zlot, Šarbanovac i Metovnica. U ovih 12 sela ima 13 mesnih zajednica. Etnički Vlasi uglavnom žive u naseljima Bučje, Gornjane, Krivelj, Luka, Metovnica, Slatina, Tanda, Topla i Šarbanovac.

Iako je u poslednje dve decenije došlo do velikog pomeranja stanovništva, to nije uticalo na promenu nacionalne strukture stanovništva, koju čini 27 nacionalnosti. Srbi su u većini i prema poslednjem popisu iz 2002. godine bilo ih je 39.989 (72%), zatim Vlasi – 10.064 (18%), Romi 1.259 (2,3%), Makedonci (1%), lica koja su se izjasnila kao Jugosloveni (0,6%), Crnogorci (0,4%), Albanci (0,2) i Rumuni (0,2), dok je učešće ostalih nacionalnih i etničkih grupacija marginalno. U obrazovnoj strukturi stanovništva starog 15 i više godina na području opštine Bor (2002), završena srednja škola je najčešći vid obrazovanja (35,5%), na drugom mestu je osnovno obrazovanje (25,4%), dok je 8,9% (4.159) stanovništva opštine sa višom i visokom stručnom spremom.

Gradsko naselje je nastalo nakon II svetskog rata, kao središte industrijskog kompleksa Rudarsko-topioničarskog basena Bor. U tom smislu, osnovna karakteristika privrede opštine Bor je monostrukturna, s obzirom na to da se dosadašnji razvoj više od pola veka zasnivao na razvoju rudarstva i metalurgije. Razvoj malih i srednjih preduzeća i samostalnih radnji je u blagom porastu, čiji brži razvoj nije bio moguć zbog lošeg stanja privrede i veoma nepovoljnih uslova kreditiranja. Postoji negativan odnos kretanja gradskog u odnosu na seosko stanovništvo tj. evidentna tendencija

stanovništva ka povratku u sela. Naime, broj gradskog stanovništva je po popisu iz 2002. godine iznosio 39.387 stanovnika i manji je za 15.598 stanovnika u odnosu na broj gradskog stanovništva po popisu iz 1991. godine, dok je broj seoskog stanovništva u posmatranom periodu povećan za 11.515 i po popisu od 2002. godine iznosi 14.995 stanovnika. U Bor se u poslednjih nekoliko godina doselilo preko 1.000 Roma sa Kosova i iz Makedonije. Romi u Boru lako dobijaju status stalnog prebivališta. U Boru socijalnu pomoć koristi oko 500 porodica. Preovlađuju Romi, a 75 odsto korisnika je bez škole ili nepotpunog osnovnog obrazovanja.

Pad proizvodnje i opšte loše stanje privrede opštine i okruženja znatno je uticalo na smanjenje stope nataliteta i povećanje stope migracije stanovništva. Prosečna godišnja stopa depopulacije u Boru (pada broja stanovnika) iznosi 2,21%. Zastarela tehnologija i pad cene bakra na svetskom tržištu doveli su do bitnog smanjenja proizvodnje, realnog pada standarda i kupovne moći stanovništva, povećanja nezaposlenosti, pojave viškova radnika.

Imajući u vidu da je Bor do pre petnaestak godina bio najveći industrijski grad u Srbiji posle Kragujevca, infrastruktura u opštini je razvijena u poređenju sa najvećim brojem opština u Srbiji. Vodovodna i kanalizaciona mreža, toplifikacija, sakupljanje i odvoz smeća i otpada sa njegovim odlaganjem, komunikaciona mreža (putevi i železnički saobraćaj), javni objekti – su zastupljeni su u velikoj meri i pokrivaju skoro sve svoje sektore.

Od poslednjih izbora 2006. godine, opštinska vlast u Boru je izrazito nestabilna. Nijedna od dve velike stranke (DS i SRS Vojislava Šešelja) nije osvojila dovoljnu većinu da bi samostalno formirala vlast, te su „jezičak na vagi“ regionalna stranka „Živim za Krajinu“ gradonačelnika Zaječara Boška Ničića i Vlaška demokratska stranka Srbije na čijem je čelu dr Predrag Balašević, zamenik predsednika opštine. Skupština opštine Bora ima 35 odbornika, a od juna do kraja decembra vladajuću većinu su činili 13 članova Srpske radikalne Stranke, četiri odbornika pokreta „Živim za Krajinu“ Boška Ničića, gradonačelnika Zaječara, tri odbornika Vlaške demokratske stranke Srbije i jedan odbornik Demokratske stranke Srbije. U opoziciji su Demokratska stranka sa 11 odbornika i SPS sa tri odbornika. Na sednici opštinskog veća održanoj 29. decembra 2009. godine, od Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu Veće je zatražilo da uvede privremene mere u opštinu Bor jer je koalicija navedene četiri stranke izgubila odborničku većinu. Dragan Marković, predsednik Skupštine opštine Bor, nije mogao da zakaže sednicu Skupštine opštine do kraja decembra 2009, kako bi bio usvojen budžet za 2010. godinu zbog nepostojanja skupštinske većine za usvajanje budžeta.

3.3. Opština Bujanovac

Opština Bujanovac nalazi se u ekonomski najnerazvijenijem delu Srbije – južnoj Srbiji. U ovom delu Srbije od ukupno 11 opština čak sedam pripadaju grupi najnerazvijenijih opština u Srbiji (Preševo, Bujanovac, Medveđa, Crna Trava, Bosilegrad, Trgovište i Bojnik). Prema popisu iz 2002. godine u opštini Bujanovac živelo je 43.302 stanovnika, od čega 23.782 Albanaca (54,69%), 14.782 Srba (34,14%) i 3.867 Roma (8,93%).

U Bujanovcu je na vlasti Partija za demokratsko delovanje (PDD), koja je najstarija politička partija Albanaca u Srbiji, koja je formirana 1990. godine. Njen politički lider je Riza Haljimi (Riza Halimi), koji je jedini albanski predstavnik u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Partija za demokratsko delovanje ima sedište u Preševu (gde je trenutno u opoziciji) a u Bujanovcu ima 13 odbornika (od ukupno 41) i na vlasti je u koaliciji sa Pokretom za demokratski progres (PDP), koji ima 10 odbornika. Istaknutiji član PDD Šaip Kamberi (Shaip Kamberi) predsednik je opštine Bujanovac. U opštinskoj skupštini su još Demokratska stranka (tri odbornika), Demokratska stranka Srbije (tri odbornika), Grupa građana „Stojanče Arsić“ (tri odbornika) i Srpska radikalna stran-

ka (devet odbornika). Nacionalna struktura odbornika je: 23 odbornika su Albanci, 16 odbornika su Srbi, a dvojica su Romi. U januaru 2009. godine srpski odbornici iz bujanovačke skupštine su napustili Skupštinu opštine u znak protesta zbog smene dvojice direktora srpske nacionalnosti u Sportskom centru „Mladost“ i Turističkoj organizaciji u Bujanovcu. Većinu u Skupštini opštine sada čine 23 odbornika albanskih manjinskih partija. Predstavници ostalih partija su ocenili smenu dva direktora srpske nacionalnosti kao još jedan pritisak na Srbe u Bujanovcu. Predstavници albanske većine u opštinskoj skupštini smatraju da je „razrešenje direktora posledica isteka njihovih mandata jer je jedan imenovan još 2002, a jedan još 1996. godine“. Albanske partije koje su u većini u opštinskoj skupštini nude srpskim političkim grupacijama „proširenu političku koaliciju“, odnosno predlažu im da daju predlog za zamenika predsednika Skupštine, dva člana u Opštinskom veću, dva načelnika Opštinske uprave i jednog pomoćnika predsednika opštine. Uslov je da se u ovoj koaliciji ne nađu SRS i DSS. Srpska strana ovo ne prihvata, već traži da participira u vlasti sa 40%, koliki je brojčani udeo srpskog stanovništva u ukupnoj populaciji opštine. Albanska strana smatra da bi ovaj predlog potpuno obesmislio samu instituciju lokalnih izbora, jer 40% funkcionerskih mesta ne odgovara procentu koji su nealbanske partije osvojile na izborima.

Opština Bujanovac ima 59 naselja, 27 mesnih zajednica, sedam mesnih kancelarija i pripada Pčinjskom okrugu. Po poslednjem popisu (2002. godine) četvrtina stanovništva opštine Bujanovac (10.183 stanovnika) nalazi se na privremenom radu u inostranstvu. Ukupno poljoprivredno stanovništvo u opštini Bujanovac iznosi 8.267 što čini 19,1% ukupnog broja stanovnika. Struktura gazdinstva je vrlo nepovoljna sa prosečnom veličinom gazdinstva od oko tri hektara, a samo mali procenat proizvođača obrađuje preko 10 hektara zemljišta. Jug Srbije ima povoljan položaj u okviru železničke mreže Republike Srbije, jer teritorijom Bujanovca prolazi panevropski Koridor 10, na pravcu Budimpešta – Beograd – Kragujevac – Niš – Skoplje – Solun. U Bujanovcu je prisutno samo jedno veliko preduzeće i 266 malih preduzeća uglavnom u sektorima trgovine i usluga.

Romi sa Kosova koji su se usled rata doselili u Srbiju uglavnom su naselili lokacije na kojima su Romi i ranije živeli u većem broju. U Bujanovcu je smešteno 1.345 raseljenih Roma sa Kosova, ili 272 porodice, od kojih je samo 27 porodica, odnosno 142 lica u organizovanom kolektivnom smeštaju. Ostali Romi sa Kosova su smešteni u ionako prenaseljenim postojećim ilegalnim romskim naseljima, neregistrovanim kolektivnim centrima, napuštenim kućama, često bez električne energije, vode ili kanalizacije (43,5% od 593 romska naselja u Srbiji su bez sanitarnih sredstava, dok 27,3% nema snabdevanje vodom). Za raseljene Rome pristup medicinskoj zaštiti i socijalnoj zaštiti, obrazovanju i tržištu rada zavisi od posedovanja statusa raseljenog lica. U Bujanovcu samo jedna romska porodica ima stanarsko pravo na stanu, što znači da svi Romi žive u svojim privatnim kućama u nelegalnim romskim naseljima. U tom smislu, opština Bujanovac pokrenula je, među prvim u Srbiji, a prva na jugu Srbije, inicijativu za legalizaciju romskih naselja na području ove opštine. Inicijativa predviđa izradu urbanističkih planova i sve neophodne dokumentacije za legalizaciju nelegalnih kuća i naselja. Legalizacija je osnovni preduslov za finansiranje i nedostajuće infrastrukture u ovim naseljima (vodovod, kanalizacija, asfaltiranje ulica). Projekat u opštini Bujanovac finansira Ministarstvo za infrastrukturu.

4. Usporedna analiza primene propisa kojima se uređuju prava nacionalnih manjina u gradu Zrenjaninu i opštinama Bor i Bujanovac

4.1. Institucionalni okvir za ostvarivanje manjinskih prava u RS

Bor

Opština Bor usvojila je novi Statut 5. avgusta 2008. godine, i time uskladila odredbe svog najvišeg normativnog akta sa odredbama novog Zakona o lokalnoj samoupravi⁴⁰. Opšta odredba Statuta opštine Bor, koja, u skladu sa odredbama Zakona o lokalnoj samoupravi, Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma i Zakona o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina, uređuje nadležnosti lokalne samouprave u domenu manjinske zaštite, sadržana je u članu 15 stav 1 tačka 35). U tom smislu, opština:

(...) utvrđuje jezike i pisma nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi na teritoriji Opštine i obezbeđuje njihovo ravnopravno korišćenje u postupcima pred organima Opštine, javnim preduzećima, ustanovama i organizacijama i službama čiji je osnivač Opština; obezbeđuje ispisivanje naziva mesta, reka, jezera i drugih geografskih naziva, naziva ulica i trgova, naziva organa Opštine, saobraćajnih znakova, obaveštenja i upozorenja za javnost, i drugih javnih natpisa na jeziku i pismu nacionalne manjine koji je u službenoj upotrebi u Opštini prema njenoj tradiciji.

Imajući u vidu činjenicu da na teritoriji opštine Bor nijedna manjinska nacionalna zajednica, pa ni vlaška, koja je u ukupnoj populaciji stanovništva zastupljena sa 18%, nije obezbedila pravo da se njen jezik proglasi kao službeni u opštini, nijedna manjinska nacionalna zajednica takođe nema ni mogućnost da ostvaruje druga prava, koja se izvode iz njenog svojstva manjine čiji je jezik proglašen za službeni u opštini (pravo na pisanje imena prema alfabetu maternjeg jezika, pravo da njeni simboli budu izloženi uz opštinske u zgradi opštine, pravo da se obrasci za izvode iz matičnih knjiga štampaju dvojezično – na srpskom i na maternjem jeziku, pravo na dvojezično ispisivanje naziva naseljenih mesta i drugih toponima u opštini, pravo da Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine bude konsultovan u postupku odlučivanja o promeni naseljenih mesta, pravo na isticanje nacionalnih simbola u zgradi opštine itd).

Odredba Statuta opštine Bor koja uređuje osnivanje Saveta za međunacionalne odnose veoma je opšta i u pogledu svih elemenata bitnih za funkcionisanje ove institucije upućuje na posebnu opštin-sku odluku o ustanovljavanju saveta. Odluka o delokrugu, sastavu, izboru članova i način rada Saveta za međunacionalne odnose donosi se većinom glasova od ukupnog broja odbornika. U februaru 2009. godine Skupština opštine Bor donela je Odluku o osnivanju Saveta za međunacionalne odnose. Odluka o osnivanju predviđa da savet ima deset članova, od kojih pet iz redova srpske nacionalne zajednice, tri pripadnika vlaške nacionalne manjine i dva Roma. Predstavnici iz reda većinskog naroda biraju se na predlog odborničkih grupa, a predstavnici nacionalnih manjina na

⁴⁰ Novi Zakon o lokalnoj samoupravi donesen je u decembru 2007. godine i u prelaznim i završnim odredbama ostavio je rok od šest meseci gradovima i opštinama za usklađivanje svojih statuta sa njegovim odredbama.

predlog nacionalnih saveta nacionalnih manjina, ili, ukoliko nacionalna manjina nema osnovan nacionalni savet, na predlog manjinskih udruženja ili nevladinih organizacija.

Odluka sadrži kvalitetnu odredbu o mandatu članova saveta koji je duži od mandata odbornika (pet godina), čime se izbegava nepotrebna politizacija saveta, odnosno izmena celokupnog sastava, do koje po automatizmu dolazi posle svakih novih lokalnih izbora. Veoma je dobro i rešenje prema kome predlog kandidata za članove saveta uvek ima dvostruko veći broj članova od broja koji se bira. Odredbe koje zavređuju kritiku su one o finansiranju saveta, jer ne sadrže kriterijume za određivanje visine budžetskih sredstava za rad saveta i finansiranje projekata. Odredba o tome da najmanje 1/3 saveta treba da budu nestranačke ličnosti takođe nije idealno rešenje jer podrazumeva da 2/3 članova mogu da budu članovi ili čak funkcioneri političkih stranaka. Ovakvo rešenje pretvara Savet za međunacionalne odnose u novi odbor Skupštine opštine i drastično smanjuje njegov legitimitet i autonomiju u odnosu na aktuelni sastav Skupštine opštine. Skupština opštine Bor donela je 23. oktobra 2009. godine Rešenje o imenovanju predsednika, zamenika predsednika i članova Saveta za međunacionalne odnose, u koje je imenovala Branislava Dimitrijevića za predsednika Saveta, Almiru Krijezi (Romkinja) za zamenika predsednika i osam lica za članove saveta.

Prema Poslovniku opštine Bor radna tela Skupštine opštine su saveti i komisije. Poslovnik predviđa postojanje šest skupštinskih saveta, od kojih je jedan Savet za statutarne pitanja i za lokalnu samoupravu. Razmatranje pitanja ostvarivanja prava manjina i interetničkih odnosa nije stavljeno u nadležnost nijednom od skupštinskih saveta, iako je Statutom definisano da je uloga najvišeg organa opštine da

donosi strategije i usvaja posebne mere u cilju otklanjanja nejednakosti i stvaranja jednakih mogućnosti ostvarivanja ljudskih i manjinskih prava.

Naime, kao što je već navedeno u pravnom delu analize, Zakonom o lokalnoj samoupravi predviđeno je da se u višenacionalnim sredinama (u kojima predstavnici jedne manjine čine 5% stanovništva, odnosno više manjina 10% stanovništva) osniva Savet za međunacionalne odnose kao samostalno radno telo. Ovde je potrebno posebno naglasiti da Savet za međunacionalne odnose nije radno telo skupštine opštine (kao što su, na primer, skupštinski odbori ili komisije). Osnovne razlike između skupštinskih radnih tela (odbora i komisija) i Saveta za međunacionalne odnose su:

- odbori ili komisije skupštine opštine osnivaju se za razmatranje i pretresanje pitanja iz nadležnosti Skupštine opštine, predlaganje akata, kao i sagledavanja stanja u oblasti za koju je svaki odbor zadužen. Savet za međunacionalne odnose sarađuje ne samo sa skupštinom opštine već i sa izvršnim organima (predsednikom opštine i opštinskim većem) kao i sa opštinskom upravom. Zato zakon za njega koristi izraz „samostalno radno telo”;*
- Savet za međunacionalne odnose ne čine odbornici (i ne treba da ga čine odbornici) dok su predsednik i članovi radnih tela skupštine opštine većinom ili u celini odbornici;*
- Savet za međunacionalne odnose kao „samostalno radno telo“ nema pravo da priprema predloge akata koje bi zatim razmatrali i usvajali opštinsko veće i skupština opštine. Savet samo daje mišljenja – koja nisu obavezujuća.*

Imajući u vidu da i u Narodnoj skupštini Republike Srbije kao i u Skupštini AP Vojvodine postoje, kao jedan od skupštinskih odbora, i odbori za međunacionalne odnose, sa puno agrumenata se predlaže da se u višenacionalnim opštinama takođe formiraju ovi odbori koji bi predstavljali sponu između Saveta za međunacionalne odnose, kao napolitičkog samostalnog savetodavnog tela zaduženog za praćenje međunacionalnih odnosa u opštini i Skupštine opštine, kao najvišeg političkog tela u lokalnoj samoupravi. Ovo tim pre što u većini opština, pa ni u Boru, nije predviđena obaveza niti skupštine, niti opštinskog veća, da konsultuju Savet za međunacionalne odnose prilikom

donošenja odluka. Da skupštinski odbor za međunacionalne odnose postoji, postepeno bi se povećavala i osetljivost i nivo razumevanja opštinskih funkcionera koji nisu pripadnici manjina za pitanja od interesa za manjine kao i za njihove probleme.

Poslovnikom opštine Bor nije uređena obaveza Skupštine opštine da konsultuje Savet za međunacionalne odnose u postupku usvajanja propisa kojima se utiče na ostvarivanje manjinskih prava. Poslovnik takođe ne sadrži ni obavezu opštinskog veća, kao predlagača akata za Skupštinu opštine, da dostavi Savetu za međunacionalne odnose sve predloge akata koji se tiču nacionalne ravnopravnosti i utiču na efektivnu realizaciju prava jedne ili svih nacionalnih manjina na teritoriji opštine.

Bujanovac

U Statutu opštine Bujanovac u članu 14 stav 1 tačka 34 predviđeno je, kao jedna od nadležnosti opštine, i staranje o ostvarivanju, zaštiti i unapređenju ljudskih prava i individualnih i kolektivnih prava pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa (...) kao i usvajanje posebnih mera usmerenih na stvaranje jednakih mogućnosti ostvarivanja prava i otklanjanje neravnopravnosti.

I pored veoma dobrih opštih, deklarativnih odredbi Statuta, koje su u celini u skladu sa zakonodavnim okvirom koji u Republici Srbiji uređuje položaj i prava nacionalnih manjina, veoma je važno primetiti da u opštini Bujanovac ne postoje ni osnovni elementi institucionalnog okvira za podršku jačanju ostvarivanju, zaštiti i unapređivanju nacionalne ravnopravnosti.

Od devet članova veća u Bujanovcu (veće je kolektivni izvršni organ u opštini koji sa predsednikom opštine sprovodi opštinske propise i politike) a koji su resorno zaduženi za različite oblasti u kojima opština vrši izvorne i poverene nadležnosti (na primer komunalne delatnosti, privreda, finansije, informisanje) nijedan član nije zadužen za međunacionalne odnose. Prema poslovniku o radu Skupštine opštine Bujanovac, Skupština ima 11 resornih odbora, ali se nijedan skupštinski odbor ne bavi međunacionalnim odnosima.

U 2009. godini u Bujanovcu nije bilo javnih rasprava o budžetu niti su tokom te godine korišćeni institucionalni mehanizmi kojima se ohrabruje i podstiče učešće građana (i pripadnika manjina) u vršenju vlasti. Ovde je potrebno posebno napomenuti da Zakon o budžetskom sistemu (kao ni drugi propisi koji uređuju javne prihode i rashode lokalnih samouprava) ne predviđa obavezu lokalnih samouprava da organizuju javne rasprave o budžetu. Ovu obavezu nemaju ni viši nivoi vlasti (Republika i Autonomna Pokrajina). Preporuka je da se ove javne rasprave organizuju, ali veoma mali broj gradova i opština ove javne rasprave u praksi organizuje.

Opština Bujanovac nema izabranog građanskog branioca (lokalnog ombudsmana) iako je njegovo postojanje predviđeno u opštinskom statutu. Prema dobijenim informacijama od predstavnika opštinske vlasti, razlozi leže u nepostojanju konsenzusa među koalicionim partnerima oko osobe koja bi odgovarala obema političkim strankama a koja bi trebalo da bude postavljena na to mesto.

Statut opštine Bujanovac je jedan od retkih opštinskih statuta u višenacionalnim opštinama koji uopšte ne pominje Savet za međunacionalne odnose. Nadležnosti, sastav i funkcionisanje Saveta nisu uređeni ni opštinskom odlukom. Savet u opštini ne postoji i nikada nije ni postojao, iako je obaveza njegovog ustanovljavanja za opštinu nastala još daleke 2002. godine, kada je donesen prvi Zakon o lokalnoj samoupravi. Jonuz Musliju, potpredsednik opštine Bujanovac, kaže da će se Savet za međunacionalne odnose u opštini Bujanovac konstituisati tokom 2010. godine. Razlozi zbog kojih Savet još uvek nije formiran posredno imaju veze i sa nepostojanjem nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine. Naime, članovi Saveta za međunacionalne odnose bi, prema odredbi Zakona o lokalnoj samoupravi, trebalo da budu birani na predlog nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine. Nacionalni savet albanske manjine još uvek nije formiran i albanska nacionalna manjina

je skoro jedina manjina u Republici Srbiji koja je znatnije zastupljena u ukupnoj populaciji stanovništva, a još uvek nema svoj nacionalni savet. Imajući u vidu da je 11. septembra 2009. godine donesen novi Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, koji razrešava mnoga sporna pitanja oko načina izbora članova nacionalnih saveta i njihovog konstituisanja, a i daje dodatna brojna ovlašćenja Nacionalnim savetima u svim onim oblastima koje su važne za realizaciju manjinskih prava, očekuje se da će tokom 2010. godine prvo biti birani članovi Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine, a zatim će Nacionalni savet predložiti članove lokalnih saveta za međunacionalne odnose u opštinama u kojima su ispunjeni uslovi da albanska nacionalna manjina bude zastupljena u ovim telima.

U opštini Bujanovac vlast vrši koalicija dve albanske partije. Nijedna druga stranka ne učestvuje u vlasti. Ostalim strankama, vladajuća koalicija albanskih manjinskih partija nudila je mesto zamjenika predsednika, pomoćnika predsednika (jednog od dva pomoćnika), dva člana veća od ukupno 11 članova, dva načelnika odeljenja (od ukupno devet) i dva direktora u javnim komunalnim preduzećima, što nije prihvaćeno. U opštinskoj upravi u ovom trenutku su na funkcionerskim mestima zaposlena dva Srbina i to su lica koja su ovaj posao obavljala i do 2002. godine (opštinski javni pravobranilac i načelnik odeljenja za finansije). U opštinskoj upravi je do 2002. godine bilo zaposleno 115 radnika, od čega 15 Albanaca. U decembru 2009. godine, u opštinskoj upravi je zaposleno 168 radnika, a nacionalna struktura zaposlenih je otprilike 50%:50%. Strategija opštinskog rukovodstva bila je da na radna mesta na kojima su bili zaposleni srpske nacionalnosti koji odlaze u penziju zapošljava radnike albanske nacionalnosti. U opštini su angažovana dva prevodioca sa albanskog na srpski jezik i obrnuto. U ovom trenutku 15 radnika (uglavnom srpske nacionalnosti) prijavljeno je za sporazumni raskid radnog odnosa. U javnim komunalnim preduzećima u Bujanovcu zaposleno je 170 radnika, od čega 42 Albanaca, 35 Roma i 90 Srba. Prema rečima potpredsednika opštine Bujanovac, Jonuza Musliju, 2002. godine je u svim JKP u Bujanovcu bio zaposlen samo jedan Albanac. Još uvek postoji problem sa zapošljavanjem visoko obrazovanog kadra albanske nacionalnosti, odnosno lica koja su završila fakultete u Albaniji ili na Kosovu u opštinskoj upravi, javnim ustanovama i preduzećima. Problem sa zapošljavanjem visoko stručnog kadra (magistratura, fakultet, viša škola) otežava činjenica da Republika Srbija ne odobrava nostrifikaciju diploma stečenih na Kosovu i veoma teško nostrifikuje albanske diplome te deficitarni kadrovi teško mogu da ispune uslove za polaganje stručnog ispita, koji je uslov za zasnivanje stalnog radnog odnosa u javnoj upravi.

Zrenjanin

U članu 15 stav 1 tač. 35 i 36 Statuta Grada Zrenjanina predviđeno je, kao jedna od nadležnosti grada, i staranje o ostvarivanju, zaštiti i unapređenju ljudskih prava i individualnih i kolektivnih prava pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa; staranje o jačanju jednakih mogućnosti ostvarivanja prava i otklanjanje neravnopravnosti.

Prema odredbi člana 107 Statuta Grada Zrenjanina, Savet za međunacionalne odnose se osniva kao samostalno radno telo koje čine predstavnici srpskog naroda i nacionalnih manjina, u skladu sa zakonom. Nadležnosti saveta su da razmatra pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređivanja nacionalne ravnopravnosti u gradu, a posebno u oblastima kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika i pisma; da učestvuje u utvrđivanju gradskih planova i programa koji su od značaja za ostvarivanje nacionalne ravnopravnosti i predlaže mere za postizanje nacionalne ravnopravnosti; predlaže izvore, obim i namenu budžetskih sredstava za ostvarivanje nacionalne ravnopravnosti. Savet za međunacionalne odnose promoviše međusobno razumevanje i dobre odnose među svim zajednicama koje žive u gradu. Delokrug, sastav, izbor članova i način rada Saveta za međunacionalne odnose i druga pitanja uređuju se odlukom Skupštine grada, koja se donosi

većinom glasova od ukupnog broja odbornika. Ovde posebno treba istaći veoma inovativnu odredbu Statuta grada Zrenjanina prema kojoj upravo Savet za međunacionalne odnose aktivno učestvuje u budžetskom procesu i predlaže obim i namenu budžetskih sredstava za finansiranje projekata kojima se afirmišu individualna i kolektivna prava nacionalnih manjina.

Skupština Grada Zrenjanina donela je Odluku o savetu za međunacionalne odnose 2005. godine, a ona je usklađena sa odredbama Zakona o lokalnoj samoupravi 2008. godine. Prema odredbama ove Odluke, svaka nacionalna zajednica koja ispunjava kriterijume da bi bila reprezentovana u Savetu (najmanje 1% zastupljenost u stanovništvu Grada) ima po jednog člana u Savetu (podsećamo da u Boru većinska zajednica ima pet članova, isto koliko i sve nacionalne manjine zajedno). Prema Odluci, članovi Saveta među sobom biraju predsednika i potpredsednika Saveta (podsećamo da u Boru Skupština opštine imenuje predsednika i potpredsednika saveta svojom odlukom). Interesantno rešenje je da u petogodišnjem mandatu svi predstavnici nacionalnih zajednica po rotirajućem principu imaju mogućnost da u jednogodišnjem periodu vrše funkciju predsednika, odnosno potpredsednika Saveta. Komisija za kadrovska, administrativna pitanja i radne odnose Skupštine grada imenuje jednog predstavnika srpskog naroda u Savetu. Komisija imenuje i predstavnika nacionalne manjine koja nema svoj izabrani nacionalni savet. Mandat članova saveta je pet godina (kao i u Boru).

Grad Zrenjanin jedini u svom Poslovniku o radu Skupštine grada ima odgovarajuće odredbe o odnosu Skupštine i Saveta za međunacionalne odnose. U članu 51 poslovnika predviđeno je da:

Savet za međunacionalne odnose o svojim stavovima i predlozima obaveštava Skupštinu, koja je dužna da se o njima izjasni na prvoj narednoj sednici, a najkasnije u roku od 30 dana.

Skupština je dužna da predloge svih odluka koji se tiču nacionalne ravnopravnosti prethodno dostavi na mišljenje Savetu za međunacionalne odnose.

Savet za međunacionalne odnose čini pet predstavnika najbrojnijih nacionalnih zajednica – po jedan predstavnik Srba, Mađara, Rumuna, Slovaka i Roma. Osim predstavnika etničkih Srba, ostali članovi Saveta delegirani su od strane Nacionalnih saveta nacionalnih manjina. Ostao je nedefinisan status zajednice Jugoslovena kojih, prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva, u opštini Zrenjanin ima 1,94%, tako da će se naknadno doneti rešenje o eventualnom učešću predstavnika ove zajednice u radu Saveta⁴¹.

Grad Zrenjanin je među prvih pet lokalnih samouprava u Srbiji koje su još 2004. godine ustanovile građanskog branioca (ombudsmana). Građanski branilac u Zrenjaninu je veoma uticajna institucija, koja u velikoj meri doprinosi kvalitetu ostvarivanja međunacionalnih odnosa u ovoj lokalnoj samoupravi.

41 O ovom pitanju je Skupština grada tražila i nije dobila mišljenje od Ministarstva za ljudska i manjinska prava

4.2. Pravo na jezički identitet i službena upotreba jezika

Bor

Članom 5 Statuta opštine Bor propisano je da je u službenoj upotrebi u opštini Bor srpski jezik i ćiriličko pismo. Prema odredbama Statuta, u službenim prostorijama organa Opštine ističu se samo državni simboli i grb i zastava Opštine (član 8 stav 2). Odredbom člana 11 Statuta opštine Bor, utvrđeno je da Opština Bor utvrđuje nazive ulica, trgova, gradskih četvrti, zaselaka i drugih delova naseljenih mesta na svojoj teritoriji posebnom odlukom, uz prethodnu saglasnost ministarstva nadležnog za poslove lokalne samouprave.

Činjenica da vlaški jezik nije proglašen za službeni jezik u opštini Bor, u kojoj ima 18% Vlaha, može se obrazložiti time da sama vlaška zajednica nije jedinstvena u tome koji jezik predstavlja maternji jezik Vlaha u Srbiji – da li je to arhaični, stari vlaški jezik ili je maternji jezik Vlaha zapravo rumunski jezik. Stanovište da su Vlasi i Rumuni nacionalne zajednice sa različitim istorijskim, jezičkim i kulturnim identitetom jeste stav države Srbije i Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Ovaj stav podržava i deo vlaške nacionalne zajednice u Srbiji (ovi Vlasi sebe nazivaju „Srbima vlaškog porekla”). Druga struja u vlaškoj zajednici smatra da su Vlasi izvorno rumunskog porekla i da je njihov maternji jezik rumunski književni jezik. Ova struja u vlaškoj zajednici pokušava da ostvari bliže odnose sa rumunskom nacionalnom zajednicom u Vojvodini i vlastima u Beogradu zamera na otvorenoj diskriminaciji i pokušaju asimilacije. Sa druge strane, predstavnici stranaka većinskog naroda u Boru i u celoj Timočkoj Krajini smatraju da su pojedini vlaški aktivisti i previše bliski sa zvaničnim i nezvaničnim predstavnicima rumunske države, koji navodno agituju među Vlasima istočne Srbije da se na predstojećem popisu stanovništva 2011. godine izjasne kao Rumuni i nameću Vlasima rumunski nacionalni identitet.

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine osnovan je 2006. godine, a u svom dosadašnjem radu bio je suočen sa značajnim podelama u pitanjima identiteta i jezičke pripadnosti Vlaha. Stav Ministarstva za ljudska i manjinska prava da „vlaški jezik nije standardizovan“ i da „među pripadnicima vlaške nacionalne manjine nema saglasnosti o standardizaciji tog jezika“, nije smetao Savetu da proglasi rumunski književni jezik za maternji jezik Vlaha, i da preporuči njegovo uvođenje u službenu upotrebu i obrazovni sistem u Srbiji.

Pitanje položaja Vlaha u Srbiji zasada je koncentrisano na tri suštinska zahteva. Prvi je njihovo priznavanje kao nacionalne manjine rumunskog naroda koja živi u istočnoj Srbiji, drugi je pravo na obrazovanje Vlaha na rumunskom jeziku, i treći, najosetljiviji zahtev, jeste pravo na bogoslužjenje na rumunskom jeziku, što bi u praksi značilo formiranje eparhije Rumunske pravoslavne crkve u Timočkoj Krajini, ili proširenje područja delovanja Rumunskog pravoslavnog vikarijata u Vršcu.

Procenjuje se da dve do tri hiljade mladih Vlaha iz istočne Srbije pohađa srednje ili visoke škole u Rumuniji. Izboru Rumunije, a ne Srbije kao matične države Vlaha, svakako ide u prilog i što je Rumunija danas članica EU, pa mladi Vlasi, koji na osnovu života u pograničnim oblastima lako dobijaju rumunski pasoš, mogu da legalno rade u državama EU.

U opštini Bor nikada nije postojala institucija građanskog branioca (ombudsmana) niti je njeno osnivanje predviđeno Statutom opštine.

Bujanovac

Statut opštine Bujanovac u članu 14 stav 1 tačka 35 utvrđuje nadležnosti Skupštine opštine da uredi način korišćenja jezika i pisma nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi na teritoriji Opštine i da obebeđuje njihovo ravnopravno korišćenje u postupcima pred organima Opštine, javnim pre-

dužecima, ustanovama, organizacijama i službama čiji je osnivač Opština, obezbeđuje ispisivanje naziva mesta, reka, jezera i drugih geografskih naziva, naziva ulica i trgova, naziva organa Opštine i drugih državnih institucija, saobraćajnih znakova, obaveštenja i upozorenja za javnost, drugih javnih natpisa na jeziku i pismu nacionalne manjine koji je u službenoj upotrebi u Opštini.

U opštini Bujanovac albanski jezik i pismo utvrđeni su kao službeni jezik i pismo na celoj teritoriji opštine i sve odredbe statuta kojim je uređen način korišćenja jezika nacionalne manjine u službenoj upotrebi, u skladu su sa odredbama Zakona o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina i Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma. Naime, članom 5 Statuta predviđeno je da su u službenoj upotrebi u opštini Bujanovac srpski jezik i ćiriličko pismo i albanski jezik i njegovo pismo. Članom 6 Statuta je predviđeno da se u službenim prostorijama organa Opštine ističu državni simboli i grb Opštine, simboli nacionalnih manjina čiji je jezik u službenoj upotrebi na teritoriji opštine (dakle simboli albanske nacionalne manjine) i simboli lokalne samouprave. Članom 8 je predviđeno da opština ima svoj pečat, koji je okruglog oblika sa ispisanim tekstom: „Republika Srbija, Opština Bujanovac“ i naziv organa ispisan na srpskom jeziku ćiriličkim pismom, i albanskom jeziku i pismu i grbom Republike Srbije u sredini. Članom 10 Statuta je uređena obaveza opštine da utvrđuje nazive ulica i trgova, zaselaka i drugih delova naseljenih mesta na svojoj teritoriji posebnom odlukom, uz prethodnu saglasnost ministarstva nadležnog za poslove lokalne samouprave. U postupku promene naziva ulica, trgova i drugih delova naseljenih mesta pribavlja se i mišljenje Nacionalnog saveta nacionalne manjine čiji je jezik u službenoj upotrebi na teritoriji Opštine. Sve navedene odredbe su u potpunoj saglasnosti sa propisima koji uređuju službenu upotrebu jezika nacionalnih manjina u RS.

Zrenjanin

Članom 5 Statuta Grada predviđeno je da su u službenoj upotrebi u Gradu srpski jezik i ćirilično pismo, kao i jezici nacionalnih manjina: mađarski, rumunski i slovački jezik i njihova pisma. Članom 7 Statuta je predviđeno da se u službenim prostorijama organa Grada ističu državni simboli, simboli Autonomne Pokrajine Vojvodine, grb i zastava Grada, kao i simboli nacionalnih manjina čiji je jezik u službenoj upotrebi na teritoriji Grada u skladu sa zakonom. Članom 8 je predviđeno da organi Grada imaju pečat, koji je okruglog oblika sa ispisanim tekstom: Republika Srbija, Autonomna Pokrajina Vojvodina, Grad Zrenjanin, Zrenjanin i grbom Republike Srbije, u sredini pečata. Tekst pečata ispisuje se u koncentričnim krugovima oko grba Republike Srbije, u skladu sa zakonom. Tekst pečata ispisuje se na srpskom jeziku, ćiriličnim pismom i na mađarskom, rumunskom i slovačkom jeziku i pismu. Članom 11 predviđeno je da Grad utvrđuje nazive ulica, trgova, gradskih četvrti i drugih delova naseljenih mesta na svojoj teritoriji posebnom odlukom, uz prethodnu saglasnost ministarstva nadležnog za poslove lokalne samouprave. U postupku promene naziva ulica, trgova, gradskih četvrti i drugih delova naseljenih mesta u kojima žive pripadnici nacionalnih manjina pribavlja se mišljenje nacionalnog saveta nacionalne manjine čiji je jezik u službenoj upotrebi na teritoriji Grada.

Prema stavu pripadnika nacionalnih manjina, pravo na upotrebu maternjeg jezika u sudskom i upravnom postupku se ne ostvaruje, jer nema dovoljno tumača u opštini i sudovima. Takođe, problem predstavlja nepostojanje dvojezičnih obrazaca za izdavanje izvoda iz matičnih knjiga na jezicima manjina, jer nema formulara za njih. Napisi na zgradi Skupštine opštine su četvorjezični (sva četiri jezika koji su u službenoj upotrebi u Zrenjaninu).

Prilikom pokretanja upravnog i sudskog postupka, jedno od pitanja koje se postavlja stranci u postupku je i to na kom jeziku želi da se postupak vodi. U jednom od slučajeva od pre nekoliko godina, u gradskoj upravi u Zrenjaninu gradski organ uprave je u skladu sa zakonom vodio prvestepeni postupak na mađarskom, ali je pismeni otpisak rešenja bio napisan samo na srpskom. Kako se stranaka žalila, ukazujući, između ostalog, i na bitnu povredu postupka, koja je nastala jer joj nije bilo dato

pravo da se na maternjem jeziku upozna sa prvostepenom odlukom, drugostepeni upravni organ je žalbu uvažio, i rešenje je poništeno, te je novo napisano na mađarskom jeziku. U tom smislu, velike probleme izaziva i činjenica da je Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma iz 1991. godine propisano da se samo prvostepeni upravni, sudski i ostali postupci vode na jeziku manjine, ukoliko se sud nalazi u opštini u kojoj je jezik manjine proglašen za službeni. Imajući u vidu tu odredbu, organi uprave u Zrenjaninu, ali i sudovi, tužilaštva i drugi organi, prilikom izdavanja rešenja, zaključaka, presuda i drugih upravnih i sudskih akata, ukoliko se postupak vodio na jeziku manjine, moraju da rešenje izdaju na jeziku manjine, ali i da pripreme prevod na srpski za razmatranje u drugostepenom postupku, u slučaju žalbe.

Jedan od bitnih problema u domenu praktične implementacije odredbi Zakona o službenoj upotrebi jezika je inercija i reaktivni način ponašanja organa uprave, koji koriste čak i veoma lako rešive tehničke probleme i prepreke kao izgovor za onemogućavanje prava pripadnicima manjina da koriste zakonom garantovane mogućnosti. Gradskoj upravi Zrenjanina je pre nekoliko godina bio ponuđen softver za mađarski alfabet i koji bi mogao relativno lako da se instalira na sve računare u mreži organa uprave ali je odgovor iz uprave bio da „o takvoj stvari mora da se odluči na republičkom nivou”.

4.3. Pravo na školovanje na maternjem jeziku

Bor

Predstavnici vlaške nacionalne zajednice su jedina brojčano veća nacionalna manjina u Srbiji koja nema mogućnosti ne samo na nastavu na svom maternjem jeziku već joj nije dostupna ni mogućnost da uči svoj maternji jezik sa elementima nacionalne kulture dva časa nedeljno, uz nastavu na srpskom jeziku.

Kao što je već napomenuto u tekstu, u samoj vlaškoj zajednici u Timočkoj Krajini ne postoji jedinstveni stav oko toga koji je maternji jezik Vlaha u Srbiji. Prema jednom stavu, maternji jezik Vlaha je vlaški, a prema drugom stavu – rumunski. Ovo neslaganje u nacionalnoj zajednici negativno utiče na mogućnost ostvarenja prava vlaške nacionalne manjine na obrazovanje na svom jeziku. Obrazovanje na vlaškom jeziku je nemoguće, jer jezik nije standardizovan, arhaičan je i u njemu ne postoje moderni pojmovi iz tehničkih, društvenih i humanističkih nauka. Sa druge strane, obrazovanje na rumunskom jeziku opstruira vlast (uz podršku jednog dela vlaške manjine) jer je zvaničan stav Ministarstva za ljudska i manjinska prava da Vlasi nisu Rumuni i da njihov jezik nije rumunski.

Bez obzira na ova temeljna neslaganja, u januaru 2009. godine Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine sa sedištem u Boru podneo je zahtev Ministarstvu posvete Republike Srbije za uvođenje predmeta rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture za učenike vlaške nacionalne manjine u Timočkoj Krajini. U vezi sa tim, Ministarstvo prosvete RS je aktom br. 610-00-00046/2009-06 od 18.02.2009. godine obavestilo Nacionalni savet da će Ministarstvo prosvete Republike Srbije postupiti u skladu sa zakonom definisanim nadležnostima u pitanju uvođenja predmeta rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture, te da će obavestiti školske uprave i škole da pri izradi liste izbornih predmeta uvrste i predmet Rumunski kao maternji jezik sa elementima nacionalne kulture.

Za šest meseci – od januara do juna 2009. godine Ministarstvo prosvete nije obavestilo škole o uvođenju predmeta Rumunski kao maternji jezik sa elementima nacionalne kulture, kao izbornog predmeta. U tom smislu, Nacionalni savet je 2. juna 2009. godine ponovio zahtev Ministarstvu prosvete i dostavio potpise roditelja koji traže uvođenje rumunskog jezika u osnovne škole. Bilo je od veoma velike važnosti da Ministarstvo prosvete obavesti školske uprave i škole, jer bi na taj način stvorilo liberalniju atmosferu u kojoj se načelnici školskih uprava i direktori škola ne bi brinuli za svoj položaj zbog uvođenja rumunskog jezika za decu vlaške nacionalnosti.

Jasmina Mihajlović – Glišić, predsjednik Odbora za obrazovanje Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine Srbije, od početka juna 2009. godine urgirala je kod Ministarstva prosvete da se obaveštenje dostavi školama i školskim upravama. U jednom trenutku dobila je obaveštenje da je Ministarstvo prosvete poslalo dopis školskim upravama. Međutim, pri proveru kod školskih uprava dobila je informaciju da nikakvo obaveštenje nije stiglo u školske uprave, te se ispostavilo da je akt kojim je trebalo da se obaveste školske uprave „bio zagubljen”. Tek u avgustu 2009. godine Ministarstvo prosvete je obavestilo školske uprave u Požarevcu i Zaječaru o potrebi da se hitno anketiraju roditelji o postojanju želje da im dete uči rumunski jezik kao izborni. U nekim školama su roditelji odustali od zahteva jer im je rečeno da ukoliko dete bude učilo rumunski jezik kao izborni predmet, neće moći da uči engleski. U drugim školama direktori nisu uopšte anketirali roditelje, a postoje i slučajevi da su direktori vršili pritisak na roditelje uz navode da su oni Vlasi a ne Rumuni, da im ne treba rumunski jezik kao izborni predmet i da je Nacionalnom savetu vlaške nacionalne manjine od strane Ministarstva prosvete savetovano da standardizuje vlaški jezik⁴².

U Boru prema poslednjem popisu živi 1.259 Roma (2,3%), čija deca u osnovnim i srednjim školama nemaju mogućnost da prate nastavu na svom maternjem jeziku. Romima takođe nije omogućeno da uče romski jezik kao maternji jezik sa elementima nacionalne kulture, kao izborni predmet. Kao vid podrške đacima romske nacionalnosti, Ministarstvo prosvete, u saradnji sa OEBS, krajem maja 2009. godine raspisalo je dva konkursa za pedagoške asistente za osnovne škole sa teritorije Srbije kojima je neophodna pomoć u nastavi u radu s učenicima romske nacionalnosti. Na ovom konkursu je odobren i pedagoški asistent za područje borske opštine. Očekivani rezultat programa je podsticanje obrazovanja romske dece, smanjenje trenda napuštanja školovanja u prva tri razreda osnovne škole i kvalitetnija inkluzija romske dece u okruženje. U domenu predškolskog obrazovanja romske dece, u budžetu opštine Bor za 2009. godinu, koji iznosi 994.385.062 dinara, predviđena su sredstva u iznosu od 2.219.400,00 dinara za projekat koji se finansira iz budžeta, a koji se odnosi na predškolsko obrazovanje Roma.

Bujanovac

Osnovni problemi u domenu realizacije obrazovnih programa na albanskom jeziku nisu u nadležnosti lokalne samouprave, već republičkih organa vlasti (zastareli udžbenici iz 1983. godine, nepostojanje adekvatne saradnje između škola i prosvetne inspekcije, koja je deo republičke strukture vlasti, nepostojanje testova za takmičenja koji su prevedeni na albanski, što onemogućava ravnopravan položaj dece, pripadnika albanske manjine na ovim takmičenjima i realno sagledavanje kvaliteta i nivoa njihovog znanja). Osnovne škole u kojima uče deca srpske nacionalnosti i škole u kojima se obrazuju deca albanske nacionalnosti fizički su odvojene, tako da nema kontakta među decom, što sprečava eventualne konflikte ali takođe onemogućava i bilo kakvu saradnju, ostvarenje neformalnih socijalnih kontakata ili zajedničku realizaciju projekata.

U pogledu prava na obrazovanje romske dece, situacija u Bujanovcu je veoma slična onoj u Boru. Romska deca u Bujanovcu u osnovnim i srednjim školama nemaju mogućnost da prate nastavu na svom maternjem jeziku. Romima takođe nije omogućeno da uče romski jezik kao maternji jezik sa elementima nacionalne kulture, kao izborni predmet. Najveći broj romske dece u Bujanovcu pohađa nastavu na srpskom jeziku u Osnovnoj školi „Branko Radičević”, koja je jedina gradska osnovna

⁴² Živoslav Lazić, predsjednik Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine u dnevnom listu „Politika“, 8. oktobar 2009. godine

škola u Bujanovcu koja nastavu realizuje na srpskom jeziku, i obuhvata, pored centralne škole, i četiri isturena odeljenja u okolnim selima. Nastavu pohađa 1.499 učenika od 1. do 8. razreda, od kojih je 806 romske nacionalnosti. Pri školi su i dve predškolske grupe koje pripremaju romsku decu za upis u prvi razred. U Bujanovcu postoje i tri kolektivna centra za izbegla i raseljena lica i sva deca iz tih centara su učenici ove škole. Škola je do decembra 2008. godine posedovala jedan informatički kabinet, opremljen zastarelim računarima, kao i po jedan računar u isturenim odeljenjima. Pre godinu dana, kancelarija Microsofta u Srbiji, koja ima proizvodni pogon u Bujanovcu donirala je OŠ „Branko Radičević“ 30 računara, četiri štampača i jedan skener. Opština Bujanovac je tokom 2009. godine preduzela neke od mera afirmativne akcije, kada je u pitanju školovanje romskih studenata. Iz budžeta opštine je 2009. godine odvojeno po 150.000 dinara godišnje za stipendiranje romskih studenata. Osim ove mere pozitivne diskriminacije, opština izdvaja i 100 evra mesečno za svakog studenta sa teritorije opštine, bez obzira na nacionalnost.

Zrenjanin

U APV situacija u pogledu ostvarivanja prava manjina na školovanje na maternjem jeziku dosta je bolja od ostalog dela Srbije, jer Autonomna Pokrajina Vojvodina sa svojim budžetskim sredstvima aktivno doprinosi afirmaciji tog prava. Naime, po odluci Pokrajinskog sekretarijata za manjine, primenjuju se mere afirmativne akcije, odnosno finansiraju se i odeljenja na kojima se nastava već odvija na manjinskim jezicima a imaju manje od 15 učenika.

U Zrenjaninu se nalazi 40 škola, od čega 31 osnovna i devet srednjih škola. Nastava na mađarskom se odvija samo u jednoj osnovnoj školi u samom Zrenjaninu. U Aradcu postoji potpuna osnovna škola na slovačkom, u Ečkoj postoji osnovna škola na rumunskom jeziku, u Belom Blatu četvorogodišnja škola na mađarskom i na slovačkom jeziku a u Jankovom Mostu četvorogodišnja rumunska škola. Nakon završenih četiri razreda deca nastavljaju školovanje na srpskom. Problem očuvanja i razvijanja nacionalnog identiteta nije toliko izražen nakon prelaska u srednju školu, kao kod učenika koji pohađaju nastavu na maternjem jeziku do četvrtog razreda osnovne škole u svom mestu, a potom ili u petom razredu prelaze na srpski, ili moraju da idu do drugog mesta da bi nastavili školovanje na maternjem jeziku.

Nastavu na mađarskom jeziku imaju Gimnazija, Medicinska škola, Tehnička škola "Nikola Tesla" (trogodišnji i četvorogodišnji smer) i Poljoprivredna škola. U ove četiri škole se svake godine formira četiri do šest razreda na mađarskom jeziku. U školskoj 2002–2003. slovačka zajednica je pokušala da zainteresuje roditelje da bi se otvorilo jedno odeljenje u srednjoj školi sa nastavom na slovačkom jeziku, ali taj pokušaj nije uspeo jer se nije prijavilo dovoljno učenika. Na rumunskom takođe nema nastave u srednjim školama jer roditelji dece nisu izrazili taj zahtev. Pošto je broj đaka po naseljenim mestima neujednačen, organizovan je prevoz učenika do obrazovnih centara. Prevoz dece od mađarskih sela do grada rešen je zahvaljujući podršci jedne fondacije iz Mađarske. Iz budžeta grada se plaća prevoz dece, koja u svom selu imaju samo četvorogodišnju školu.

Odluka o formiranju odeljenja u kojima će se nastava odvijati na jezicima manjina donosi se na nivou škole, i to nakon upućivanja poziva zainteresovanim roditeljima i učenicima da se prijave u utvrđenim rokovima, pre nego što se obrazuju odeljenja i počne školska godina. Nakon anketiranja roditelja, škole šalju zahtev pokrajinskom sekretarijatu koji ga upućuje Ministarstvu tražeći odobrenje za otvaranje odeljenja sa nastavom na jeziku manjine.

Problemi u ostvarivanju prava manjina na obrazovanje na maternjem jeziku nastali su usled neadekvatne primene zakona te ne predstavljaju propust lokalne samouprave. Na primer, u Poljoprivrednoj školi se samo 20% nastave u mađarskim odeljenjima odvija na mađarskom a u Medicinskoj školi 50%, jer ne postoje profesori koji su u stanju da drže nastavu na mađarskom a

nema ni udžbenika. Dešavalo se i da se raspiše konkurs za otvaranje odeljenja na mađarskom, u Poljoprivrednoj školi za traktoriste, što nije izraz zainteresovanosti roditelja i dece, jer je taj smer prevaziđen i nije izraz potreba tržišta radne snage. Za traktoriste, inače, nema nijednog udžbenika na mađarskom.

4.4. Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Bor

Pravo nacionalnih manjina na informisanje na sopstvenom jeziku uređeno je Statutom opštine Bor i to članom 15 stav 1 tačka 36 Ovim članom, koji bliže uređuje sve poslove (u terminologiji prethodnog zakona „izvorne nadležnosti”) lokalne samouprave, navedeno je da se opština Bor:

stara o javnom informisanju od lokalnog značaja i obezbeđuje uslove za javno informisanje na srpskom jeziku i jeziku nacionalnih manjina koji se koriste na teritoriji Opštine, osniva televizijske i radio-stanice radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji je u Opštini u službenoj upotrebi, kao i radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji nije u službenoj upotrebi, kada takvo izveštavanje predstavlja dostignuti nivo manjinskih prava.

Analizom navedenog stava opštinskog Statuta dolazi se do zaključka da opština Bor garantuje pravo na informisanje na maternjem jeziku i ovim manjinama čiji je jezik nije proglašen za službeni na teritoriji opštine. Drugim rečima, sama formulacija ovog člana omogućava i onim manjinama čiji je jezik nije utvrđen kao službeni u opštini da ostvaruju pravo na informisanje na svom jeziku „kada takvo izveštavanje predstavlja dostignuti nivo manjinskih prava”.

Prvi formirani Savet za međunacionalne odnose, koji je ustanovljen 2004. godine u opštini Bor, inicirao je, a tadašnja vlast prihvatila, da se organizuje na RTV Bor, eksperimentalna emisija na vlaškom jeziku. Ova emisija je veoma brzo ugašena, ali je nova opštinska vlast, formirana u junu 2009. godine, ponovo pokrenula emisiju na vlaškom jeziku na lokalnoj televiziji, što je još jedan izraz nastojanja da se vlaškoj nacionalnoj manjini obezbedi pravo na informisanje na maternjem jeziku. Redakciju na vlaškom jeziku RTV Bor čine jedan novinar, prevodilac i urednik televizije. Emisije se emituju nedeljom u tri termina po 15–20 minuta i na radiju jedan sat dnevno.

Bujanovac

Članom 11 Statuta opštine Bujanovac predviđeno je da je rad organa Opštine javan. Javnost rada ce obezbeđuje: putem izdavanja biltena, informatora, saradnjom sa medijima, prezentovanjem odluka i drugih akata javnosti putem internet prezentacije i organizovanjem javnih rasprava u skladu sa zakonom, Statutom i Odlukama organa Opštine. Opština svoje informacije i obaveštenja objavljuje na jezicima koji su u službenoj upotrebi u Opštini.

Članom 14 stav 1 tačka 36 statuta opštine Bujanovac, predviđeno je da se Opština stara o javnom informisanju od lokalnog značaja i obezbeđuje uslove za javno informisanje na srpskom jeziku i jeziku nacionalnih manjina koji se koriste na teritoriji Opštine, osniva televizijske i radio-stanice radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji je u Opštini u službenoj upotrebi, kao i radi izveštavanja na jeziku nacionalnih manjina koji nije u službenoj upotrebi, kada takvo izveštavanje predstavlja dostignuti nivo manjinskih prava. U Bujanovcu postoji lokalna televizija čiji je osnivač

lokalna samouprava, koja nedeljno proizvodi dva sata sopstvenog programa (uglavnom informativnog) na srpskom i albanskom jeziku. Od 2002. godine Televizija emituje program na srpskom i albanskom jeziku u srazmeri 50%:50%. U televiziji je zaposleno ukupno 25 radnika, od čega 12 Albanaca, 12 Srba i jedan Rom.

Zrenjanin

Grad Zrenjanin je osnivač Radija Zrenjanin i međuopštinskog lista "Zrenjanin", koji se prodaje u pet opština Srednjeg Banata. Na Radio Zrenjaninu se program na mađarskom emituje svakoga dana po sat vremena osim subotom. Radio Zrenjanin emituje i programe na ostalim jezicima manjina - rumunskom i slovačkom. List „Zrenjanin“ je najuticajniji međuopštinski list u srednjem Banatu sa tiražem od preko 10.000 primeraka. U Zrenjaninu ima sedište i nekoliko privatnih televizijskih stanica (KTV, "Luna", "Santos") i nekoliko piratskih radio-stanica. Radio stanice povezane sa nevladinim sektorom, kao što su "Kojot" i "Fedra", nastoje da emituju i programe na jezicima manjinskih zajednica.

List „Zrenjanin“ je organizovan kao javno preduzeće, što znači da funkciju osnivača ima Grad Zrenjanin, odnosno njegov organ, Skupština grada. Osnivač imenuje direktora ove kuće a direktor postavlja glavnog urednika. Glavni urednik odgovara za uređivačku koncepciju lista. Osnivač imenuje i upravni odbor. Prema stavu pripadnika manjina, od raspoloženja i koncepcije skupštinske većine zavisi kako će se informisati pripadnici nacionalnih zajednica, odnosno manjinskih grupa. U junu 2001. godine u listu se pojavila prva stranica na mađarskom jeziku, koja izlazi svake nedelje, i vrlo brzo posle toga stranica na slovačkom. Rumunska stranica se pojavila nešto kasnije, jer rumunska nacionalna zajednica nije mogla da se dogovori ko bi preuzeo na sebe uređivanje te stranice. List se 75% finansira od tržišta a od prodaje lista se izdržava i radio. Lokalna samouprava pokriva iz budžeta 25% troškova. Mesečno list dobija od osnivača nešto više od 1.000.000 dinara.

"Mužljanske novine", koje izlaze jednom mesečno, finansiraju se iz mesnog samodoprinosu koji je raspisan za teritoriju mesne zajednice Mužlja. Mužlja je prigradsko zrenjaninsko naselje koje je uglavnom naseljeno etničkim Mađarima. „Mužljanske novine“ imaju podlistak na srpskom.

Gradska biblioteka u Zrenjaninu redovno prima dva primerka novina "Mađar So", lista mađarske nacionalne manjine, koji se štampa u Zrenjaninu, osim četvrtkom kada list izlazi sa dodatkom, i tada biblioteka dobija tri primerka, kao i po jedan primerak časopisa "Hid", "Letink", "Uj simpozion", "Libertatea", "Lumina", "Tizataj" i "Nadjevilag". Biblioteka ne dobija "Hlas ludu". Ljudi u njoj zaposleni kažu da ovaj broj i izbor časopisa potpuno zadovoljavaju potražnju.

4.5. Negovanje kulture i tradicije

Bor

Jedna od ključnih aktivnosti koju namerava da sprovede nova opštinska vlast (koalicija formirana 23. juna 2009. godine) jeste da se pri opštinskom Centru za kulturu formira posebno odeljenje za promociju kulture Vlaha. Nova opštinska vlast je ugasila (rasformirala) prethodni Centar za kulturu uz obrazloženje da je to učinjeno kako bi se smanjio broj zaposlenih u skladu sa zahtevima sa republičkog nivoa za smanjenjem budžetskih troškova lokalnih samouprava. Novoformirani Centar za kulturu ima 16 zaposlenih, od čega su tri lica zaposlena u odeljenju za nacionalne manjine (te tri osobe su zaposlene na osnovu preporuke nacionalnih saveta nacionalnih manjina – vlaške i romske).

Krajem marta 2009. godine predsednik kulturno-umetničkog društva vlaške nacionalne manjine „Stol“ iz Bučja (seoska MZ u kojoj uglavnom žive predstavnici vlaške nacionalne manjine) pozvan je u opštinski Centar za kulturu na manifestaciju „Susreti sela“, koji je otvorila tadašnja zamenica direktora Centra Vlasta Bukić.

Primećeno je da je uvodni deo najavljivanja programa (konferansa) bio dvojezičan, i to na srpskom i na vlaškom. Predstavnici Centra su u dogovoru sa opštinskim funkcionerima bili u dilemi da li da KUD „Bučje“ diskvalifikuju iz daljeg učestvovanja na ovoj manifestaciji. Predstavnik KUD „Bučje“ je tada upoznat sa stavom opštinskih organa da na folklornim manifestacijama pesme i običaji mogu da se predstavljaju i na vlaškom jeziku, ali da najavljivanje, odnosno zvanični deo ne sme biti i na vlaškom, „jer to teži rumunizaciji, sa čime se opština ne slaže.“

Bujanovac

U opštini Bujanovac je, nakon lokalnih izbora 2002. godine, kada je promenjen izborni zakon, što je omogućilo formiranje vlasti manjinskih albanskih političkih partija, prema stavu opštinske vlasti došlo do pozitivnih promena u načinu ostvarivanja prava albanske nacionalne manjine na negovanje kulture i tradicije: znatno su povećana budžetska izdvajanja na kupovinu naslova na albanskom jeziku, obnovljen je bibliotečki fond na albanskom (kupljeno oko 10.000 knjiga) i oformljena dva izdvojena odeljenja biblioteke u selima nastanjenim etničkim Albancima u Muhovcu i Trnovcu⁴³. Opštinska biblioteka „14. novembar“ ima 14 zaposlenih: direktora biblioteke, dva bibliotekara, četiri viša knjižničara, tri knjižničara, dva pomoćna radnika i dva pripravnika. Direktor Biblioteke je Albanac, a od ukupno 13 zaposlenih, sedmero su Albanci a šestoro Srbi. Svi radnici imaju položen stručni ispit. Ukupan bibliotečki fond sastoji se od 62.340 knjiga, od čega 39.583 na srpskom jeziku. Biblioteka ima dva ogranka u albanskim selima Muhovac i Trnovac. Ogranak u Muhovcu ima 8.360 knjiga a u Trnovcu 7.980 knjiga. Dva ogranka biblioteke su u osnivanju i to ogranak u selu Klenku, koje je 25 km udaljeno od Bujanovca i selu Biljača (koje je mahom naseljeno etničkim Albancima, ali je mešovita sredina). Biblioteka knjige uglavnom nabavlja u Prištini a izdavači su sa Kosova, iz Makedonije (Skoplje) i iz Tirane. Naslovi na srpskom obično se kupuju u oktobru na Sajmu knjiga u Beogradu („jer su tada najveći popusti“). Kulturne aktivnosti biblioteke u Bujanovcu se finansiraju na dva načina: Ministarstvo kulture RS godišnje izdvaja oko 520.000 dinara a 700.000 dinara su godišnja izdvajanja iz opštinskog budžeta za kupovinu knjiga. Iz budžeta opštine Bujanovac godišnje se izdvaja devet miliona dinara za funkcionisanje biblioteke (u ovaj iznos su uključeni i materijalni troškovi za plate zaposlenih, troškovi državanja zgrade, grejanja i drugi troškovi). Oko 100.000 dinara se izdvaja za druge programske aktivnosti Biblioteke, osim kupovine knjiga.

U Biblioteci postoji samo šest naslova na romskom jeziku. Prema rečima direktora Biblioteke, razlog za postojanje tako skromnog fonda nije nedostatak sluha za kulturne potrebe romske zajednice, već nepostojanje izdavačke delatnosti na romskom jeziku.

Opština nema profesionalno pozorište, nema amaterskih pozorišnih trupa a na teritoriji opštine ne živi nijedan muzičar ili profesionalni glumac. U Domu kulture, koji je budžetska lokalna ustanova, zaposleno je 18 radnika, od kojih su devet Albanci, šest Srbi a tri Roma. Bužet Doma kulture u 2009. godini bio je 13.895.000 dinara. Dom kulture ostvario je oko 800.000 dinara sopstvenih prihoda od

43 Intervju sa direktorom biblioteke Galipom Bećirijem (Galip Beqiri) vođen u Bujanovcu, novembra 2009. godine

ulaznica za različite manifestacije i izdavanja poslovnog prostora. Oko 550.000 dinara utrošeno je na kulturne manifestacije („Kulturno leto“ tokom jula i „Vredne ruke“ – Sajam domaće radinosti 8. novembra). Iz budžeta opštine izdvaja se 500.000 dinara za materijalne troškove i programe albanskog folklornog društva, 400.000 dinara za troškove i programe srpskog folklornog društva i 300.000 za romsko folklorno društvo. Tokom 2009. godine, iz budžeta opštine Bujanovac izdvojeno je 2.000.000 dinara za različite projekte u Dekadi Roma.

Prema stavu kulturnih radnika u Bujanovcu, najveći problem u ostvarivanju kulturnih prava Albanaca nije visina izdvajanja iz opštinskog i republičkog budžeta već nedovoljno jasni carinski propisi za uvoz knjiga i nepriznavanje kosovskih putnih isprava, što onemogućava kulturnu razmenu i gostovanja kosovskih pozorišnih trupa i folklornih ansambala. Prenos novca izdavačima na Kosovu od kojih se knjige kupuju realizuje se legalnim transferom iz trezora budžeta. Međutim, uvoz kupljenih knjiga odvija se u „sivoj zoni“ jer, prema rečima direktora Biblioteke, uvoz knjiga na manjinskim jezicima nije dovoljno dobro uređen carinskim propisima i uvek postoji strah da će kontingent knjiga biti zaplenjen na granici. Nepriznavanje putnih isprava izdatih na Kosovu onemogućava kosovska kulturna društva i pozorišne ansamble da dođu na gostovanje u Bujanovac ili Preševo. Gostovanja glumaca, pozorišnih predstava i folklornih ansambala iz Albanije nisu problem i kulturna razmena između Bujanovca i albanskih opština odvija se nesmetano. Tokom 2009. godine održane su dvije gostujuće pozorišne predstave i četiri amaterske pozorišne predstave na albanskom.

Zrenjanin

Grad Zrenjanin je kulturni centar regionalnog značaja i u njemu postoje specijalizovane kulturne ustanove, čiji osnivač je Grad i koje se finansiraju iz gradskog budžeta, kao što su Kulturni centar, profesionalno Narodno pozorište "Toša Jovanović", Gradska narodna biblioteka "Žarko Zrenjanin", Narodni muzej i Savremena galerija. U pozorištu ima 82 zaposlenih. Na dramskoj sceni od 30 zaposlenih je pet pripadnika nacionalnih manjina, na lutkarskoj sceni od 20 zaposlenih deset je pripadnika nacionalnih manjina.

Uz ove opštinske ustanove, nacionalne zajednice u gradu i u naseljenim mestima imaju i svoja kulturna udruženja ili organizacije. Na primer, u Mužlji postoji kvartalni časopis za književnost i umetnost "Šikolj" ("Vrisak"), koji izdaje Umetnička scena "Siveri Janoš" iz Mužlje. Profesionalno pozorište, koje uz dramsku ima i vrlo afirmisanu lutkarsku scenu, decenijama unazad uzima približno polovinu budžetskih sredstava namenjenih kulturi.

Kulturno-umetnička društva nacionalnih manjina, kao što je KUD „Petefi“ koji okuplja pripadnike mađarske nacionalne manjine, nema redovno finansiranje i siguran izvor novca. Lokalna samouprava daje određenu sumu ali ne redovno (finansiraju samo određene aktivnosti kao što su obeležavanje nacionalnih praznika u oktobru i martu i nekih godišnjica). U Gradu postoji komisija za dodelu sredstava nevladinim organizacijama i amaterskim savezima. KUD mogu da konkurišu za dodelu sredstava tek od amaterskih saveza, kada oni dobiju sredstva iz budžeta. Mađarska nacionalna manjina ima i amatersko pozorište „Madač“, koje se finansira iz gradskog budžeta a za projekte aplicira i u Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje i kulturu kao i u Pokrajinskom sekretarijatu za manjine. U ovom trenutku ne postoji kvalitetno osnovno rešenje u vezi sa podelom nadležnosti između nacionalnih saveza nacionalnih manjina, lokalnih samouprava i organa više vlasti (AP, republika) oko kriterijuma finansiranja ustanova preko kojih se zadovoljavaju kolektivne potrebe pripadnika nacionalnih zajednica.

Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ je veoma bogata i obuhvata, osim knjiga na jezicima brojnijih zajednica u gradu i veliki broj knjiga koje su ostale iz vremena kada je u gradu živela brojna nemačka zajednica. Biblioteka obavezno u programu svake godine navodi koliko je knjiga na

jezicima nacionalnih manjina je potrebno nabaviti i uglavnom nema problema da se taj novac u gradskom budžetu i odobri. Godinama unazad, na pozajmnom odeljenju Biblioteke pozajmi se preko hiljadu knjiga na mađarskom jeziku godišnje. Osnovni problem u Zrenjaninu je, kao i u Bujanovcu, veoma strogi i praktično neprimenljivi propisi koji uređuju uvoz knjiga.

5. NALAZI I PREPORUKE

5.1. Nalazi

- Iako od 2002. godine postoji obaveza ustanovljavanja Saveta za međunacionalne odnose u svim lokalnim samoupravama u kojima broj pripadnika jedne nacionalne manjine prelazi 5% ili više nacionalnih manjina prelazi 10% u ukupnoj populaciji opštine, ovaj savet u opštini Bujanovac još uvek nije ustanovljen;
- nijedna od tri analizirane lokalne samouprave (Bor, Bujanovac, Zrenjanin) u statutu, kao najvišem pravom aktu, nema odredbu o obavezi održavanja javnih rasprava u procesu donošenja ključnih opštinskih dokumenata, posebno odluke o budžetu. Gradovi i opštine koji bi u svoje statute ugradili ovu odredbu dokazali bi da su spremni da u konsultativnom procesu omoguće javnosti da učestvuje u konačnom uobličavanju određenih važnih odluka koje imaju dugoročan uticaj na kvalitet života građana i obavljanje privredne aktivnosti u opštini. Na taj način bi se kod građana i predstavnika privrede jačala svest o važnosti neposredne demokratije i omogućilo bi se efikasno uključanje pripadnika svih društvenih grupa, posebno pripadnika nacionalnih manjina u procese odlučivanja na lokalnom nivou, čime bi se kasnije olakšala primena tako usvojenih odluka, koje bi imale mnogo jači legitimitet i faktički uticaj od odluka donesenih u klasičnom procesu skupštinskog odlučivanja;

U Zrenjaninu je učinjen određen pomak time što je odredbom Statuta Grada Zrenjanina predviđeno da Savet za međunacionalne odnose aktivno učestvuje u budžetskom procesu i predlaže obim i namenu budžetskih sredstava za finansiranje projekata kojima se afirmišu individualna i kolektivna prava nacionalnih manjina;

- ni u jednoj analiziranoj lokalnoj samoupravi nijednom od resornih opštinskih odbora nije stavljeno u nadležnost da razmatra pitanja međunacionalnih odnosa, odnosno probleme u ostvarivanju individualnih i kolektivnih manjinskih prava. Na ovaj način, saveti za međunacionalne odnose, kao samostalna opštinska tela, gube mogućnost direktne komunikacije sa donosiocima odluka – odnosno ne postoji matični, resorni odbor koji sačinjavaju odbornici u opštinskom parlamentu koji bi razmatrao izveštaje saveta za međunacionalne odnose i u skladu sa tim sačinjavao predloge za izmene odgovarajućih opštinskih odluka i praksi postupanja (ovo mogu skupštinski odbori, ali ne i Savet za međunacionalne odnose);
- uprkos činjenici da je kultura ljudskih prava i posebno manjinskih prava u lokalnoj samoupravi veoma niska (ilustrativan primer je „Slučaj Bučje“ gde je kulturno-umetničkom društvu zamereno što je konferansu organizovalo dvojezično, na srpskom i vlaškom), samo Zrenjanin ima ustanovljenog građanskog branioca, koji, između ostalog, prati slučajeve diskriminacije i uskraćivanja pripadnicima nacionalnih manjina individualnih i kolektivnih manjinskih prava i organizuje obuke za lokalnu upravu u oblastima primene standarda ljudskih i manjinskih prava;
- iako je vlaška nacionalna manjina zastupljena u strukturi stanovništva sa 18% u opštini Bor, pravo ove manjine na obrazovanje na sopstvenom jeziku kao i na upotrebu sopstvenog jezika u komunikaciji sa javnim vlastima, pisanje imena na pismu maternjeg jezika i označavanje

naziva naseljenih mesta na maternjem pismu narušeno je činjenicom da se delu vlaške nacionalne zajednice ne priznaje pravo da kao svoj maternji jezik koristi rumunski književni jezik;

- *romska nacionalna manjina, a naročito Romi – interno raseljena lica sa Kosova, posebno su ugroženi u domenu realizacije osnovnih ekonomskih i socijalnih prava (pravo na stanovanje, pravo na rad), koja su preduslov za ostvarivanje manjinskih prava (na obrazovanje, informisanje, kulturna prava). U tom smislu, primer opštine Bujanovac, koja je započela postupak legalizacije romskih nelegalnih naselja u saradnji sa Ministarstvom za infrastrukturu, predstavlja primer dobre prakse.*

5.2. Preporuke

- *u višenacionalnim lokalnim samoupravama obavezno ustanoviti odbor, odnosno drugo skupštinsko telo koje bi se kao radno telo Skupštine opštine bavilo jačanjem međunacionalnih odnosa i promocijom opštinskih politika kojima se jačaju međuetnički odnosi;*
- *obezbediti da jedan pomoćnik predsednika opštine ili jedan član opštinskog, odnosno gradskog veća obavezno bude zadužen za praćenje realizacije prava nacionalnih manjina u lokalnoj samoupravi;*
- *u statutima gradova i opština predvideti obavezno održavanje javnih rasprava o budžetu i planovima javnih komunalnih preduzeća, kao i planovima i izveštajima budžetskih ustanova u oblastima kulture i javnog informisanja;*
- *obavezno ojačati saradnju sa nacionalnim savetima nacionalnih manjina kako bi se pripremile nove ili revidirale već postojeće politike i prakse u oblastima kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika u opštinama;*
- *izmenom i dopunom Zakona o radiodifuziji i Zakona o javnom informisanju trebalo bi predvideti mogućnost da lokalna samouprava može finansirati u određenom procentu sredstva javnog informisanja u privatnom vlasništvu ili čiji su osnivači udruženja građana ukoliko su višejezična i neguju u visokom procentu sadržaje od javnog interesa.*

Kako bi se smanjila zavisnost Saveza za međunacionalne odnose od političkih uticaja u lokalnoj samoupravi i pojačao njegov autoritet i značaj, potrebno je:

- *u statutu grada/opštine definisati obavezu osnivanja saveta za međunacionalne odnose, njegove nadležnosti, odnose sa drugim organima i ustanovama u lokalnoj samoupravi, način izbora i razrešenja članova kao i način finansiranja;*
- *u statutu grada/opštine potrebno je u prelaznim i završnim odredbama predvideti obavezu predsednika opštine (gradonačelnika) ili predsednika skupštine grada/opštine da u roku od 30 dana od konstituisanja skupštine sazove sednicu na kojoj će se izabrati članovi saveta;*
- *u odluci o osnivanju saveta definisati obavezu opštinske uprave, javnih preduzeća i službi da se konsultuju sa savetom, odnosno da obavezno zatraže mišljenje prilikom donošenja svih odluka kojima se utiče na položaj nacionalnih manjina, u smislu ostvarenja bilo kog od zakonom garantovanih manjinskih prava;*
- *Odlukom o osnivanju saveta potrebno je predvideti da jedan član saveta obavezno prisustvuje svim sednicama gradskog, odnosno opštinskog veća uz dostavljanje predloga odluka gradskog, odnosno opštinskog veća savetu najmanje sedam do deset dana pre održavanja sednice organa lokalne samouprave na kojoj će biti razmatrani;*

- *takođe je potrebno definisati obavezu službe za skupštinske poslove da dostavlja poziv za sednice skupštine opštine, zajedno sa svim materijalima, članovima saveta i to najmanje sedam dana pre održavanja sednice;*
- *obavezati odeljenje za budžet da zatraži mišljenje saveta u postupku pripreme budžeta prilikom definisanja budžetskih alokacija za opštinske programe i projekte kao i za troškove javnih ustanova koje se bave sprovođenjem projekata u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja nacionalnih manjina.*

Prilikom izbora članova saveta za međunacionalne odnose potrebno je:

- *da se članovi saveta pripadnici nacionalnih manjina obavezno imenuju na osnovu predloga Nacionalnog saveta nacionalne manjine;*
- *članovi saveta pripadnici nacionalnih manjina koje nisu izabrale nacionalni savet nacionalne manjine imenuju se na osnovu mišljenja lokalne organizacije koja je funkcionalno povezana sa nacionalnom manjinom;*
- *članove saveta pripadnike srpskog naroda predlažu obično administrativni odbori skupštine jedinice lokalne samouprave, međutim, delotvornije bi bilo ako bi članove predlagali građani, odnosno mesne zajednice na osnovu konsultacija sa predstavnicima civilnog društva;*
- *članovi Saveta ne bi trebalo da budu odbornici, jer se na taj način izbegava politizacija ovog nezavisnog opštinskog tela;*
- *članovi Saveta bi trebalo da budu ugledni pojedinci koji imaju lični autoritet i ugled u lokalnoj zajednici;*
- *mandat saveta za međunacionalne odnose ne bi trebalo da bude iste dužine kao mandat skupštine opštine.*

<i>Jedinice lokalne samouprave u Srbiji</i>	<i>Savet za međunacionalne odnose</i>	<i>Gradanski branilac</i>	<i>Službeni jezik i pismo</i>
Zrenjanin	<i>da (pet članova - po jedan predstavnik Srba, Mađara, Rumuna, Slovaka i Roma)</i>	<i>da</i>	<i>srpski jezik i ćirilčno pismo, kao i jezici nacionalnih manjina: mađarski, rumunski i slovački jezik i njihova pisma</i>
Bor	<i>da (većinska zajednica ima 5 članova, isto koliko i sve nacionalne manjine zajedno)</i>	<i>ne</i>	<i>Srpski jezik i ćirilčno pismo Činjenica da vlaški jezik nije proglašen za službeni jezik u opštini Bor; u kojoj ima 18% Vlaha, može se obrazložiti time da sama vlaška zajednica nije jedinstvena u tome koji jezik predstavlja maternji jezik Vlaha u Srbiji - da li je to arhaični, stari vlaški jezik ili je maternji jezik Vlaha, zapravo rumunski jezik.</i>
Bujanovac	<i>nije konstituisan</i>	<i>ne</i>	<i>srpski i albanski</i>

Autorice teksta:

Mirjana Galo, Aleksandra Dimitrijević i Stojanka Ćirić

HRVATSKA

1. Usklađenost normativnih akata organa jedinica lokalne samouprave sa domaćim i međunarodnim pravnim aktima u pogledu zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina

1.1. Uvod

Projektom *SUSJEDSTVO – AFIRMACIJA MULTIKULTURALIZMA I SURADNJE NA OPĆINSKOM NIVOU U ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA*, u istraživačkom dijelu, predviđena je analiza usklađenosti općinskih dokumenata sa međunarodnim i domaćim pravnim normama i standardima koji se odnose na zaštitu nacionalnih manjina, a kako bi se utvrdila praktična primjena općinske politike u odnosu na suradnju i unapređenje položaja nacionalnih manjina.

Predmet analize čine jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj – Županiji Istarskoj i to gradovi Pula, Umag i Vodnjan, a analiza obuhvaća period 2009. godine.

Jedan od najvažnijih pravnih akata kojima se definišu prava i položaj pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskoj jeste Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina Republike Hrvatske⁴⁴, koji je donijet u skladu sa:

- Ustavom Republike Hrvatske,
- načelima Povelje Ujedinjenih naroda;
- Općom deklaracijom o pravima čovjeka, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, Međunarodnim paktom o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Završnim aktom Organizacije za europsku sigurnost i suradnju, Pariškom poveljom za Novu Europu i drugim dokumentima OEES koji se odnose na prava čovjeka, osobito Dokumentom kopenhavskog sastanka OEES o ljudskoj dimenziji i Dokumentom moskovskog sastanka OEES o ljudskoj dimenziji;
- Konvencijom Vijeća Europe za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda, te protokolima uz tu Konvenciju;
- Međunarodnom konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvencijom o pravima djeteta;
- Deklaracijom o ukidanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju vjere i uvjerenja;

44 Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02, vidi: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/310287.html>

- *Konvencijom o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvjete;*
- *Deklaracijom UN o pravima osoba pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičnih manjina;*
- *Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina Vijeća Europe;*
- *Europskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima;*
- *Europskom poveljom o lokalnoj /mjesnoj/ samoupravi;*
- *Instrumentima SEI za zaštitu manjinskih prava;*
- *Preporukom iz Lunda o učinkovitom sudjelovanju nacionalnih manjina u javnom životu.*

Pored ovog zakona pravni okvir čine i slijedeći akti:

- *Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 33/01, 10/02, 155/02, 45/03, 43/04, 40/05),*
- *Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina (NN 51/00),*
- *Zakon o uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u RH,*
- *Nacionalni program za Rome,*
- *Odluka o provedbi stambenog zbrinjavanja povratnika – bivših nositelja stanarskog prava na stanovima izvan područja posebne državne skrbi,*
- *Statut grada Pule,*
- *Statut grada Umaga,*
- *Statut grada Vodnjana.*

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina – relevantne odredbe

Članak 7

Republika Hrvatska osigurava ostvarivanje posebnih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina koja oni uživaju pojedinačno ili zajedno s drugim osobama koje pripadaju istoj nacionalnoj manjini, a kada je to određeno ovim Ustavnim zakonom ili posebnim zakonom, zajedno s pripadnicima drugih nacionalnih manjina, naročito:

- 1. služenje svojim jezikom i pismom, privatno i u javnoj uporabi, te u službenoj uporabi;*
- 2. odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu kojim se služe;*
- 3. uporabu svojih znamenja i simbola;*
- 4. kulturna autonomija održavanjem, razvojem i iskazivanjem vlastite kulture, te očuvanja i zaštite svojih kulturnih dobara i tradicije;*
- 5. pravo na očitovanje svoje vjere te na osnivanje vjerskih zajednica zajedno s drugim pripadnicima te vjere;*
- 6. pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja (primanje i širenje informacija) na jeziku i pismu kojim se služe;*
- 7. samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja zajedničkih interesa;*

8. zastupljenost u predstavničkim tijelima na državnoj i lokalnoj razini, te u upravnim i pravosudnim tijelima;
9. sudjelovanje pripadnika nacionalnih manjina u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina;
10. zaštitu od svake djelatnosti koja ugrožava ili može ugroziti njihov opstanak, ostvarivanje prava i sloboda.

Članak 24

U jedinicama samouprave na čijem području pripadnici pojedine nac. manjine sudjeluju s najmanje 1,5% u ukupnom stanovništvu jedinice samouprave, u jedinicama lokalne samouprave na čijem području živi više od 200 pripadnika pojedine nac. manjine, te u jedinicama područne (regionalne) samouprave na čijem području živi više od 500 pripadnika nac. manjine, pripadnici svake ovakove nac. manjine mogu izabrati vijeće nacionalnih manjina.

U vijeća nac. manjina općine bira se 10 članova, u vijeća nac. manjina grada bira se 15, a u vijeće nac. manjina županije bira se 25 članova pripadnika nac. manjine. U slučajevima kada nije ispunjen barem jedan od uvjeta iz stavka 1 ovoga članka za izbor vijeća nac. manjina, a na području jedinice samouprave živi najmanje 100 pripadnika nac. manjine, za područje ovakve jedinice samouprave bira se predstavnik nac. manjina.

Članak 28

Jedinice samouprave osiguravaju sredstva za rad vijeća nacionalnih manjina, uključujući sredstva za obavljanje administrativnih poslova za njihove potrebe, a mogu osigurati i sredstva za provođenje određenih aktivnosti utvrđenih programom rada vijeća nacionalne manjine.

Sredstva za ostvarivanje određenih programa vijeća nacionalnih manjina mogu se osigurati i u državnom proračunu Republike Hrvatske.

Članak 31

Vijeća nacionalnih manjina u jedinici samouprave imaju pravo:

- *predlagati tijelima jedinice samouprave mjere za unapređivanje položaja nacionalne manjine u državi ili na nekom njenom području, uključujući davanje prijedloga općih akata kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalnu manjinu tijelima koja ih donose;*
- *isticati kandidate za dužnosti u tijelima državne uprave i tijelima jedinica samouprave;*
- *biti obaviješteni o svakom pitanju o kome će raspravljati radna tijela predstavničkog tijela jedinice samouprave, a tiče se položaja nacionalne manjine;*
- *davati mišljenja i prijedloge na programe radijskih i televizijskih postaja na lokalnoj i regionalnoj razini namijenjene nacionalnim manjinama ili na programe koji se odnose na manjinska pitanja.*

Članak 35

Osniva se Savjet za nac. manjine radi sudjelovanja nac. manjina u javnom životu RH, a osobito radi razmatranja i predlaganja uređivanja i rješavanja pitanja u svezi s ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nac. manjina. U tom cilju Savjet surađuje s nadležnim državnim tijelima i tijelima jedinica lokalne samouprave, vijećima nac. manjina, odnosno predstavnicima nac. manjina, udrugama nac. manjina i pravnim osobama koje obavljaju djelatnosti kojima se ostvaruju manjinska prava i slobode.

Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave – relevantne odredbe

I. OPĆE ODREDBE

Članak 9

Statutom jedinice odredit će se broj članova njezinog predstavničkog tijela iz redova hrvatskih državljana pripadnika nacionalnih manjina sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.

Predstavničko tijelo jedinice u kojoj pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na odgovarajuću zastupljenost u tom tijelu dužno je prije svakih redovnih izbora pravodobno uskladiti statut jedinice s odredbom stavka 1 ovoga članka na način propisan Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

U slučaju kada predstavničko tijelo jedinice ne postupi sukladno obvezi iz stavka 2 ovoga članka, obvezu je dužno izvršiti novo izabrano predstavničko tijelo u roku od 60 dana od konstituiranja.

Članak 10

U zakonom propisanom postupku i istovremeno s utvrđivanjem rezultata glasovanja za predstavnička tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, nadležno izborno povjerenstvo utvrđuje i objavljuje je li na provedenim izborima osigurana zastupljenost nacionalnih manjina zajamčena Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i statutom jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Državno izborno povjerenstvo s tim u vezi donosi pobliže upute i provodi nadzor izbornog postupka.

Ako na izborima nije postignuta odgovarajuća zastupljenost predstavnika nacionalnih manjina u predstavničkom tijelu jedinice u skladu s odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i statutom jedinice, broj članova predstavničkog tijela jedinice povećat će se do broja koji je potreban da bi odgovarajuća zastupljenost bila ostvarena, a izabranima će se smatrati oni pripadnici određene manjine koji su bili kandidirani na izbornim listama, a nisu izabrani, po redu prema razmjernom uspjehu svake liste na izborima.

Ako se ni primjenom odredbe stavka 2 ovoga članka ne postigne odgovarajuća zastupljenost predstavnika nacionalnih manjina u predstavničkom tijelu jedinice, u jedinici će se raspisati dopunski izbori za predstavnika nacionalnih manjina u roku od 90 dana od konstituiranja predstavničkog tijela jedinice.

Postupak iz stavaka 2 i 3 ovoga članka provest će se i u slučaju kada se u tijeku mandata predstavničkog tijela izgubi odgovarajuća zastupljenost predstavnika nacionalnih manjina.

U slučaju povećanja broja članova predstavničkog tijela jedinice preko broja utvrđenog statutom jedinice sukladno odredbama stavaka 2 i 3 ovoga članka, ukupan broj članova predstavničkog tijela iznimno od odredbe članka 28 stavka 1 Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi može biti paran.

Članak 11

Dopunske izbore za predstavnike nacionalnih manjina u predstavničkom tijelu jedinice raspisuje Vlada Republike Hrvatske.

Odluka Vlade Republike Hrvatske iz stavka 1 ovoga članka sadrži podatak o broju predstavnika nacionalnih manjina koji se bira u predstavničko tijelo jedinice.

Odluka Vlade Republike Hrvatske dostavlja se istog dana kada je donesena Državnom izbornom povjerenstvu.

Pravo predlaganja kandidata za predstavnika nacionalne manjine u predstavničkom tijelu jedinice i njegovog zamjenika imaju političke stranke, birači i udruge nacionalnih manjina koje imaju pravo na zastupljenost. Ukoliko kandidata predlažu birači, za pravovaljanost kandidature vrijede uvjeti iz članka 16 ovoga Zakona.

Biračko pravo (aktivno i pasivno) na dopunskim izborima za predstavnike nacionalnih manjina imaju samo pripadnici manjina koji imaju pravo na zastupljenost, a koji pored općega biračkog prava imaju prebivalište u jedinici lokalne ili područne (regionalne) samouprave.

Svaki predlagatelj predlaže na kandidacijskoj listi onoliki broj kandidata koliko ih se bira.

Ako se u predstavničko tijelo jedinice bira do tri člana predstavnika pojedine nacionalne manjine, uz svakog kandidata za člana predlaže se i kandidat za njegovog zamjenika, koji se bira zajedno s njim. Ako se u predstavničko tijelo jedinice bira više od tri člana predstavnika pojedine nacionalne manjine, zamjenjivanje se vrši sukladno odredbama članka 8 ovoga Zakona.

Članak 12

Ako izabranom članu predstavničkog tijela pripadnika manjine koja ima pravo na odgovarajuću zastupljenost u predstavničkom tijelu, prestane mandat samo zbog smrti ili nesposobnosti za obnašanje mandata, ili razloga po sili zakona, zamjena toga člana dopunit će se sukladno odredbama članka 10 ovoga Zakona.

Nastavljanjem s obnašanjem dužnosti člana predstavničkog tijela na temelju prestanka mirovanja mandata izabranog člana pripadnika nacionalne manjine iz stavka 1 ovoga članka, prestaje mandat i zamjeniku kojim je povećan broj članova predstavničkog tijela da bi se ostvarila zastupljenost nacionalne manjine.

Člana predstavničkog tijela pripadnika manjine kojim je povećan broj članova predstavničkog tijela da bi se ostvarila zastupljenost nacionalne manjine sukladno odredbi članka 10 stavka 1 ovoga Zakona može zamijeniti samo pripadnik nacionalne manjine, sukladno odredbama članka 10 stavka 1 i stavka 2 ovoga Zakona.

IX. IZBORI ČLANOVA VIJEĆA NACIONALNIH MANJINA U JEDINICAMA SAMOUPRAVE

Članak 63

Članovi vijeća nacionalnih manjina koji se biraju u jedinicama sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina biraju se tako da područje čitave jedinice čini jednu izbornu jedinicu.

Na izbornu listu unose se svi valjano predloženi kandidati prema abecednom redu prezimena.

Za članove vijeća nacionalne manjine izabrani su kandidati koji su dobili najveći broj glasova birača koji su glasovali, ovisno o broju članova vijeća nacionalne manjine koji se bira u pojedinoj jedinici.

Izabranog člana vijeća nacionalne manjine kojem prestane mandat prije njegova redovita isteka zamjenjuje prvi sljedeći neizabrani kandidat s najviše dobivenih glasova.

Članak 64

Izbore za vijeća nacionalnih manjina raspisuje Vlada Republike Hrvatske posebnom odlukom kojom utvrđuje točan datum održavanja izbora.

Članak 65

Na ostala pitanja u vezi s izborom članova vijeća nacionalnih manjina na odgovarajući se način primjenjuju odredbe ovoga Zakona kojima se uređuje izbor članova predstavničkih tijela jedinica.

Odredbe ove glave Zakona na odgovarajući način primjenjuju se i na izbor predstavnika nacionalne manjine u jedinicama u kojima nacionalne manjine imaju pravo na izbor predstavnika sukladno odredbama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.

2. Tijela nacionalnih manjina osnovana pri gradovima i tijela gradova zadužena za suradnju sa nacionalnim manjinama

Grad Pula

U Gradu Puli Upravni odjel za lokalnu samoupravu registrirao je 19 nacionalnih manjina. Pripadnici devet (9) nacionalnih manjina (talijanska, slovenska, mađarska, crnogorska, makedonska, srpska, albanska, romska i bošnjačka nacionalna manjina) izabrali su svoje predstavnike u vijeća nacionalnih manjina.

Pored ovih devet vijeća nacionalnih manjina pri Gradu Pula, kao stalno radno tijelo Gradskog poglavarstva, osnovan je Savjet za nacionalne manjine Grada Pule u sastavu: predsjednik (zamjenik gradonačelnika izabran kao predstavnik talijanske nacionalne manjine), članovi – predsjednici svih osnovanih Vijeća nacionalnih manjina u Gradu Puli te vijećnici Grada Pule, pripadnici nacionalnih manjina. Od tri grada obuhvaćena istraživanjem jedino Grad Pula ima ovakav Savjet.

Talijanska nacionalna manjina

U gradu Puli poseban naglasak je stavljen na zaštitu i promociju prava talijanske nacionalne manjine.

Specifičnost ove manjine je u činjenici da je ona autohtona (osobitost ove manjine stavlja se u kontekst povijesti ovog područja).

Pripadnicima talijanske autohtone nacionalne zajednice osigurava se puna afirmacija njihovog individualnog i kolektivnog identiteta bez obzira na njihov udio u ukupnom stanovništvu.

Radi rješavanja svih pitanja vezanih za ostvarivanje prava zaštite talijanske autohtone nacionalnosti Gradsko vijeće će imenovati poseban odbor – kao stalno radno tijelo od sedam članova, od kojih četiri člana predlaže Zajednica Talijana, dok se tri člana imenuju iz redova vijećnika. Budući da ovaj odbor još uvijek nije imenovan, već je samo predviđen Statutom Grada Pule, trenutno nije moguće odgovoriti čime će se konkretno on baviti.

Grad Umag

Na području Grada Umaga, prema popisu, postoji 10 nacionalnih manjina. Od toga se, kroz razne oblike udruživanja, organiziralo i dobilo svoje prostorije pet nacionalnih manjina (talijanska, crnogorska, srpska, albanska i bošnjačka nacionalna manjina), no samo talijanska nacionalna manjina ima vijeće.

Ostale nacionalne manjine imaju svoje predstavnike, koji sa Gradom Umagom surađuju preko vijećnika talijanske nacionalne manjine. Razlog zbog koga druge nacionalne manjine nemaju svoja vijeća jeste nedovoljan broj njihovih pripadnika, što je određeno Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

Upravna tijela odgovorna za suradnju s nacionalnim manjinama su Upravni odjel za društvene djelatnosti i Upravni odjel za opću upravu i logistiku. Upravni odjel za društvene djelatnosti brine o javnim potrebama odgojno-obrazovnih ustanova talijanske nacionalne manjine, te potrebama zajednica Talijana koje djeluju na području Grada Umaga, kao i ostalih udruga manjina koje djeluju na području grada. Upravni odjel za opću upravu i logistiku nadležan je za poslove povezane s vijećima nacionalnih manjina koji su konstituirani u Gradu Umagu. Također brine o ostvarivanju statutom zajamčenih prava pripadnika talijanske nacionalne zajednice u svezi s prijevodom akata i dokumenata Grada Umaga.

Iako u svome statutu, a sukladno sa Zakonom o pravima nacionalnih manjina Republike Hrvatske, Grad Umag utvrđuje prava nacionalnih manjina, suradnja sa manjinama na lokalnom nivou nije bitnije određena.

Talijanska nacionalna manjina

Zaštita autohtone etničke i kulturne osobitosti talijanske nacionalne zajednice i njezinih pripadnika u Gradu Umagu ogleda se, između ostalog, u tome što se pripadnicima talijanske nacionalne zajednice osigurava zastupljenost u tijelima uprave Grada Umaga sukladno odredbama posebnog zakona kojim se uređuje lokalna samouprava i sukladno stečenim pravima.

Grad Umag priznaje zajednice Talijana u okviru Talijanske unije i Vijeće talijanske nacionalne manjine za Grad Umag kao predstavnike talijanske nacionalne zajednice.

Pripadnici talijanske nacionalne zajednice na području Grada Umaga imaju pravo na samostalno udruživanje u zajednice Talijana radi očuvanja nacionalnog identiteta, obavljanja aktivnosti, te očuvanja i unapređivanja osobitosti talijanske nacionalne zajednice u kontekstu povijesti ovih područja.

Grad Vodnjan

Na teritoriju Grada Vodnjana, prema popisu, ima 10 nacionalnih manjina, od kojih pet ima svoje prostorije i udruge (talijanska, crnogorska, srpska, romska i bošnjačka nacionalna manjina). Vijeće, kao i u Umagu, ima samo talijanska nacionalna manjina. Ostale nacionalne manjine imaju predstavnike, jer njihovih pripadnika nema dovoljno da bi formirali vijeće. Predstavници sa Gradom Vodnjanom surađuju preko vijećnika nacionalnih manjina.

Prema članku 62 Statuta Grada Vodnjana, a sukladno Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina, vijeća i predstavnici nacionalnih manjina mogu u službene svrhe upotrebljavati svoje simbole i znamenja.

Specifičnost Grada Vodnjana je što po Statutu prepoznaje dvije autohtone nacionalne manjine: talijansku i crnogorsku nacionalnu manjinu (područje Peroja). No, iako se crnogorska nacionalna manjina priznaje kao autohtona, u Statutu Grada Vodnjana ne osiguravaju im se posebna prava kao u slučaju talijanske manjine, već se samo potvrđuju prava kao i kod ostalih nacionalnih manjina. To konkretno znači da se Statutom Grada Vodnjana pripadnicima crnogorske nacionalne zajednice, koji žive na području naselja Peroj, zajamčuje pravo zaštite njihovog identiteta, u pogledu očitovanja etničke, vjerske i kulturne osobitosti, kao i uživanje drugih Ustavom, zakonom, ovim Statutom i drugim propisima utvrđenih prava. Osigurava im se i zastupljenost u tijelima lokalne samouprave u skladu sa Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina (članak 20).

Talijanska nacionalna manjina

Kao i u Statutima gradova Umaga i Pule, poseban se naglasak stavlja na zaštitu autohtone etničke kulturne osobitosti pripadnika talijanske nacionalne manjine.

Grad Vodnjan priznaje zajednice Talijana kao službenog predstavnika svih pripadnika talijanske manjine u Gradu Vodnjanu.

Pripadnicima talijanske nacionalne zajednice osigurava se zastupljenost u Gradskom vijeću s najmanje četiri člana vijeća.

3. Učešće u vlasti i zaposlenost

Grad Pula

Statut Grada Pule je u potpunosti usaglašen s Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina i članak 40 Statuta donosi sljedeće:

„Gradsko vijeće čini 25 članova izabranih na način određen zakonom.

Pripadnici talijanske autohtone nacionalne zajednice na području grada Pule imaju pravo na jednog člana u Gradskom vijeću.

Pripadnici srpske nacionalne manjine na području grada Pule imaju pravo na jednog člana u Gradskom vijeću.

Ako na izborima za Gradsko vijeće nije postignuta zastupljenost nacionalnih manjina iz stavka 2 i 3 ovog članka, broj članova Gradskog vijeća povećat će se do broja koji je potreban da bi bila ostvarena zajamčena zastupljenost nacionalnih manjina.“

Broj vijećnika u gradskom vijeću nije ograničen, te se može povećavati ukoliko neka nacionalna manjina ostvari zakonsko pravo na vijećnika, a to je broj njenih pripadnika u odnosu na većinsko stanovništvo.

Prema posljednjim izborima u zakonodavnom tijelu Grada Pule (vijećnici) zastupljena je:

- bošnjačka nacionalna manjina s jednim članom,*
- srpska nacionalna manjina s jednim članom,*
- talijanska nacionalna manjina s četiri člana.*

U izvršnoj vlasti zamjenik gradonačelnika je pripadnik talijanske nacionalne manjine.

Podaci o zastupljenosti nacionalnih manjina u gradskim administrativnim službama i javnim službama i institucijama nisu nam dostupni iz razloga što ne postoji analiza zastupljenosti.

Grad Umag

Gradsko vijeće Grada Umaga čini 19 vijećnika izabranih na način određen zakonom, ali da bi se osigurala odgovarajuća zastupljenost talijanske nacionalne manjine, može ih imati i više. Trenutno, troje vijećnika predstavlja talijansku nacionalnu manjinu u Gradskom vijeću Umaga. Ukoliko bi se broj talijanske ili neke druge nacionalne manjine povećao do praga potrebnog da nacionalna manjina dobije vijećnika, broj vijećnika u Gradskom vijeću bi se također povećao.

Prema posljednjem popisu birača pripadnici talijanske nacionalne manjine imaju pravo na tri (3) člana u gradskom vijeću. S obzirom na to da samo pripadnici talijanske nacionalne manjine imaju svoje predstavnike u Gradskom vijeću, zajednice ostalih nacionalnih manjina na području Grada Umaga također surađuju sa njima kad je riječ o realizaciji njihovih programa.

U izvršnoj vlasti prema Statutu Grada Umaga (Članak 67) gradonačelnik ili jedan od zamjenika gradonačelnika mora biti iz redova talijanske nacionalne manjine.

U gradskim administrativnim službama zaposlene su ukupno 62 osobe, od kojih se 14 izjasnilo da su pripadnici nacionalnih manjina, a troje njih su neopredijeljeni.

Grad Vodnjan

Pripadnicima talijanske nacionalne manjine na području Grada Vodnjana osigurava se pravo na četiri člana u Gradskom vijeću, bez obzira na njihov udio u ukupnom stanovništvu. Gradsko vijeće ima ukupno 13 vijećnika, od kojih su pet Talijani, a predstavnika ostalih nacionalnih manjina nema, jer ne udovoljavaju uvjetima propisanim Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina.

Grad Vodnjan zapošljava 14 pripadnika nacionalnih manjina i to: 12 pripadnika talijanske nacionalne manjine, jednog pripadnika romske nacionalne manjine, te jednog pripadnika bošnjačke nac. manjine.

4. Financiranje

Grad Pula

Statutom Grada Pule posebno su uređena prava talijanske nacionalne zajednice radi njezinih autohtonih, etničkih i kulturnih osobitosti, a posebno prava pripadnika ostalih nacionalnih manjina, što se onda odražava i na različitost njihovog financiranja.

Grad Pula osigurava sredstva za rad vijeća nacionalnih manjina i predstavnika nacionalnih manjina ovisno o mogućnostima gradskog proračuna. Ovo financiranje uključuje i osiguravanje sred-

stava za obavljanje administrativnih poslova kao i za provođenje određenih aktivnosti utvrđenih programom rada vijeća. Također, Grad Pula financijski pomaže rad kulturnih i drugih udruga koje su osnovali pripadnici nacionalnih manjina, ali opet ukoliko i koliko to proračun omogućava.

Udruge i kulturna društva nacionalnih manjina financiraju se po pravilima o financiranju udruga civilnog društva, a prema prijavama po objavljenom pozivu. Da li će određena udruga biti sufinancirana iz gradskog proračuna, ovisi o prijavljenom programu, te izvješću za prethodnu godinu. Kriteriji za dodjeljivanje novca nisu jasno određeni. Grad odvoji određen iznos novca za sve udruge, a koja će koliko dobiti i zbog čega, nije jasno određeno. To ovisi o tome koje udruge se prijave na natječaj, koliko ih se prijavi i sa kakvim programima.

Udruge nacionalnih manjina mogu dobiti sredstva za bilo koje područje za koje se prijave (kultura, obrazovanje, izdavaštvo...).

Pored toga, Grad sufinancira i pojedinačne aktivnosti tijekom godine koje nisu u redovnom programu udruga, kao što su Dani srpske kulture, doček Pravoslavne Nove godine i sl.

Grad Pula ustupa gradske prostore za rad vijeća, udruga i društava bez naknade, a prostore su dobili Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta", Srpsko kulturno društvo "Nikola Tesla", Zajednica Srba, Udruga Roma, Makedonsko kulturno društvo "Kočo Racin", Nacionalna zajednica Bošnjaka Istre, Hrvatska bratovština "Bokeljska mornarica 809".

U 2008. godini vijeća nacionalnih manjina dobila su sredstva u ukupnom iznosu od 780.000,00 kn, od čega je za poslove redovne djelatnosti vijeća utrošeno 450.000,00 kn, dok je od 330.000,00 kn predviđenih za naknade članovima vijeća manjina, utrošeno 195.787,39 kn, odnosno 59,33 % u odnosu na plan. Naredne, 2009. godine za vijeća nacionalnih manjina izdvojeno je ukupno 540.000,00 kn (sva vijeća dobila su isti iznos u visini od 60.000,00 kn), dok je za zajednice nacionalnih manjina utrošeno 445.000,00 kn.

Talijanska nacionalna manjina

Budući da je talijanska nac. manjina autohtona nac. manjina, Statutom Grada Pule određena je posebnost njezinog statusa i samim time i koja će se područja djelovanja materijalno podupirati.

Tako Grad Pula materijalno pomaže osnivanje i djelatnosti institucija talijanske nacionalnosti na kulturnim, povijesnim i drugim poljima, potpomaže rad i djelatnost škola srednjeg obrazovanja za pripadnike talijanske autohtone nacionalne zajednice te materijalno potpomaže učenike pripadnike talijanske autohtone nacionalne zajednice, koji nastavljaju srednje školovanje u školama na talijanskom jeziku izvan Grada Pule.

Zajednica Talijana je iz proračuna Grada Pule 2008. godine dobila 225.000,00 kuna od ukupno 413.000,00 kuna, koliko je te godine izdvojeno za 10 udruga nacionalnih manjina.

Grad Umag

Grad Umag, kao i Grad Pula, osigurava sredstva za rad vijeća nacionalnih manjina i pripadnika nacionalnih manjina. U Gradu Umagu pripadnici manjina mogu osnivati udruge, zaklade i fundacije, te ustanove za obavljanje djelatnosti javnih priopćavanja, kulturne, izdavačke (naknadničke), muzejske, arhivske, knjižnične i znanstvene djelatnosti, a koje Grad Umag, u skladu sa svojim mogućnostima, financira.

Način financiranja rada i programa vijeća i predstavnika nacionalnih manjina uređuje se odlukom koju donosi Gradsko vijeće.

Sveukupno za djelovanje nacionalnih manjina na području Grada Umaga u 2009. godini osigurano je 6.671.926,00 kn (5,1% u odnosu na ukupni proračun), od čega je najviše novca namijenjeno talijanskoj nacionalnoj manjini.

Nacionalne manjine Grada Umaga se, između ostalog, financiraju putem članarina i donacija.

Talijanska nacionalna manjina

Za talijansku nacionalnu manjinu (četiri zajednice Talijana, rad talijanskog dječjeg vrtića, rad talijanske osnovne škole, radio emisije na lokalnoj radio postaji namijenjene talijanskoj nac. manjini...) Grad obezbjeđuje znatna financijska sredstva.

Grad Umag, kao osnivač talijanskog dječjeg vrtića, osigurava sredstva za rad vrtića u ukupnom iznosu od 4.076.883,00 kn, te 2.133.043,00 kn za Talijansku osnovnu školu. Također, u proračunu Grada Umaga predviđena su sredstva za donaciju Srednjoj talijanskoj školi u Bujama u iznosu od 10.000,00 kuna, te 30.000,00 kuna za Vijeće talijanske nacionalne manjine. U proračunu Grada Umaga za 2009. godinu predviđena su sredstva i za financiranje programa i projekata četiri zajednice Talijana u ukupnom iznosu od 420.000,00 kuna. Talijanska manjina dio sredstava potrebnih za svoj rad dobija od Talijanske unije.

Grad Vodnjan

Statutom Grada Vodnjana uređeno je ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina na način da je ova materija podijeljen u tri dijela. Tako, u prvom dijelu utvrđena je organizacija Vijeća i pripadnika nacionalnih manjina, drugim dijelom zaštita autohtone etničke i kulturne osobitosti pripadnika talijanske nacionalne manjine, a trećim zaštita etničke i kulturne osobitosti pripadnika crnogorske nacionalne zajednice.

Grad Vodnjan, u skladu sa svojim mogućnostima, financijski pomaže rad kulturnih i drugih udruga koje osnivaju pripadnici nacionalnih manjina, osigurava sredstva za rad vijeća nacionalnih manjina i pripadnika nacionalnih manjina, te sufinancira djelatnosti talijanske nacionalne manjine.

Pravo na dodjelu sredstava iz gradskog proračuna ostvaruju udruge nacionalnih manjina prijavom na Poziv za korisnike proračuna, te im se sukladno prijavljenom programu dodjeljuju sredstva.

U odnosu na ukupni gradski proračun, Grad izdvaja 1,08% sredstava za rad nacionalnih manjina.

Grad sufinancira redovnu djelatnost udruga nacionalnih, a sufinancira i veće projekte ili neplanirane troškove.

Nacionalne manjine koriste prostore u vlasništvu grada bez naknade, a grad podupire i sufinancira i ustanove odgoja i obrazovanja namijenjene Talijanima i Romima.

Budući da su sredstva koja grad izdvaja za rad udruga nac. manjina nedostatna, preostala se sredstva neophodna za rad udruga namiruju od donacija i članarina iz matičnih zemalja.

U 2008. godini izdvojeno je 496.640,00 kn, a u 2009. 630.000,00 kn.

Talijanska nacionalna manjina

Grad Vodnjan podupire i sufinancira ustanove odgoja i obrazovanja namijenjene talijanskoj nacionalnoj manjini, a sukladno svojim mogućnostima sufinancira djelatnosti talijanske nacionalne manjine.

5. Obrazovanje

Pravo za odgoj i obrazovanje na svom jeziku i pismu pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina, te Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina.

Pripadnici nacionalnih manjina imaju mogućnost obrazovati se na materinskom jeziku na svim stupnjevima obrazovanja od predškolskog do visokoškolskog.

Jezici na kojima se izvodi nastava mogu se svrstati u dvije grupe: na tzv. teritorijalne ili manjinske jezike i neteritorijalne, a prema Europskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima, odnosno Odluci o ratifikaciji Zakona o potvrđivanju europske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima.

Pripadnici nacionalnih manjina svoje ustavno pravo na odgoj i obrazovanje ostvaruju trima osnovnim modelima i posebnim oblicima školovanja.

1. *MODEL A – nastava na jeziku i pismu nacionalnih manjina,*
2. *MODEL B – dvojezična nastava,*
3. *MODEL C – njegovanje jezika i kulture,*
4. *Oblik nastave u kojem se jezik nacionalne manjine uči kao jezik sredine,*
5. *Posebni oblici nastave: ljetna škola, zimska škola, dopisno-konzultativna nastava,*
6. *Posebni programi za uključivanje učenika romske populacije u odgojno-obrazovni sustav.*

Pripadnici nacionalne manjine sami predlažu i odabiru model i program u skladu s postojećim zakonima i svojim mogućnostima za realizaciju programa.

Svi modeli i oblici školovanja u redovitom su odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske.

Grad Pula

Pitanje obrazovanja na svojem maternjem jeziku, dakle jeziku nacionalne manjine, Statut Grada Pule ne uređuje jednako za sve nacionalne manjine koje žive na području Grada, nego pravo na obrazovanje na svojem jeziku propisuje za pripadnike talijanske nacionalne zajednice kao autohtone. Tako, radi ostvarivanja slobode u izražavanju svojih nacionalnih osobitosti, s ciljem očuvanja i razvijanja dostignute razine suživota, talijanskoj autohtonoj nacionalnoj zajednici zajamčuje se odgoj i obrazovanje na svojem, talijanskom, jeziku kroz predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje.

U predškolskim ustanovama, osnovnim školama ili odjeljenjima osnovnih škola, te srednjim školama sa talijanskim nastavnim jezikom, osigurava se, u skladu sa zakonom i pedagoškim standardima, obavezno učenje i hrvatskog jezika.

Pripadnici drugih nacionalnih manjina pravo odgoja i obrazovanja na svom maternjem planiraju samostalno u sklopu svoje zajednice, organiziranjem radionica, tečajeva i „malih škola“ na svom jeziku.

U tom pogledu posebno se ističu makedonska nacionalna manjina koja uspješno surađuje i s lokalnom zajednicom, te organizira dopunsku nastavu na makedonskom jeziku u jednoj osnovnoj školi i romska nacionalna manjina, koja ima organiziranu predškolsku ustanovu za pripadnike svoje nac. manjine.

Ostale nacionalne manjine nisu pokretale ovakve inicijative, niti tražile nastavu u okviru redovnog obrazovanja.

Grad Umag

Statutom Grada Umaga utvrđeno je pravo na odgoj i obrazovanje na vlastitom jeziku pripadnicima talijanske nacionalne zajednice, kao i pravo osnivati predškolske ustanove na talijanskom jeziku.

U svim školama obvezatno se uči hrvatski i talijanski jezik. Hrvatski i talijanski jezik uči se u istom opsegu u pogledu nastavnog plana i programa.

Na području Grada Umaga potiče se učenje talijanskog jezika i u ostalim odgojno-obrazovnim ustanovama.

Učenje i njegovanje maternjeg jezika pripadnici drugih nacionalnih manjina provode unutar obitelji, te kroz aktivnosti udruga, u čemu ih podržavaju matične države. Maternje jezike nacionalne manjine uče samo privatno, jer nije bilo pokušaja da se nastava organizira u školama. Da bi se to desilo, potrebno je da udruge ili vijeća nacionalnih manjina pokrenu inicijativu i da, sa druge strane, postoji interesovanje pripadnika nacionalnih manjina za takvim oblikom učenja.

Albanska nacionalna zajednica pokrenula je inicijativu za školom na albanskom jeziku na nivou županije, ali se to još uvijek razmatra.

Grad Vodnjan

Statutom Grada Vodnjana propisano je da se u školama na talijanskom jeziku uči i hrvatski jezik iz koje se odredbe iščitava da se na području Grada Vodnjana mogu osnovati škole s programima na talijanskom jeziku. Statutom je otvorena i mogućnost osnivanja predškolskih ustanova s programima na jezicima u službenoj upotrebi (a to su hrvatski i talijanski jezik). Iako prema Statutu Grada Vodnjana, koji u poglavlju VIII utvrđuje načine ostvarivanja prava pripadnika nac. manjina, nije izrijekom navedeno pravo nac. manjine na odgoj i obrazovanje na maternjem jeziku (utvrđenom u članku 11 Ustavnog zakona o pravima nac. manjina), Grad Vodnjan podupire i sufinancira realizaciju tog prava.

Realizacija tog prava očituje se kroz ustanove predškolskog odgoja i obrazovanja za romsku nacionalnu manjinu, te predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja za talijansku nacionalnu manjinu. Udruge ostalih nacionalnih manjina nisu pokazale interesovanje za organiziranjem nastave u školama na maternjem jeziku. Razlog tome je vjerojatno nedovoljan broj pripadnika drugih nacionalnih manjina.

6. Uporaba manjinskog jezika u službene svrhe

Ustavnim zakonom u članku 12 propisano je da se ravnopravna službena uporaba jezika i pisma kojim se služe pripadnici nacionalne manjine ostvaruje na području jedinice lokalne samouprave kada pripadnici pojedine nacionalne manjine čine najmanje trećinu stanovnika takve jedinice. Ravnopravna službena uporaba jezika i pisma kojim se služe pripadnici nacionalne manjine ostvaruje se i kada je to predviđeno međunarodnim ugovorima koji, sukladno Ustavu Republike Hrvatske, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske i kada je to propisano statutom jedinice lokalne samouprave ili statutom jedinice područne (regionalne) samouprave u skladu s odredbama Zakona o uporabi jezika i pisma.

Grad Pula

U Gradu Puli samo talijanska nacionalna manjina ima pravo na službenu uporabu svog jezika.

Statutom Grada Pule pripadnicima talijanske manjine zagwarantirano je pravo slobodne uporabe talijanskog jezika u društvenom i javnom životu, kao i u službenoj komunikaciji u javnim poslovima iz samoupravnog djelokruga Grada Pule. Tijela Grada Pule, kao i pravne osobe koje obavljaju javne poslove iz samoupravnog djelokruga Grada Pule, moraju imati odgovarajući broj službenika koji se služe talijanskim jezikom (ili stalnog prevodioca) radi nesmetane komunikacije. Talijanski jezik je u uporabi i u uređivanju upravnih tijela Grada Pule na način da se, uz hrvatski, koristi na obrascima, pozivima, potvrdama, rješenjima i javnim oglasima. Natpisi i oznake na uredima ispisani su također na talijanskom jeziku. Potom, natpisi na pločama s nazivima mjesta, ulica i trgova ističu se na hrvatskom i talijanskom jeziku, a čin zaključenja braka, ako to zatraže osobe koje zaključuju brak, može se također obaviti i na talijanskom jeziku.

Za pripadnike talijanske nacionalne manjine djeluje i Gradska knjižnica i čitaonica u Puli. Središnja knjižnica organizira susrete s književnicima, izdaje bilten prinova i surađuje s knjižnicama i institucijama kulture u Italiji.

Grad Umag

Statutom Grada Umaga propisano je načelo dvojezičnosti, tako da se jamči da se cjelokupni javni i službeni život na području Grada Umaga odvija uz uporabu hrvatskog i talijanskog jezika u pismenom i usmenom komuniciranju. Radi provedbe ove dvojezičnosti u svim tijelima državne uprave, lokalne i područne (regionalne) samouprave, sudbene vlasti, trgovačkim društvima i ustanovama koje obavljaju javnu službu, moraju se zaposliti službenici na radna mjesta za koja je obavezno poznavanje i talijanskog jezika. U svim školama obvezatno se uči i talijanski jezik u istom opsegu u pogledu nastavnog plana i programa kao i hrvatski jezik.

Grad Vodnjan

Statutom Grada Vodnjana propisano je načelo dvojezičnosti, tako da su u službenoj uporabi na području Grada Vodnjana hrvatski i talijanski jezik, pa se u tom smislu na hrvatskom i talijanskom jeziku, istom veličinom slova, ispisuju prometni znakovi i druge pisane oznake u prometu, nazivi ulica i trgova, te nazivi mjesta i geografskih lokaliteta. Radi provedbe ove dvojezičnosti sva tijela državne uprave prvog stupnja, lokalne i područne (regionalne) samouprave, sudbena tijela prvog stupnja, političke organizacije, javna poduzeća i ustanove, upotrebljavaju u svom radu pečat na hrvatskom i talijanskom jeziku. Kada državna tijela i ustanove rješavaju o pravima, dužnostima i interesima pripadnika talijanske nacionalne zajednice, postupak se vodi na talijanskom jeziku, a odluke i druge javne isprave izdaju se na jezicima u službenoj uporabi, radi čega se u društvima i ustanovama koje obavljaju javnu službu zapošljavaju službenici uz obvezatno poznavanje hrvatskog i talijanskog jezika. Prema sporazumu osoba koje namjeravaju sklopiti brak, brak se sklapa i na talijanskom jeziku.

Ostale nacionalne manjine nemaju pravo na službenu uporabu jezika.

7. Pravo na informiranje

Grad Pula

Statut Grada Pule ne sadrži odredbe kojima bi bilo regulirano pravo nacionalnih manjina na informiranje na način da im se omogući pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja (primanje i širenje informacija) na jeziku i pismu kojima se služe, sve u smislu točke 6 stavka 1 članka 7 Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.

Grad Umag

Satutom Grada Umaga utvrđeno je pravo na slobodno organiziranje informativne i izdavačke djelatnosti, ali samo pripadnicima talijanske nacionalne zajednice, dok iste odredbe za ostale nacionalne manjine u Statutu ne postoje.

Grad Umag financira emitiranje radio emisije za pripadnike talijanske nacionalne zajednice „Senza confini-bez granica“ na radio stanici Radio Star TV d.o.o. Pripadnicima talijanske nacionalne zajednice zajamčeno je i emitiranje radio i televizijskog programa RTV Koper-Capodistria.

Grad Vodnjan

Statut Grada Vodnjana ne sadrži odredbe kojima bi bilo regulirano pravo nacionalnih manjina na informiranje na način da im se omogući pristup sredstvima javnog priopćavanja i obavljanja djelatnosti javnog priopćavanja (primanje i širenje informacija) na jeziku i pismu kojima se služe, sve u smislu točke 6 stavka 1 članka 7 Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina.

Stavak 1 Članka 65 Statuta sadrži jednu uopćenu odredbu koja se odnosi samo na talijansku nacionalnu manjinu: „Pripadnicima talijanske nacionalne manjine koji žive na području Grada Vodnjana, zajamčuje se slobodna i ravnopravna upotreba njihovog jezika i pisma, razvijanje svoje kulture, pravo očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta, pravo na isticanje nacionalnih obilježja (zastave) i uživanje drugih Ustavom, zakonom, ovim Statutom i drugim propisima utvrđenih prava.“

8. Primjeri sa terena

8.1. Položaj i ostvarivanje prava nacionalnih manjina

Grad Pula

Kad je riječ o položaju i ostvarivanju prava nacionalnih manjina, većina njihovih predstavnika (šest od sedam anketiranih) u Gradu Puli ocjenjuje svoj položaj kao vrlo dobar ili dobar. Romi su jedina nacionalna manjina koja smatra da je u jako lošem položaju, no taj odgovor nije ničim argumentiran.

Odnos većinske zajednice prema nacionalnim manjinama njihovi predstavnici najčešće su komentirali kao zadovoljavajući, korektan i podupirući. Izuzetak od tog većinskog dojma je odgovor predstavnice srpske nacionalne manjine, koja vidi razliku u prihvaćanju od strane „autohtonih Istrijana“ i onih koji su doselili na ovo područje tijekom ratnih zbivanja. Ona smatra da se "odnos prema Srbima može ocjenjivati imajući u vidu jesu li pripadnici većinske zajednice autohtoni Istrani ili su tokom ratnih zbivanja doseljeni na ovo područje. Lično ja i moja porodica osjećamo se prihvaćeniji od ovih prvih". Predstavnica romske nacionalne manjine odnos većinskog naroda prema svojoj manjini opisala je kao loš.

Poznavanje zakonskih prava, te načina i postupaka njihovog ostvarivanja oblast je koju, kako smo saznali iz upitnika, predstavnici nacionalnih manjina najčešće poznaju. Jedino slovenska nacionalna manjina smatra da svoja zakonska prava poznaje samo u globalu, te smatra da nema dovoljno podzakonskih akata kako bi bili upoznati sa svim načinima i postupcima ostvarivanja prava. Predstavnici srpske nacionalne manjine smatraju da su u specifičnom položaju (glede nedavnih ratnih zbivanja) te da se mnoga prava pojedinaca teško ostvaruju (kao imovinska prava, stanarska prava, obrazovanje na maternjem jeziku...). "Tvrdim da bih na lokalnoj razini tj. u samoj Istri puno brže ostvarila svoja prava kad bi ona za njih bila nadležna. Pravo na obnovu ratom porušene i opljačkane imovine nisam ostvarila uz nebulozna objašnjenja, pravo na mirovinu stečenu prije ratnih zbivanja moj suprug je ostvario tek nakon desetogodišnjih procesa pred hrvatskim sudovima..."

Većina predstavnika nacionalnih manjina smatra da im se ne uskraćuju prava zagwarantirana domaćim i međunarodnim zakonima i dokumentima. No, Romi su se i o ovom pitanju izjasnili suprotno, ustvrdivši da im prava uskraćuje gradska i županijska skupština, te sam Hrvatski sabor. Na osnovu čega ovo tvrdi predstavnica romske nacionalne manjine, nije objasnila.

U odgovorima „manjinaca“ ističe se dobra, odlična i zadovoljavajuća suradnja s Upravnim odjelom za lokalnu samoupravu. Ovaj Odjel obavlja organizacijske, pravne, savjetodavne i stručno-administrativne poslove iz djelokruga rada gradonačelnika, Poglavarstva, Gradskog vijeća i njihovih radnih tijela, mjesnih odbora i vijeća nacionalnih manjina, a u njemu postoji i diplomirani pravnik kojem se mogu obratiti.

Vijećnici nacionalnih manjina s nacionalnim manjinama surađuju kroz aktivnosti koje su organizirane u okviru manjinskih zajednica, te kroz Savjet za nacionalne manjine Grada Pule, osnovan prema Statutu Grada Pule. Suradnju ocjenjuju kao dobru, ali nedovoljno iskoordiniranu.

Vijećnici nemaju svoj plan i program rada, te uglavnom podržavaju odluke zajednica nacionalnih manjina i njihov plan i program. Promoviraju multikulturalnost, slobodu izričaja i ugodni suživot, no konkretne primjere o aktivnostima kroz koje to rade nisu naveli. O svojim doprinosima oni još uvijek ne mogu govoriti, jer im je mandat tek počeo.

Predsjednik Vijeća talijanske nacionalne manjine položaj ove autohtone nacionalne manjine smatra korektnim, ali je nezadovoljan poštivanjem statutarne norme koje reguliraju dvojezičnost u gradu. Sa pravima koja ima talijanska nacionalna manjina u potpunosti je upoznat i smatra da se ona poštuju.

Grad Umag

Intervjuirani predstavnici nacionalnih manjina Grada Umaga položaj svojih nacionalnih manjina uglavnom su ocijenili kao dobar i zadovoljavajući. Nezadovoljstvo je izrazila jedino bošnjačka nacionalna manjina čiji pripadnici smatraju da je njihov položaj nedefiniran, s obzirom na to da Bošnjaci nisu priznati kao nacionalna manjina. To, zapravo, znači da u Ustavu Republike Hrvatske nisu imenovani, već spadaju u kategoriju „ostalih“ nacionalnih manjina⁴⁵.

O pitanju poznavanja zakonskih prava predstavnici nacionalnih manjina izjasnili su se pozitivno, rekavši da zakonska prava nacionalnih manjina, načine i postupke ostvarivanja i njihove zaštite, poznaju ili su u njih dosta upućeni. Većina predstavnika nacionalnih manjina odgovorila je da im se ne uskraćuju prava zagwarantirana domaćim i međunarodnim zakonima i dokumentima.

⁴⁵ „Što se tiče priznavanja nacionalnih manjina, zavisi kako se taj pojam definira. U preambuli Ustava RH navedene su neke nacionalne manjine, ali vijeća u gradovima i županijama imaju i nacionalne manjine koje nisu navedene u Ustavu. Priznatim manjinama trebale bi se smatrati sve koje imaju Vijeća, a ne samo one navedene u Ustavu RH“, smatra Vinko Knez, pročelnik Upravnog odjela za lokalnu samoupravu Grada Pule.

Tijela koja su predstavnici nacionalnih manjina naveli kao suradnike ispred Grada Umaga su: vijeća nacionalnih manjina, Grad Umag, Odjel za lokalnu samoupravu, Upravni odjel za rad s nacionalnim manjinama, Odjel za društvene djelatnosti, Odbor za pitanja talijanske autohtone nacionalne manjine, Turistička zajednica, Otvoreno učilište.

Mišljena o kvalitetu i intenzitetu te suradnje su među pripadnicima različitih nacionalnih manjina oprečna, pa tako dio njih tvrdi da je suradnja relativno dobra, ali da bi trebala biti intenzivnija. Drugi pak dio intervjuiranih predstavnika nacionalnih manjina smatra da nema gotovo nikakve suradnje. Gradska tijela su se o ovoj temi pozitivno izjasnila.

U slučaju eventualnog nepoštivanja zakonski stečenih prava trenutno zakonom nisu predviđene sankcije ili mjere kojima bi se to kažnjavalo ili na bilo koji način ispravljalo, ali se kontinuirano ulaže trud u održavanje stečenih prava u svakodnevnom životu.

Što se većinske zajednice tiče i njenog odnosa prema talijanskoj manjini, ona, po rezultatima upitnika, nije loša. Dapače, po riječima Luane Visintin, predsjednice Zajednice Talijana Materada, u nekim projektima suradnja je savršena i odvija se na obostrano zadovoljstvo.

Zakonska prava koja proizlaze iz raznih zakona, što na nivou države, što na nivou Europe, predstavnicima talijanske nacionalne manjine su poznata, kao i načini i postupci ostvarivanja zaštite prava manjina, no do sada nije bilo velikih potreba da se ona koriste.

Grad Vodnjan

Predstavnici nacionalnih manjina Grada Vodnjana odnos većinskog naroda prema njima vide kao odličan, korektan, jako dobar i zadovoljavajući. Zakonska prava nacionalnih manjina poznata su im sasvim ili u dovoljnoj mjeri za kvalitetan rad, a isto tako i načini i postupci ostvarivanja prava.

Kada je riječ o ostvarivanju pojedinih prava, udruga Roma je pokrenula inicijativu za dobivanje prostora, ali ova njihova inicijativa zasada nije dala rezultate. U ovom slučaju teško je odrediti obvezu Grada Vodnjana obzirom na to da je Statutom (članak 64) predviđeno da će Grad, u skladu s mogućnostima, pomagati rad kulturnih i drugih udruga koje osnivaju nacionalne manjine.

Kad je riječ o uskraćivanju prava, većina predstavnika nacionalnih manjina smatra da toga nema, te da je Statutom Grada i Ustavnim zakonom definirana zaštita prava nacionalnih manjina. Do sada nije bilo slučajeva povrede ili neostvarenja zakonom priznatih prava.

Suradnja s Gradom Vodnjanom i pročelnicima ocijenjena je, od strane predstavnika nacionalnih manjina, kao korektna i dobra.

Talijanska nacionalna manjina, prema rezultatima upitnika, u svojoj lokalnoj zajednici promovira i štiti vlastitu kulturu i jezik, te zauzima bitan položaj u razvijanju društvenog i kulturnog identiteta Grada Vodnjana. Suradnja i odnos između zajednice Talijana i većinske zajednice na ovom području je pozitivna.

8.2. Financiranje

Grad Pula

Grad Pula rad udruženja nacionalnih manjina pomaže financijski, te rješavanjem njihovih socijalnih, imovinskih i stambenih pitanja. U upitnicima nisu navedeni primjeri rješavanja ovih pitanja, već samo da se pripadnici srpske nacionalne manjine obraćaju Vijeću i drugim udrugama srpske nacionalne manjine, te preko njih šalju upite Gradu. Ishodi ovih upita nisu poznati.

Aktivnosti i rad udruga/zajednica nac. manjina financiraju se na temelju prijave na natječaje, a sredstva se dobivaju iz gradskog proračuna, proračuna Istarske županije, Savjeta za nacionalne manjine RH, matičnih država, članarina, te donacija. Romska nacionalna manjina se samofinancira.

Sredstva za Vijeće i udruge talijanske nacionalne manjine izdvajaju se dijelom iz proračuna Grada Pule, a dijelom iz drugih izvora koji u upitnicima nisu navedeni.

Grad Umag

Grad Umag ne financira dvije udruge nacionalnih manjina (albansku i bošnjačku). Bošnjaci ovakvu situaciju objašnjavaju činjenicom da su se tek osnovali (tijekom 2009. godine), dok albanska nacionalna manjina nije navela razloge zbog kojih nisu financirani iz proračuna. Javni poziv Grad Umag raspisuje za sve udruge, pa tako i za udruge nacionalnih manjina koje planove i programe rada, te zahtjeve za dodjelu sredstava za redovnu djelatnost i projekte dostavljaju na propisanim obrascima.

U skladu s raspoloživim sredstvima utvrđuje se program javnih potreba u kulturi, gdje su izrijekom navedene i udruge nacionalnih zajednica koje koriste sredstva, kao i iznosi koji su namijenjeni za financiranje njihovog rada. Način korištenja, te dinamika isplate utvrđuju se ugovorom o korištenju proračunskih sredstava.

Po mišljenju predstavnika nacionalnih manjina Grad nema jasne kriterije po kojima se sredstva planiraju i kasnije dodjeljuju za rad udruga.

Talijanska nacionalna manjina

Suradnja s Gradom, te njegovim Upravnim odjelom za rad s manjinama i Vijećem talijanske nacionalne manjine ogleda se upravo u dodjeli financijskih sredstava i logističko-administrativnoj pomoći. Aktivnosti i rad udruge Zajednica Talijana Materada financiraju se putem dva različita natječaja. Jedan je raspisan od strane jedinica lokalne samouprave, a drugi od strane Talijanske Unije (krovná manjinska institucija koja na području Hrvatske i Slovenije objedinjuje pripadnike talijanske autohtone nacionalne manjine). Nije naveden iznos sredstava koji se dobiva putem tih natječaja.

Grad sufinancira rad ZT Materada s 60.000,00 kn godišnje bez posebnih kriterija (u nekoliko obroka tijekom kalendarske godine). Zajednicu Talijana Umag financiraju slijedeći izvori: Talijanska Unija Rijeka sa 35%, Grad Umag sa 33 %, vlastite aktivnosti, članarine i sponzori 20% i ostalo 12%.

Grad Vodnjan

Sredstva iz gradskog proračuna za rad udruga nacionalnih manjina izdvajaju se prema ostvarenom planu i programu udruženja. Na pitanje tko određuje kriterije za dodjelu sredstava, predstavnici nacionalnih manjina odgovaraju da nisu potpuno upoznati, te da to određuju nadležna tijela.

Kada je riječ o talijanskog nacionalnoj manjini, Grad odvaja sredstva za očuvanje i zaštitu talijanske tradicije i dijalekta (folklor, literarni radovi, jezična istraživanja...). Aktivnosti i rad udruženja financiraju se iz proračuna Grada Vodnjana, Istarske županije, Savjeta za nacionalne manjine na osnovu prijavljenog programa manjina. Aktivnosti i rad talijanske nacionalne manjine financira i matična država.

Zajednica Talijana Vodnjan financira se iz sredstava Grada i Talijanske unije. Pojedini projekti financiraju se iz sredstava Istarske županije, Regione Veneto i Vlade Republike Italije.

Aktivnosti i rad Zajednice Talijana „Armando Capolicchio“ financirani su od Talijanske unije i Grada Vodnjana, koji financira 50% rad udruženja. Radi se o godišnjem novčanom financiranju.

8.3. Informiranje

Grad Pula

Na pitanje koliko su pripadnici vaše lokalne nacionalne zajednice upoznati s radom udruženja, kako ih upoznajete s pravima, te na koji način ih stimulirate, predstavnici nacionalnih manjina odgovorili su da ih upoznaju putem direktnih kontakata, preko medija, oglasa i biltena. Pored toga informiraju se sudjelovanjem na aktivnostima udruženja, na manifestacijama i edukacijama.

Suradnja s medijima u upitnicima je ocijenjena kao dobra. Aktivnosti nacionalnih manjina medijski su pokrivena kroz emisiju o nacionalnim manjinama „Prizmu“ na nacionalnoj televiziji ili druge državne i lokalne medije, ukoliko ih vijeća i udruge nacionalnih manjina o svojim aktivnostima obavijeste, a mediji se odazovu.

Jedino predstavnica romske nacionalne manjine smatra da nema nikakve suradnje s medijima.

Pripadnici talijanske nacionalne manjine informiraju se kroz medije Talijanske unije, u čijem su vlasništvu novine na talijanskom jeziku „La voce del popolo“. Pored toga, na Radio Puli emitiraju se emisije na talijanskom jeziku.

Grad Umag

Pripadnici zajednica nacionalnih manjina s radom svojih udruženja upoznati su preko obavijesti, informativnih sastanaka, tribina i medija. Većina predstavnika nacionalnih manjina smatra da je suradnja koju imaju s medijima dobra. Dostupni su im svi lokalni mediji (La voce del popolo, Panorama, TV Kopar-Capodistria-slo. televizija, Radio Pula, radio Eurostar Umag, revija „Bujština“, Glas Istre ...). Ipak, srpska i albanska nacionalna manjina smatraju da nemaju skoro nikakvu suradnju s medijima. U udruzi srpske nacionalne manjine tvrde da im nijedan medij nije dostupan.

Prema ocjeni talijanske nacionalne manjine, suradnja sa medijima je dobra. Najviše se surađuje sa tiskanim medijima La Voce del Popolo, Glasom Istre, Bujštinom i talijanskim Il Piccolo, zatim s TV Koper-Capodistria (koju manjina većim dijelom financira), HRT-om, talijanskim RAI i Anntenom 3 i drugim manjim televizijama.

Riječki dnevnik na talijanskom jeziku La Voce del Popolo i edicije EDITA (izdavačke kuće talijanske narodnosti), PANORAMA i Scuola Nostra dnevno i sistematično prate, registriraju i ohrabruju raznovrsne aktivnosti talijanske narodnosti. Isto tako, aktivnosti talijanske manjine prate i TV KOPER – CAPODISTRIA (Slovenija), povremeno Radio Pula, Radio Eurostar – Umag, revija „Bujština“, a daleko manje nego što bi trebalo i dnevnik „Glas Istre“, najčitaniji dnevni list u Istarskoj županiji.

Grad Vodnjan

Predstavnici nacionalnih manjina smatraju da su pripadnici lokalne nacionalne zajednice upoznati s radom udruženja i svojim pravima. Većinom ih upoznaju osobnim kontaktima ili pismenim putem.

Suradnju s medijima predstavnici nacionalnih manjina ocjenjuju dobrom. Svi mediji (novine, televizija, radio) kako lokalni tako i nacionalni (HTV) dostupni su. Predstavnik romske zajednice smatra da bi trebalo biti i posebnih emisija za romsku nacionalnu manjinu.

Zajednica Talijana ima svoj list u kojem pripadnike talijanske nacionalne manjine informira o svom radu.

8.4. Učešće u vlasti i zaposlenost

Grad Pula

Sve nacionalne manjine, osim talijanske, smatraju da su slabo ili nisu uopšte zastupljene u zakonodavnoj i izvršnoj gradskoj vlasti. Nacionalne manjine koje imaju predstavnika u gradskoj vlasti nezadovoljne su činjenicom da su te osobe birane s lista političkih stranaka, te smatraju da one ne zastupaju interese svoje nacionalne manjine, već interese stranke.

Zastupljenost u gradskoj vlasti, po mišljenju predstavnika nacionalnih manjina, ne odražava adekvatno strukturu nacionalnih manjina u gradu. Pitanje kandidiranja nije adekvatno riješeno (izborni zakon), a kriteriji za odabir se trebaju mijenjati – pravo glasa (dvostruko pravo glasa pruža mogućnost pripadnicima nacionalnih manjina da glasaju i za nacionalnu i za „manjinsku“ listu). Ipak, ne misle svi tako – dva predstavnika nacionalnih manjina smatraju da je pitanje kandidiranja i odabira gradskih vijećnika adekvatno riješeno.

Vijećnici su izabrani sa izbornih lista IDS (Istarski demokratski sabor) i SDP (Socijaldemokratska partija), kao njihovi članovi (koji su se izjasnili kao Srbi, Bošnjaci i Talijani) i predstavnici svih manjina, osim talijanske, imaju primjedbe na takav izbor, jer kažu da ti vijećnici ne zastupaju prava nacionalnih manjina, nego svoj stranački program.

Dva predstavnika srpske nacionalne manjine smatraju da je suradnja sa izabranim vijećnicima slaba, jer je vijećnicima prioritet politička stranka kojoj pripadaju. Predstavnik romske nacionalne manjine istakla je da nemaju svog vijećnika.

Primjenom zakona o nacionalnim manjinama u korist kandidiranja pripadnika nacionalnih manjina na lokalnom nivou vijećnici su zadovoljni, ali smatraju da mogućnost glasanja treba dati i pripadnicima nacionalnih manjina (dvostruko pravo glasa).

Zastupljenost u vlasti i zaposlenost u gradskim službama talijanske nacionalne manjine određena je Statutom Grada Pule, koji se, kako kaže predsjednik Vijeća talijanske nacionalne manjine Grada Pule, respektira.

Grad Umag

Zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u vlasti ne odražava adekvatno strukturu nacionalnih manjina u Gradu, jer nisu sve manjine zastupljene i problem je na koji način su osobe stigle do gradske vlasti (predstavnici su sa političkih lista).

Oko toga da li je zakon adekvatno riješio pitanje kandidiranja i odabira gradskih vijećnika, mišljenja su oprečna. Nedostaju podzakonski akti kojima bi se to bolje reguliralo, a zakonski prag spustio ispod 5% (Ustavni zakon).

U Gradu Umagu samo talijanska nacionalna manjina ima svoje vijećnike. Od njih troje, samo je jedna vijećnica odgovorila na upitnik.

U izvršnoj vlasti talijanska autohtona nacionalna manjina zastupljena je kroz pozicije gradonačelnika i dogradonačelnika.

Predstavnici talijanske nacionalne manjine smatraju da zastupljenost u vlasti nije adekvatno riješena, jer odlučujuću riječ imaju političke stranke sa svojim listama.

Grad Vodnjan

U Gradu Vodnjanu, osim talijanske nacionalne manjine, sve druge manjine imaju po jednog (srpska nacionalna manjina) ili nemaju niti jednog (crnogorska, romska, bosnjačka nacionalna manjina) vijećnika u gradskoj skupštini.

Većina nacionalnih manjina smatra da kriteriji koji su postavljeni (dovoljan broj pripadnika) ne dozvoljavaju dovoljnu zastupljenost nacionalnih manjina u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.

Dvije nacionalne manjine (talijanska i srpska) smatraju da zastupljenost u gradskoj vlasti adekvatno odražava strukturu nacionalnih manjina u gradu. Ostali predstavnici nacionalnih manjina smatraju da je situacija suprotna i da bi svaka nacionalna manjina trebala imati svog predstavnika u zakonodavnoj i izvršnoj vlast bez obzira na brojnost. Polovina predstavnika nacionalnih manjina smatra da je Izborni zakon RH riješio pitanje kandidiranja i odabira gradskih vijećnika iz reda nacionalnih manjina, dok druga polovina tvrdi suprotno.

Vijećnici/ce imaju plan i program rada, dogovaraju se i u kontaktu su s predstavnicima drugih nacionalnih manjina, traže od njih plan i program rada. Zalažu se za što veću financijsku potporu i prioritete.

Talijanska nacionalna manjina ima pet svojih vijećnika, odabranih preko lista političkih stranaka, te njeni pripadnici smatraju da su dobro zastupljeni u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti.

8.5. Pravo na uporabu maternjeg jezika i pisma

Grad Pula

Maternji jezik nacionalne manjine u Gradu Puli uglavnom njeguju unutar obitelji i kroz aktivnosti udruženja/zajednica. Tisak i televizija (satelitska) na maternjem jeziku su dostupni, a slovenska nacionalna zajednica je najavila pokretanje inicijative za organiziranjem dopunske nastave na svom jeziku u nekoj od osnovnih škola.

Predstavnici srpske nacionalne manjine izdvajaju kao problem neznatne razlike između maternjeg jezika i jezika većinske zajednice. Oni se ne osjećaju slobodno izraziti da pripadaju toj manjini, te nedovoljno uključuju djecu u aktivnosti učenja maternjeg jezika i ćirilnog pisma i smatraju da se treba početi od obitelji.

Prema ocijeni članova Vijeća talijanske nacionalne manjine Grada Pule, ostvarivanje prava na uporabu maternjeg jezika je na zavidno visokom nivou, ali još uvijek u potpunosti nije zadovoljena statutarne norme zastupljenosti dvojezičnosti u gradu Puli.

To u praksi znači da se neki dokumenti dostavljaju samo na hrvatskom jeziku.

Grad Umag

Nacionalne manjine njeguju svoj maternji jezik unutar obitelji i putem aktivnosti svojih udruga.

Po riječima vijećnice talijanske nacionalne manjine, u Umagu se svakodnevno suočavaju sa manjim nelagodama kao što je nepoštivanje dvojezičnosti.

U Zajednici Talijana „FULVIO TOMIZZA“ pak kažu: „Iako je naše područje proglašeno dvojezičnim sa jednakopravnim jezicima (hrvatski i talijanski), pripadnicima talijanske narodnosti razna rješenja, odluke, dekreti itd. izdaju se uglavnom samo na hrvatskom jeziku. Policija na primjer izdaje osobnu iskaznicu dvojezično samo na izričiti zahtjev zainteresiranog uz dokaz da je pripadnik manjine.“

Grad Vodnjan

Najbrojnija nacionalna manjina u Gradu Vodnjanu, a to su Romi, za organizirano njegovanje maternjeg jezika nema mogućnosti, jer pripadnici ove manjine nemaju svoj prostor. Zahtjev za pomoć namjeravaju uskoro uputiti Gradu.

Ostale nacionalne manjine maternji jezik njeguju u obitelji i čitajući časopise i knjige koje dobivaju iz matičnih država.

U zajednicama Talijana u Vodnjanu navode da Grad podržava veliki postotak potreba talijanske manjine, a to čini i matična država.

Zajednica Talijana posjeduje bogatu biblioteku, a organizira se i literarni natjecaj „Favela“ za djelo na istroromanskom dijalektu (nije više u upotrebi).

9. Zaključak

Prava nacionalnih manjina propisana Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina, a u kojem su obuhvaćene sve evropske i međunarodne konvencije, ugrađena su u akte (statute) anketiranih lokalnih jedinica (gradovi Pula, Umag, Vodnjan) u načelu. Međutim, tu postoje izvjesne različitosti ovisne o pojedinim nacionalnim manjinama i pojedinim lokalnim zajednicama. Naime, na području anketiranih gradova različito su normirana prava talijanske nacionalne manjine i prava ostalih nacionalnih manjina, s iznimkom crnogorske nacionalne manjine, koja u Gradu Vodnjanu čini autohtonu nacionalnu manjinu.

Talijanska nacionalna manjina, radi svojstva autohtonosti, zauzima posebno mjesto u statutima svih anketiranih gradova, njezin položaj i prava posebno su obrađena za razliku od svih ostalih nacionalnih manjina. Ovdje treba naglasiti da se radi o autohtonoj manjini na ovim prostorima, da je blizina matične zemlje Italije od velikog značaja kako u financijskom, tako i obrazovnom, informativnom i kulturološkom smislu kao i svim drugim oblicima ostvarivanja manjinskih prava. Radi se o nacionalnoj manjini koja je vrlo dobro organizirana što ima za posljedicu i visoki stupanj informiranosti o svojim manjinskim pravima, pa onda i visok stupanj njihovog zadovoljavanja.

Za razliku od talijanske manjinske zajednice, pripadnici ostalih nacionalnih manjina, odnosno njihova manjinska prava, statutima anketiranih lokalnih zajednica utvrđena su u skladu sa Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina, ali su u znatno manjoj mjeri u detaljima obrađena. Da li je ovo rezultiralo daleko manjom informiranosti tih manjina o svojim manjinskim pravima, njihovom manjom organiziranosti, ili je to posljedica njihove pasivnosti, izostanka interesa za povezivanjem i većim angažiranjem u svakodnevnom životu u tim sredinama, teško je tvrditi. No, jedno je izvjesno: rezultati s terena anketiranih lokalnih zajednica ukazuju kako sve druge nacionalne manjine osim talijanske, svoja deklarirana, zakonom zajamčena manjinska prava, u praksi ne ostvaruju u mjeri koja bi bila zadovoljavajuća u uporedbi s europskim standardima, u čemu svakako dominantni razlog predstavlja segment financiranja.

10. Preporuke nacionalnih manjina

Grad Pula

1. *Više dvojezičnosti – dvojezičnost se u gradu Puli najčešće ne poštuje u smislu dostavljanja službenih dokumenata na hrvatskom i talijanskom jeziku;*
2. *Više instruktivnih i informativnih seminara o pravima nacionalnih manjina koje bi mogle organizirati kako institucije, tako i udruge koje se bave problemima nacionalnih manjina.*
3. *Više sluha za premošćivanje etničkih raznolikosti, pogotovo pri zapošljavanju, što bi podrazumijevalo više razumijevanja između pripadnika različitih nacionalnih manjina i većinskog stanovništva.*
4. *Kriterij za raspodjelu financijskih sredstava namijenjenih radu nac. manjina trebali bi biti jasniji. Grad trenutno dodjeljuje sredstva nacionalnim manjinama, ali jasnih, konkretnih kriterija nema ili nisu transparentni.*
5. *Poštivanje i primjenjivanje standarda pripadnika nacionalnih manjina, a ne da se nacionalne manjine raznim obećanjima kupuju približavanjem izbora.*
6. *Jačanje suradnje i rada Savjeta za nacionalne manjine na lokalnoj i regionalnoj razini – treba nastaviti ovakvu suradnju.*
7. *Omogućavanje prava koje ima i većinsko stanovništvo. Sada nas posmatraju građanima nižeg reda (romska nac. manjina).*
8. *Nedostatak odgovarajućih prostora za rad udruga nacionalnih manjina. Zasada Grad nije uspio osigurati prostor svim nacionalnim manjinama, a neke od onih koje su ga dobile, nisu njime zadovoljne.*
9. *Povećati suradnju na zajedničkim projektima nac. manjina, grada Pule i šire.*

Grad Umag

1. *Maksimalno poštivati Statut i zakonske regulative i dosljedno sankcionisati nepoštivanja i prekršitelje istih.*
2. *Obvezivati političke stranke da na svoje izborne liste uključuju kvalificirane predstavnike manjina;*
3. *Izbornim zakonom normirati tzv. pozitivnu diskriminaciju, to jest omogućiti pripadnicima manjina da glasaju i za liste političkih partija i za manjinsku listu.*
4. *Osobne dokumente izdavati dvojezično (hrvatski i talijanski) bez zahtjeva od strane MUP-a o dokazivanju pripadnosti talijanskoj nacionalnoj manjini.*
5. *Prilikom posjete službenih predstavnika matične države (gradova, regije, itd.) našem Gradu u protokol i program uključiti svakako predstavnika udruga nacionalnih manjina.*

Grad Vodnjan

1. *Kriteriji koji su postavljeni Ustavnim zakonom i predviđeni Statutom Grada ne zadovoljavaju potrebu veće zastupljenosti pripadnika nac. manjina u lokalnoj vlasti. Zastupljenost nac. manjina trebala bi biti veća bez obzira na broj pripadnika nac. manjina.*
2. *Osigurati prostor i tehnička sredstva za rad romske nacionalne zajednice. Predstavnik romske nac. manjine nije konkretizirao o kakvim je tehničkim sredstvima za rad riječ.*

Hrvatska	Tijela nacionalnih manjina	Tijela gradova zadužena za suradnju sa nacionalnim manjinama	Zastupljenost u vlasti	Službeni jezik
Pula	Vijeća nacionalnih manjina U Puli djeluje 9 vijeća nacionalnih manjina: talijanske, slovenske, mađarske, crnogorske, makedonske, srpske, albanske, romske i bošnjačke nacionalne manjine	Savjet za nacionalne manjine Grada Pule , kao stalno radno tijelo Gradskog poglavarstva Odbor za ostvarivanje prava zaštite talijanske autohtone nacionalnosti , kao stalno radno tijelo Gradskog vijeća – osnivanje Odbora je predviđeno Statutom, ali Odbor još nije osnovan	Gradsko vijeće Grada Pule čini 25 vijećnika/ica. Pravo na po jednog člana u Gradskom vijeću imaju pripadnici srpske i talijanske nacionalne manjine. Prema posljednjim izborima u zakonodavnom tijelu Grada Pule (vijećnici) zastupljena je: - bošnjačka nacionalna manjina s jednim članom - srpska nacionalna manjina s jednim članom - talijanska nacionalna manjina s četiri člana. U izvršnoj vlasti zamjenik gradonačelnika je pripadnik talijanske nacionalne manjine. Podaci o zastupljenosti nacionalnih manjina u gradskim administrativnim službama i javnim službama i institucijama nisu nam dostupni iz razloga što ne postoji analiza zastupljenosti.	hrvatski i talijanski
Umag	Vijeće talijanske nacionalne manjine Kroz razne oblike udruživanja, organiziralo se i dobilo svoje prostorije pet nacionalnih manjina (talijanska, crnogorska, srpska, albanska i bošnjačka nacionalna manjina), no samo talijanska nacionalna manjina ima Vijeće. Predstavnik albanske nacionalne manjine	Upravni odjel za društvene djelatnosti Upravni odjel za opću upravu i logistiku	Gradsko vijeće Grada Umaga čini 19 vijećnika, od kojih troje predstavljaju talijansku nacionalnu manjinu. U izvršnoj vlasti prema Statutu Grada Umaga gradonačelnik ili jedan od zamjenika gradonačelnika mora biti iz redova talijanske nacionalne manjine. U gradskim administrativnim službama zaposlene su ukupno 62 osobe, od kojih se 14 izjasnilo da su pripadnici nacionalnih manjina, a troje njih su neopredijeljeni.	hrvatski i talijanski
Vodnjan	Vijeće talijanske nacionalne manjine Svoje udruge i prostorije za rad ima 5 nacionalnih manjina (talijanska, crnogorska, srpska, romska i bošnjačka nacionalna manjina), ali Vijeće imaju samo Talijani. Predstavnici srpske i bošnjačke nacionalne manjine	Grad Vodnjan	Gradsko vijeće ima ukupno 13 vijećnika, od kojih su pet Talijani, a predstavnika ostalih nacionalnih manjina nema, jer ne udovoljavaju uvjetima propisanim Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina. Grad Vodnjan zapošljava 14 pripadnika nacionalnih manjina i to: 12 pripadnika talijanske nacionalne manjine, 1 pripadnika romske nacionalne manjine, te jednog pripadnika bošnjačke nacionalne manjine.	hrvatski i talijanski

ZAVRŠNA RAZMATRANJA U SVJETLU UPOREDNIH ISKUSTAVA U REPUBLICI SRBIJI I HRVATSKOJ

Iako je Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina na nivou Bosne i Hercegovine donesen 2004. godine, još uvijek postoji nezanemarljiva praznina između zakona i njegovog sprovođenja u praksi kako na entitetskim tako i na opštinskim nivoima. Mada su fundamentalna prava pobrojana i zagarantovana državnim zakonom, sa druge strane entitetskim zakonima nisu precizno razrađeni instrumenti putem kojih bi koristi, koje zakon pruža, osjetili njegovi krajnji korisnici, u ovom slučaju, sami pripadnici nacionalnih manjina. Članom 7 državnog zakona propisano je da će entiteti, kantoni, gradovi i općine/opštine u BiH, u okviru svojih ovlašćenja, svojim zakonima i drugim propisima potpunije urediti prava i obaveze koje proizilaze iz državnog zakona i međunarodnih konvencija kojima se uređuju pitanja od značaja, za nacionalne manjine. Zakoni doneseni na entitetskim nivoima predstavljaju samo kozmetički dotjerani tekst istog zakona donesenog na državnom nivou, bez bitnijih i suštinskih odredbi koje bi bili usmjerene na konkretizaciju opštih odredbi i njihovu praktičnu primjenu.

Državnim i entitetskim zakonima o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina propisano je da su entiteti u BiH, Republika Srpska i Federacija BiH, gradovi i opštine, dužni predvidjeti u svojim budžetima sredstva za pomoć udruženjima građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, a u cilju ostvarivanja prava propisanih ovim zakonima. Samom ovom odredbom je stavljeno na teret udruženjima građana da primarno budu ti nosioci stvaranja strategije života i opstanka identiteta jedne manjinske zajednice u smislu realizacije njenih garantovanih prava. Iz sprovedenih anketa među udruženjima građana zbog toga se i javlja kao jedan od najbitnijih problema nedostatak finansijskih sredstava koja plasiraju opštine odnosno gradovi tim istim udruženjima. Međutim, slijedom stvari, postavlja se neizbježno pitanje da li udruženja građana kao takva imaju dovoljan kapacitet i snagu da budu ozbiljni nosioci jedne izuzetno odgovorne uloge lidera manjinske zajednice čiji predznak nose. Da li jedno udruženje građana, organizovano uglavnom na amaterskoj i volonterскоj osnovi, može biti istinski kreator politike u oblasti informisanja, kulture, upotrebe jezika, obrazovanja, učestvovanja u organima vlasti jedne nacionalne manjine? Ovo pogotovo što nije rijedak slučaj da postoji nekoliko udruženja građana jedne nacionalne manjine sa različitim ciljevima i sadržajem djelovanja (kao primjer se može uzeti ukrajinska nacionalna manjina, koja ima 10 udruženja, ili primjer romske zajednice). Sa druge strane, udruženja građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina po definiciji Zakona o udruženjima i fondacijama nužno nisu usmjerena tome da okupljaju odnosno artikulišu interese cijele populacije te nacionalne manjine. Odnosno, postavlja se pitanje legitimiteta, jer je nerijedak slučaj da udruženja građana okupljaju kroz aktivno članstvo svega nekoliko procenata od ukupnog pretpostavljenog broja pripadnika jedne nacionalne manjine. Kao primjer ponovo mogu poslužiti ukrajinska ili romska udruženja građana, gdje aktivno i pasivno članstvo u ukrajinskim udruženjima ukupno čini nekoliko stotina osoba u odnosu na populaciju od oko 4.000 Ukrajinaca, koliko se pretpostavlja da trenutno živi u Bosni i Hercegovini. Sličan slučaj je i sa ostalim zajednicama. Dakle, da li udruženje građana može biti reprezent opšteg interesa jedne nacionalne manjine i da li može djelovati mobilizirajuće u artikulisanju i ostvarivanju tih interesa? Logički odgovor je da ne može. Udruženje građana ni po svojoj organizacionoj strukturi ni po djelatnosti ne može biti forma predstavljanja i samouprave jedne nacionalne manjine. Ovo posebno što po svom karakteru udruženja građana ne mogu politički djelovati. Udruženja građana mogu biti samo nadogradnja u oplemenjavanju društvenog života jedne zajednice. Sa

druge strane, prema postojećem zakonu, država tj. entiteti i jedinice lokalne samouprave su obavezani da samo finansijski servisiraju djelatnost takvih udruženja građana u smislu ostvarivanja prava datih zakonima o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Otuda i proizilazi neujednačena politika finansiranja, finansiraju se raznorodni projekti koji tretiraju samo neka od prava iz zakona, uglavnom ograničenog dometa i dejstva.

Zakonodavac, odnosno država i entiteti moraju da iznađu kvalitetnija rješenja ostvarivanja prava jer zakon sam po sebi nije dovoljan. Na ovakav zaključak govore nam i uporedna iskustva u našem najbližem okruženju kroz primjere Republike Srbije i Republike Hrvatske.

Ustavima, zakonima i ratifikovanim međunarodnim dokumentima koji regulišu ovu oblast nacionalnim manjinama u ove tri države su u suštini zagarantovana osnovna prava usmjerena na očuvanje identiteta, koja obuhvataju pravo na izražavanje, čuvanje, njegovanje, razvijanje i javno izražavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti; pravo na upotrebu svojih simbola na javnim mjestima; pravo na korišćenje svog jezika i pisma; pravo na školovanje na svom jeziku u državnim ustanovama; na osnivanje privatnih obrazovnih ustanova; da na svome jeziku koriste svoje ime i prezime; da u sredinama gdje čine značajnu populaciju, tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica, naselja i topografske oznake budu ispisani i na njihovom jeziku; na informisanje na svom jeziku; na osnivanje sopstvenih sredstava javnog obaveštavanja, i zastupljenost u predstavničkim tijelima na državnom i lokalnom nivou, te u upravnim i pravosudnim tijelima itd.

Osnovna razlika u odnosu na zakonodavno i faktičko stanje u Bosni i Hercegovini je da ove države obebeđuju mehanizam neposrednog učešća pripadnika nacionalnih manjina u donošenju odluka od značaja za samu manjinsku zajednicu na koju se odnosi ostvarivanje gore pobrojanih osnovnih prava.

Tako na primjer u Republici Hrvatskoj postoji Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, kojim je detaljno propisan mehanizam učešća u vlasti i u procesu donošenja odluka. Najprije, Republika Hrvatska jamči pripadnicima nacionalnih manjina prava na zastupljenost u Hrvatskom saboru na način da pripadnici nacionalnih manjina biraju najmanje pet a najviše osam svojih zastupnika u posebnim izbornim jedinicama. Dalje, Republika Hrvatska jamči pripadnicima nacionalnih manjina pravo na zastupljenost u predstavničkim tijelima jedinica lokalne samouprave i predstavničkim tijelima jedinica područne (regionalne) samouprave (županijama) kao i u tijelima izvršne i sudske vlasti. Ono što je veoma bitno jeste da nacionalne manjine imaju mogućnost samouprave na način da u jedinicama samouprave na čijem području pripadnici pojedine nac. manjine žive u većem broju (gdje učestvuju sa najmanje 1,5% u ukupnom stanovništvu jedinice samouprave, odnosno na čijem području živi više od 200 pripadnika pojedine nac. manjine, te u jedinicama područne (regionalne) samouprave na čijem području živi više od 500 pripadnika nac. manjine), pripadnici svake ove nacionalne manjine mogu izabrati vijeće nacionalnih manjina. U vijeća nacionalnih manjina opštine bira se 10 članova, u vijeća nacionalnih manjina grada bira se 15, a u vijeće nacionalnih manjina županije bira se 25 članova pripadnika nacionalne manjine. Pored navedenog, Ustavnim zakonom je predviđeno i osnivanje Savjeta za nacionalne manjine, radi sudjelovanja nacionalnih manjina u javnom životu Republike Hrvatske, a osobito radi razmatranja i predlaganja uređivanja i rješavanja pitanja u vezi s ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nacionalnih manjina. U tom cilju, Savjet surađuje s nadležnim državnim tijelima i tijelima jedinica lokalne samouprave, vijećima nacionalnih manjina, odnosno predstavnicima nacionalnih manjina, udruženjima nacionalnih manjina i pravnim osobama koje obavljaju djelatnosti kojima se ostvaruju manjinska prava i slobode. Zakonom o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (izborni zakon) bliže su propisani uslovi i procedure izbora pripadnika nacionalnih manjina u predstavnička tijela jedinica lokalne samouprave. Istim zakonom predviđena je procedura izbora članova Vijeća nacionalnih manjina u jedinicama lokalne samouprave na način da u Vijeće ulaze kandidati sa izborne liste izborne jedinice koju čini jedinica samouprave. Članove

Vijeća nacionalnih manjina biraju pripadnici nacionalne manjine kao glasači na regularnim izborima koje organizuje država. Dakle, u Republici Hrvatskoj postoje predstavnici/zastupnici nacionalnih manjina u organima vlasti, postoje vijeća za nacionalne manjine sastavljena isključivo od nacionalnih manjina kao i Savjet za nacionalne manjine i, što je najbitnije, svi legalno birani i sa mandatom da rade na ostvarivanju prava iz Ustavnog zakona. Prema tome, u Republici Hrvatskoj je uspostavljen pravni okvir u kojem postoji nekoliko nivoa kroz koje nacionalne manjine mogu artikulirati i ostvarivati svoje interese a u kojoj ljestvici udruženja građana zauzimaju sporedno mjesto u odlučivanju.

Slična rješenja su iznađena i u Republici Srbiji. Pored prava garantovanih Ustavom Srbije nedavno je usvojen Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina (Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009), kojim se dalje razrađuje koncept nacionalnih savjeta nacionalnih manjina, koji je uveden ranijim Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Smisao ovog rješenja je da se zakonom sistemski uređuju nadležnosti nacionalnih savjeta nacionalnih manjina u oblasti kulture, obrazovanja, obavještanja i službene upotrebe jezika i pisma, postupak izbora nacionalnih savjeta, njihovo finansiranje i druga pitanja od značaja za rad nacionalnih savjeta.

Pripadnici nacionalnih manjina u Republici Srbiji imaju mogućnost da kroz izbor svojih nacionalnih savjeta ostvaruju prava na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obavještanju i službenoj upotrebi jezika i pisma. Zapravo, Nacionalni savjet predstavlja nacionalnu manjinu u oblasti obrazovanja, kulture, obavještanja na jeziku nacionalne manjine i službene upotrebe jezika i pisma, zatim, učestvuje u procesu odlučivanja ili odlučuje o pitanjima iz tih oblasti i osniva ustanove, privredna društva i druge organizacije iz ovih oblasti i drugim pitanjima od značaja za rad nacionalnih savjeta. Tako na primjer Nacionalni savjet mađarske nacionalne manjine je osnivač nekoliko ustanova kao što je d.o.o. za novinsku-izdavačku delatnost Magyar Sz Lapkiad Kft, d.o.o. za novinsku-izdavačku djelatnost H t Nap Lapkiad Kft, Fondacija "László Szekeres", d.o.o. zavod za kulturu vojvođanskih Mađara⁴⁶. Predstavljanje, djelatnost nacionalnog savjeta, broj članova nacionalnog savjeta, naziv, simbol i pečat savjeta, broj i način izbora članova organa i druga pitanja od značaja za rad nacionalnog savjeta uređena su statutom savjeta. Nacionalni savjet ima predsjednika, izvršni organ, odbore za obrazovanje, kulturu, obavještanje i službenu upotrebu jezika i pisma, kao i druga tijela. Predsjednik nacionalnog savjeta predstavlja i zastupa nacionalni savjet i tu nacionalnu manjinu. U realizaciju ovakve samouprave direktno je uključena sama država na način da Ministarstvo nadležno za poslove ljudskih i manjinskih prava vodi registar nacionalnih savjeta. Takođe, značajno je istaći da nacionalni savjet, između ostalog, predlaže predstavnika nacionalne manjine u savjetu za međunarodne odnose u jedinici lokalne samouprave, inicira donošenje i prati sprovođenje zakona i drugih propisa iz oblasti kulture, obrazovanja, obavještanja i službene upotrebe jezika i pisma, učestvuje u pripremi propisa i predlaže izmjenu i dopunu propisa kojima se uređuju ustavom garantovana prava nacionalnih manjina u oblasti kulture, obrazovanja, obavještanja i službene upotrebe jezika i pisma, predlaže posebne propise i privremene mjere u oblastima u kojima se ostvaruje pravo na samoupravu, radi postizanja pune ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i građana koji pripadaju većini. Takođe, u nadležnosti nacionalnog savjeta je i da pokreće postupak pred Ustavnim sudom, Zaštitnikom građana, pokrajinskim i lokalnim ombudsmanom i drugim nadležnim organima, kada procjeni da je došlo do povrede ustavom i zakonom garantovanih prava i sloboda pripadnika nacionalnih manjina. Nacionalni savjet zauzima stavove, pokreće inicijative i preduzima mjere u vezi sa svim pitanjima koja su neposredno povezana sa položajem, identitetom i pravima

46 Internet stranica Nacionalnog savjeta mađarske nacionalne manjine: <http://www.mnt.org.rs>

nacionalne manjine. U oblasti obrazovanja nacionalni savjeti imaju značajnu ulogu na način da između ostalog predlažu nacionalnom prosvjetnom savjetu opšte osnove predškolskog programa, nastavne planove i programe osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja i osnove vaspitnog programa, za sadržaje koji izražavaju posebnost nacionalne manjine, a naročito iz oblasti istorije, muzičkog vaspitanja i likovne umjetnosti te da predlaže program osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja za jezik nacionalne manjine i jezik sa elementima nacionalne kulture itd. Potrebno je naglasiti i to da savjet utvrđuje strategiju razvoja kulture nacionalne manjine te usvaja strategiju razvoja informisanja na jeziku nacionalne manjine.

Odluku o raspisivanju izbora za nacionalni savjet donosi ministar nadležan za poslove ljudskih i manjinskih prava. Sve poslove organizovanja i sprovođenja izbora za nacionalne savjete obavljaju Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava i organi za sprovođenje izbora, prije svega Centralna izborna komisija Republike Srbije a u skladu sa procedurom koja je detaljno propisana istim zakonom. Sredstva za finansiranje rada nacionalnih savjeta obezbjeđuju se iz budžeta Republike Srbije, budžeta autonomne pokrajine i budžeta jedinice lokalne samouprave, donacija i ostalih prihoda. Visina sredstava iz javnih izvora koja se obezbjeđuju za finansiranje djelatnosti nacionalnih savjeta određuju se za svaku godinu Zakonom o budžetu Republike Srbije, odnosno odlukama o budžetu AP Vojvodine i jedinica lokalne samouprave.

Imajući navedeno u vidu, pravni okvir u Republici Srbiji garantuje ne samo individualna već i kolektivna prava nacionalnih manjina. Kolektivna prava podrazumijevaju da pripadnici nacionalnih manjina učestvuju u procesu odlučivanja, ili odlučuju o pitanjima koja su vezana za njihovu kulturu, obrazovanje, informisanje i upotrebu jezika i pisma u skladu sa zakonom.

Iako uvijek postoji prostor za nadogradnju i unapređenje kvaliteta položaja pripadnika nacionalnih manjina, može se zaključiti da u susjednim državama Republici Srbiji i Hrvatskoj postoji solidna institucionalna osnova za ostvarivanje manjinskih kolektivnih prava, prije svega pravo na samoupravu u kulturi, obrazovanju, obavješćavanju i službenoj upotrebi jezika i pisma. Naravno, problemi u praktičnom ostvarivanju zakonskih odredbi su uvijek prisutni, negdje manje, negdje više naglašeni, i često skopčani sa političkim odnosima sa kojima pravo često ne ide ruku pod ruku.

Tako je statutima gradova Pula, Umag i Vodnjan u Republici Hrvatskoj, koji su kao uzorci obuhvaćeni ovim istraživanjem, uređeno da pripadnici nacionalnih manjina sudjeluju u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća nacionalnih manjina i predstavnika nacionalnih manjina a s ciljem unapređivanja, očuvanja i zaštite položaja nacionalnih manjina. Vijeća i predstavnici nacionalnih manjina imaju pravo između ostalog predlagati tijelima gradova mjere za unapređivanje položaja nacionalnih manjina kao i isticati kandidate za dužnosti u gradskim tijelima. Takođe, gradovi obezbjeđuju sredstva za rad vijeća nacionalnih manjina i pripadnika nacionalnih manjina. Istovremeno, pored vijeća, navedeni gradovi finansijski pomažu rad kulturnih i drugih udruženja koja osnivaju pripadnici nacionalnih manjina, radi očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta a sve prema konkretnim projektima koje data udruženja prijave. Kako raspoloživa sredstva za rad udruženja građana zavise od mogućnosti gradova, to je uvijek prisutno nezadovoljstvo udruženja nedovoljnim dodijeljenim iznosima. S obzirom na to da je riječ o gradovima u Istri, gradskim statutima je uređena dodatna zaštita autohtone etničke i kulturne posebnosti italijanske nacionalne zajednice kao i crnogorske zajednice u gradu Vodnjanu. Pripadnicima italijanske nacionalne manjine zajamčena je slobodna i ravnopravna upotreba italijanskog jezika i pisma tako što su u službenoj upotrebi hrvatski i italijanski jezik, u školama sa hrvatskim nastavnim jezikom uči se italijanski jezik, kao jezik društvene sredine, a u školama sa italijanskim nastavnim jezikom uči se hrvatski jezik itd. Pripadnicima italijanske nacionalne zajednice osigurava se i dodatna zastupljenost u gradskim skupštinama. Zakonske mogućnosti uglavnom u najvećoj mjeri ostvaruju pripadnici italijanske nacionalne manjine, dijelom iz razloga svoje brojnosti i aktivnog odnosa Italije kao matične države. Italijanska zajednica je osnovala svoja vijeća, ima svoje predstavnike u grad-

skim skupštinama, izvršnoj vlasti itd. Primjer dobre prakse ostvarivanja prava italijanske nacionalne manjine može poslužiti kao obrazac za druge nacionalne manjine koje takav nivo još nisu dostigle. Posebno treba istaći da je još uvijek osjetljiv status srpske nacionalne manjine, koja je takav status dobila 1995. godine, do kada je imala status konstitutivnog naroda. Iznalaženje zadovoljavajućeg rješenja srpske zajednice je još uvijek uslovljeno stabilizacijom komplikovanih političkih srpsko-hrvatskih odnosa koji su nasljeđe posljednjeg ratnog sukoba.

Sa druge strane, u anketiranim opštinama u Republici Srbiji, Zrenjaninu i Bujanovcu, postoji izraženi problem praktične realizacije zakonskih odredbi koje se odnose na nacionalne manjine. Problem u praksi je najviše rezultat dijelom nedostatka političke volje lokalnih vlasti a dijelom neusklađenosti drugih zakona sa ranijim Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, prije svega u nejasno definisanoj nadležnosti lokalne samouprave. Takođe, kao stalni problem se javlja nedovoljna finansijska podrška opštinskih vlasti radu udruženja građana pripadnika nacionalnih manjina, kao i radu institucija kulture (pozoriše, biblioteka) koje svojim programima obuhvaćaju i njegovanje kulture nacionalnih manjina. U pogledu obrazovanja pripadnika nacionalnih manjina pravo u ovim opštinama obrazovanja na maternjem jeziku uglavnom ostvaruju pripadnici mađarske i albanske manjine ponajviše zbog demografske strukture s tim da postoje tehnički problemi vezani za nedostatak udžbenika i slično. I kada je riječ o informisanju, ovo pravo praktično uživaju uglavnom pripadnici mađarske i albanske manjine kako putem pisanih tako i putem elektronskih medija. U pogledu službene i javne upotrebe jezika i pisma u opštini Zrenjanin u službenoj upotrebi su srpski, mađarski, rumunski i slovački jezik s tim da praktična upotreba slabi usljed neminovne jezičke asimilacije. U opštini Bujanovac u službenoj upotrebi jezika su srpski i albanski.

U odnosu na zakonodavna rješenja i praksu koja živi u okruženju može se zaključiti da pripadnici nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini nemaju dovoljan i efikasan mehanizam putem kojeg bi izrazili svoje interese i upražnjavali zagarantovana prava. Sa jedne strane imamo udruženja građana a sa druge zakonski nedefinisana tijela jedinica lokalne samouprave koja bi se bavila pitanjima nacionalnih manjina. Izuzetak je Grad Banja Luka koji je u Odsjeku za izbjegla i raseljena lica dodao u nadležnost i nacionalne manjine. Međutim, ovo nisu sistemski i trajna rješenja. Izborni zakon BiH je formalno omogućio prisustvo nacionalnih manjina u opštinskim odnosno gradskim skupštinama i to predstavlja značajan napredak u daljoj konkretizaciji prava na učešće u vlasti. Nažalost, praksa je takva da su ovu mogućnost iskoristile političke partije kao prilično jednostavan način obezbjeđivanja odborničkog mjesta dok je marginalizovan suštinski smisao i uloga koju bi trebalo da ima ta odbornička stolica u korist nacionalne manjine. Ova pojava je možda rezultat i činjenice da nacionalne manjine nisu konsolidovane kroz vlastite institucije kao što su to u susjedstvu. Načelnici opština i gradonačelnici kao i skupštine samo su garanti poštovanja prava ne samo nacionalnih manjina već prava svih građana. Njihova primarna uloga nije upućena na problematiku i život nacionalnih manjina. Postojeći savjeti/komisije za nacionalne manjine skupština nedovoljan su instrument zaštite jer nemaju jasan program i plan djelovanja a što je rezultat nedostatka razvojne strategije i kod samih nacionalnih manjina.

Ostvarivanje zakonskih prava predstavlja dvosmjernu ulicu i pretpostavlja aktivan odnos kako nacionalne manjine tako i organa lokalne vlasti. Međutim, krupan problem je što ovdašnje nacionalne manjine nemaju izgrađenu samoupravu u kulturi, obrazovanju, informisanju, upotrebi jezika i pisma kroz institucije kakve postoje u susjedstvu. Samim time nedostaje opšta, planska, sistemski i ujednačena politika koja bi izražavala interes jedne nacionalne manjine. Savez nacionalnih manjina RS ne može tu ulogu ostvarivati iz istih razloga kao i udruženje građana. Savez može imati korektivnu ili savjetodavnu ulogu ali nikako primarnu u životnim pitanjima nacionalnih manjina. Nužno je da se nacionalnim manjinama omogući da kroz institucije vlastite samouprave identifikuju svoje interese i potrebe u oblastima odlučnim za očuvanje identiteta, prije svega, u obrazovanju, kulturi i informisanju, i da tako oblikovan interes ostvare u okviru institucija sistema.

Može se zaključiti da mehanizmi ostvarivanja prava nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini na primjeru jedinica lokalne samouprave ostaju i dalje nedovršeni. Svakako treba naglasiti i pozdraviti pozitivne primjere koji doprinose izgradnji tolerantne atmosfere suživota i prihvatanja nacionalnih manjina kao sastavni i neodvojivi dio sredine u kojima žive. Sve anketirane jedinice lokalne samouprave finansijski podržavaju aktivnosti udruženja koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina, mediji posvećuju pažnju tim aktivnostima, organi lokalne vlasti se sve više javljaju u ulozi partnera u rješavanju životnih problema, ovo posebno u slučaju romske zajednice od pomoći u obrazovanju do stambenog zbrinjavanja. Treba istaći da od anketiranih opština grad Banja Luka je najdalje odmakao u afirmaciji nacionalnih manjina i izgradnji ideje multikulturalizma.

Posebno treba istaći da na osnovu anketiranih romskih udruženja proizilazi zaključak da romska zajednica i dalje ostaje socijalna, ekonomski i politički marginalizovana društvena grupa. Još uvijek postoje ozbiljne prepreke u pristupu pripadnika romske zajednice obrazovanju, zaposlenju, zdravstvenom i socijalnom osiguranju, rješavanju stambenih pitanja, što sve predstavlja preduslov za ostvarivanje drugih prava koja pruža Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, kao na primjer njegovanje romskog jezika i kulture. Kao problem se pojavljuje i odsustvo registracije tj. nedostatak ličnih dokumenata za pripadnike romske zajednice, što otežava odnosno onemogućava ostvarivanje drugih prava kao pravo na zdravstveno osiguranje. Na ovaj način romska zajednica je podložna diskriminaciji i predrasudama. Sve ovo čini romsku zajednicu kao jednu od najugroženijih i najsiriromašnijih grupa u društvu, što zahtijeva ozbiljan sistemski pristup države u poboljšanju njenog statusa.

Nažalost, prava nacionalnih manjina su generalno na približno istom nivou kao i prava svih ljudi koji žive u Republici Srpskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine i ona su tijesno vezana za postojeću ekonomsku i političku nestabilnost. Ne treba zaboraviti činjenicu da je u Bosni i Hercegovini vođen težak i surov rat u kojem su ljudska prava i slobode dovođena na najveće iskušenje i radikalno ugrožavana a nerijetko i eliminisana. U takvoj ratnoj psihozi vjerske i nacionalne netolerancije i isključivosti položaj nacionalnih manjina je bio više nego ugrožen i to je ključni razlog zašto je broj izbjeglica iz sastava nacionalnih manjina bio veći negoli iz bilo kojeg od konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. U takvoj situaciji pitanje nacionalnih manjina je i dalje na margini interesovanja kako države tako i politike⁴⁷. To što važi za naciju još više važi za nacionalne manjine jer ono što nije riješila i savladala cjelina još je manje vjerovatno da će biti sposobna da pobijedi i savlada manjina u njoj, koja od nje zavisi⁴⁸. Ipak, pitanje nacionalnih manjina je veoma aktuelno i u pravnom i u međunarodnom smislu. Statistika bilježi da je osamdesetih godina XX vijeka samo u zemljama članicama Savjeta Evrope, živjelo oko 30 miliona pripadnika etničkih i jezičkih manjina. Kada se uzme u obzir stanje nastalo raspadom SSSR, SFRJ i Čehoslovačke, taj broj se mijenja i smatra se da se u Evropi broj pripadnika etničkih, jezičkih i kulturnih manjina popeo na oko 90 miliona⁴⁹. Ovaj broj naglašava univerzalni značaj pitanja nacionalnih manjina i problem koji to pitanje može da izazove.

Iako su u Bosni i Hercegovini nacionalne manjine u suštini malobrojne, to ne umanjuje potrebu da se garantuje i štiti njihov položaj i prava pogotovo što je riječ o Bosni i Hercegovini kao složenoj višenacionalnoj strukturi. U suštini, u Bosni i Hercegovini su u pravnom smislu priznata manjinska prava, postoje mehanizmi zaštite ali su nedovršeni mehanizmi za njihovo praktično ostvarivanje. U tom pogledu država i entiteti su obavezni da iznađu rješenja za dalje unapređenje položaja njenih državljana pri-

47 N. Miličević, sudija Ustavnog suda FBiH i bivši predsjednik Centra za zaštitu prava manjina, izvod iz intervjua datog u Regionalnom glasniku za promociju kulture manjinskih prava i međuetničke tolerancije. broj 6.

48 Prof. dr Vladan Mihajlović, „Manjine i njihova zaštita u pravnom (međunarodnom) sistemu moderne države“, Pravna riječ, časopis za pravnu teoriju i praksu, Banja Luka, 2009, str. 224.

49 Prof. dr Boris Krivokapić, „O dijaspori i pravnom regulisanju njenog položaja“, Zbirka dokumenata od značaja za pravni položaj srpske dijaspor, Ministarstvo za dijasporu Republike Srbije, Institut za uporedno pravo, Beograd, str. 14.

padnika nacionalnih manjina. Moguća rješenja se mogu potražiti u uporednim iskustvima susjednih država u kojima postoji solidan institucionalni okvir manjinske samouprave u formi nacionalnih savjeta odnosno nacionalnih vijeća koji bi mobilisao i adekvatno uobličio interese nacionalnih manjina. Takođe, i dalje postoji potreba jačanja svijesti nacionalnih manjina o njihovim zakonskim pravima i mogućnostima, što se može postići kroz kontinuiranu edukaciju udruženja građana kao trenutno jedinog oblika civilnog organizovanja pripadnika nacionalnih manjina. Ovo svakako uključuje konstantnu pažnju javnosti ka daljoj afirmaciji i promociji kulturoloških vrijednosti i posebnosti nacionalnih manjina kako bi se isključio svaki vid antagonizma i stereotipa. Poštovanje sloboda i prava drugoga, uključujući i nacionalne manjine, predstavlja uslov prosperiteta i uživanja blagodeti civilizacijskih dostignuća. Takođe, kao rješenje za adekvatnu zastupljenost nacionalnih manjina u vlasti može poslužiti koncept dvostrukog prava glasa odnosno da se nacionalnim manjinama zajamči i dodatno pravo glasa. To bi u praksi značilo da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da glasaju i za liste kandidata na nacionalnim izborima (opšta lista) i za manjinsku listu. Sadašnje rješenje podrazumijeva da se od pripadnika nacionalnih manjina traži da se odluče da li će glasati za stranačke ili manjinske liste. Odluče li se glasati za manjinsku listu, odriče im se opšte biračko pravo, koje imaju svi građani. Uvođenjem dvostrukog prava glasa, odnosno prava da pripadnici nacionalnih manjina uz etničko biračko pravo imaju i, a ne ili, opšte pravo glasa izbjegla bi se daljnja segregacija birača na biralištima. Ovakva „pozitivna diskriminacija“ bi afirmisala Bosnu i Hercegovinu kao zemlju demokratije i zaštite ljudskih prava a zbog malobrojnosti nacionalnih manjina takvo rješenje ne bi izazvalo bitniji poremećaj u izbornom procesu i političkim odnosima i ne bi uticalo na pravo konstitutivnih većinskih naroda.

U današnjim okolnostima ne treba podsjećati da su poštovanje osnovnih ljudskih prava, kao i zaštita nacionalnih manjina, osnovni preduslovi stabilnosti te demokratskog i socio-ekonomskog razvoja svake zemlje. Iako ne postoje univerzalni i uspješni obrasci koji bi se mogli preslikati sa jednoga na drugo područje u iznalaženju rješenja za specifičan položaj nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine, svakako mogu pomoći pozitivna iskustva modela koji već žive u praksi drugih država.

Konačno, može se konstatovati da i danas ostaju aktuelna zapažanja Savjetodavnog komiteta Savjeta Evrope o osnovama Konvencije za zaštitu nacionalnih manjina (Advisory Committee on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities) iskazana u Mišljenju o Bosni i Hercegovini od 11.05.2005. godine, a koja se mogu sumirati u sljedećem:

"Savjetodavni komitet smatra da je jedan od velikih problema i dalje sprovođenje relevantnih normi. Naročito kada je u pitanju Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Načela o učenju jezika manjina, medijskog emitovanja za nacionalne manjine, te jednake zastupljenosti u državnim službama i vlastima do danas nisu imala značajnog pomaka u praksi.

Vlasti bi trebale vršiti dalja razmatranja nalaženja načina da se riješi problem isključenja osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama sa određenih mjesta na državnom i entitetskom nivou. Takođe bi se trebalo razmotriti razvoj posebnih parlamentarnih mehanizama za bolju zaštitu interesa nacionalnih manjina. Treba obratiti veću pažnju na rješavanje problema diskriminacije u praksi, naročito u zapošljavanju, što je problem koji utiče na sve one koji ne pripadaju većinskoj konstitutivnoj grupi na području o kojem se radi".

Savjetodavni Komitet zaključuje da se kvazi-sistematsko korištenje termina 'Ostali' na ustavnom nivou kada su u pitanju nacionalne manjine, a u kontrastu sa konstitutivnim narodima, pravi određene probleme. Smatra da bi trebala biti razmotrena mogućnost predstavljanja koncepta 'nacionalnih manjina' na ustavnom nivou na državnom i entitetskom nivou.

Unatoč napretku u procesu izmirenja, i dalje postoji nedostatak povjerenja među etničkim grupama te odbojnost prema povratku izbjeglica i raseljenih lica. Moraju se učiniti naponi da se promoviše međuetnički dijalog te da se podstakne šire prihvatanje onih o kojima se govori kao 'Ostali' kao dio društva Bosne i Hercegovine.

Država	Tijela/mehanizmi za ostvarivanje prava pripadnika nacionalnih manjina	Mandat/djelokrug rada
Srbija	Nacionalni saveti nacionalnih manjina su najvažniji instrument manjinske personalne samouprave u Republici Srbiji. Nacionalni saveti imaju od 15 do 35 članova, u zavisnosti od brojnosti nacionalne manjine prema poslednjem popisu stanovništva. Do sada su ustanovljeni nacionalni saveti sledećih nacionalnih manjina: Bošnjaka, Bugara, Bunjevac, Vlaha, Grka, Egipćana, Mađara, Makedonaca, Nemaca, Roma, Rumuna, Rusina, Slovaka, Ukrajinaca i Hrvata. Savet za međunacionalne odnose je samostalno radno telo lokalne samouprave koje čine predstavnici srpskog naroda i nacionalnih manjina. Savete mora da ustanovi svaka opština u kojoj prema poslednjem popisu pripadnici jedne nacionalne manjine čine više od 5% od ukupnog broja stanovnika ili sve nacionalne manjine čine više od 10% od ukupnog broja stanovnika. Predstavnike u Savetu može imati svaka nacionalna manjina koja je zastupljena u populaciji opštine s više od 1%. U svim jedinicama lokalne samouprave je predviđena mogućnost osnivanja zaštitnika građana. U svim lokalnim samoupravama u kojima postoje zaštitnici građana, oni se, u saradnji sa Savetom za međunacionalne odnose, bave i poboljšanjem kvaliteta ostvarivanja manjinskih prava u lokalnoj sredini.	Nacionalni saveti imaju puni legitimitet da reprezentuju nacionalnu manjinu u domenu kulture, obrazovanja, obaveštavanja i službene upotrebe jezika i pisma. Saveti mogu i da preuzmu od opština osnivačka prava nad medijima, školama i kulturnim ustanovama u kojima u celini ostvaruju kolektivna manjinska prava (npr. škole u kojima se nastava u celini odvija na jeziku manjine). Osnovna uloga Saveta je da razmatra pitanja ostvarivanja, zaštite i unapređivanja nacionalne ravnopravnosti, u skladu sa zakonom i statutom. Savet pred Ustavnim sudom može pokrenuti postupak za ocenu ustavnosti i zakonitosti odluke skupštine opštine, ako smatra da su njome neposredno povređena prava pripadnika srpskog naroda i nacionalnih manjina i pod istim uslovima pred Vrhovnim sudom Srbije pokreće postupak za ocenu saglasnosti odluke ili drugog opšteg akta skupštine jedinice lokalne samouprave sa statutom. Zaštitnik građana je ovlašćen da kontroliše poštovanje prava građana, kao i da utvrdi povrede koje su učinjene aktima, radnjama ili nečinjenjem organa opštinske uprave i javnih službi čiji je osnivač lokalna samouprava.
Hrvatska	Vijeća nacionalnih manjina S ciljem unapređivanja, očuvanja i zaštite položaja nacionalnih manjina u društvu pripadnici nacionalnih manjina biraју, na način i pod uvjetima propisanim Ustavnim zakonom o nacionalnim manjinama, svoje predstavnike radi sudjelovanja u javnom životu i upravljanju lokalnim poslovima putem vijeća i predstavnika nacionalnih manjina u jedinicama samouprave. U vijeća nacionalnih manjina općine bira se 10 članova, u vijeća nacionalnih manjina grada bira se 15, a u vijeće nacionalnih manjina županije bira se 25 članova pripadnika nacionalne manjine. Predstavnici nacionalnih manjina U slučajevima kada nije ispunjen barem jedan od uvjeta za osnivanje vijeća nacionalne manjine, a na području jedinice samouprave živi najmanje 100 pripadnika nacionalne manjine, za područje ovakve jedinice samouprave bira se predstavnik nacionalne manjine. Savjet za nacionalne manjine Radi sudjelovanja nacionalnih manjina u javnom životu Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom je predviđeno osnivanje Savjeta za nacionalne manjine koji treba da razmatra i predlaže uređivanje i rješavanje pitanja u vezi s ostvarivanjem i zaštitom prava i sloboda nacionalnih manjina. U tom cilju, Savjet surađuje s nadležnim državnim tijelima i tijelima jedinica lokalne samouprave, vijećima nacionalnih manjina, odnosno predstavnicima nacionalnih manjina, udruženjima nacionalnih manjina i pravnim osobama koje obavljaju djelatnosti kojima se ostvaruju manjinska prava i slobode.	Vijeća i predstavnici nacionalnih manjina u jedinici samouprave imaju pravo predlagati mjere za unapređivanje položaja nacionalne manjine u državi ili na nekom njenom području, uključujući davanje prijedloga općih akata kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalnu manjinu tijelima koja ih donose; isticati kandidate za dužnosti u tijelima državne uprave i tijelima jedinica samouprave; biti obaviješteni o svakom pitanju o kome će raspravljati radna tijela predstavničkog tijela jedinice samouprave, a tiče se položaja nacionalne manjine; davati mišljenja i prijedloge na programe radijskih i televizijskih postaja na lokalnoj i regionalnoj razini namijenjene nacionalnim manjinama ili na programe koji se odnose na manjinska pitanja. Osim predlaganja njera vlastima za unapređenje položaja nacionalnih manjina u državi ili na nekom njenom području, Savjet za nacionalne manjine ima pravo i davati mišljenja i prijedloge o programima javnih radio stanica i javne televizije namijenjenih nacionalnim manjinama, te o tiriranju manjinskih pitanja u programima javnih radio i tv stanica i drugim sredstvima saopštavanja, predlagati poduzimanje gospodarskih, socijalnih i drugih mjera na područjima tradicionalno ili u znanjem broju nastanjenim pripadnicima nacionalnih manjina kako bi se očuvalo njihovo postojanje na tim područjima, te tražiti i dobiti od tijela državne vlasti i tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave podatke i izvještaje potrebna za razmatranje pitanja iz svoga djelokruga. Pored toga Savjet za nacionalne manjine raspoređuje sredstva koja se u državnom proračunu osiguravaju za potrebe nacionalnih manjina.

Bosna i Hercegovina	Vijeće nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine, kao posebno savjetodavno tijelo Parlamentarne skupštine BiH. Vijeće ima 12 članova koji se biraju na prijedlog udruženja nacionalnih manjina ili druge nevladine organizacije. Odbor za Rome BiH, kao savjetodavno tijelo Vijeća ministara BiH. Savjet nacionalnih manjina pri Narodnoj skupštini Republike Srpske, kao posebno savjetodavno tijelo Skupštine. Savjet ima 15 članova, pripadnika nacionalnih manjina koje predlaže Savez nacionalnih manjina RS. Vijeće nacionalnih manjina Federacije Bosne i Hercegovine, kao savjetodavno tijelo Parlamentarne Federacije BiH. Trenutno ima 11 članova/ica, a ostavljena je mogućnost popunjavanja članovima iz reda nacionalnih manjina - Nijemaca, Rumuna, Rusa i Ukrajinaca. Na lokalnom nivou postoje komisije/odsjeci/savjeti za nacionalne manjine, kao radna tijela jedinica lokalne samouprave, ali je djelokrug njihovog rada vrlo ograničen i u sastavu ovih tijela su mahom odbornici, odnosno pripadnici političkih partija, a ne pripadnici nacionalnih manjina. Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava BiH Odjel za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina institucije Ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine vrši prijem i registrovanje žalbi zbog kršenja prava i sloboda pripadnika nacionalnih, vjerskih i drugih manjina i postupka po tim žalbama, priprema izvještaj o stanju prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina, blagovremeno izvještava Ombudsmana o uočenim problemima u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda nacionalnih, vjerskih i drugih manjina, prati funkcionisanje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti od značaja za ostvarivanje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina, te saraduje sa ostalim odjelima.	Vijeće daje mišljenja, savjete i prijedloge Parlamentarnoj skupštini BiH o pitanjima koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina u BiH. Ono može delegirati stručnjake kada ustavnopravna komisija jednog od domova ili Zajednička komisija za ljudska prava, prava djece, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku PSBiH raspravlja o pravima, položaju i interesima nacionalnih manjina. Odbor je zadužen za uspostavljanje partnerskih odnosa sa romskim nevladinim organizacijama, saradnju i pomoć romskim organizacijama u BiH, davanje prijedloga, sugestija i mišljenja Vijeću ministara koji se odnose na probleme Roma. Odbor se sastoji od 18 članova, od kojih su polovina Romi, a ostalu polovinu čine predstavnici relevantnih ministarstava entitetskog i državnog nivoa vlasti. Savjet nacionalnih manjina daje mišljenja i prijedloge Narodnoj skupštini RS i drugim republičkim organima o svim pitanjima koja se tiču prava položaja i interesa nacionalnih manjina u Republici Srpskoj. Vijeće prati stanje i primjenu propisa, zauzima stavove, daje prijedloge i preporuke o svim pitanjima koja su od značaja za položaj i ostvarivanje prava pripadnika svih nacionalnih manjina u Federaciji BiH. Odjel za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina posebnu pažnju posvećuje promociji prava utvrđenih u Konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina i drugim međunarodnim standardima koji uređuju prava manjina; analizi zakonske regulative koja tretira prava manjina i stanja na terenu u cilju iniciranja izmjene zakonskih propisa i njihovog usklađivanja sa međunarodnim standardima ljudskih prava; zaštiti pripadnika nacionalnih manjina i drugih koji ispunjavaju uvjete iz stava 1. člana 3. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH, te uklanjanju prepreka za dosljednu primjenu međunarodnih konvencija ratifikovanih od strane BiH.
-----------------------------------	---	--

Slovenija je 1. maja 2004. godine postala punopravna članica Evropske unije.

Iako članstvo u EU podrazumijeva usklađenost nacionalnog sa evropskim zakonodavstvom, te puno poštivanje ljudskih prava i sloboda, Slovenija do dana današnjeg nije riješila pitanje post-jugoslovenskih nacionanih manjina koje su i prije osamostaljenja živjele u Sloveniji.

Status nacionalnih manjina u Sloveniji imaju samo Italijani i Mađari, koji su ovaj status imali i u bivšoj Jugoslaviji, te autohtoni Romi, kojima je status nacionalne manjine priznat tek 2007. godine.

Postjugoslovenske nacionalne manjine, Hrvati, Srbi, Makedonci, Bošnjaci i Crnogorci, posljednjih godina intenzivno rade na dobijanju statusa nacionalne manjine koji bi im omogućio uživanje šire lepeze prava - od prava na obrazovanje na maternjem jeziku do učestvovanja u vlasti.

Prava koja su uživali u nekadašnjoj Socijalističkoj Republici Sloveniji oduzeta su im nakon osamostaljenja Slovenije, kada je, u februaru 1992. godine, iz registra stalnog stanovništva Slovenije zbog neapliciranja za slovenačko državljanstvo u zakonski propisanom roku, izbrisano više od 80.000 ljudi. Termin "izbrisani" odnosi se, dakle, na postjugoslovenske nacionalne manjine, ali i pripadnike drugih etničkih skupina koji su živjeli u Sloveniji, koji su posljedično izgubili sva građanska prava, koja im do danas nisu u potpunosti vraćena. Ustavni sud RS je odlukama iz 1999. i 2003. godine potvrdio neustavnost ovog čina državne administracije, koji je Helsinški monitor Slovenije za ljudska prava okarakterisao kao "čin administrativnog etničkog čišćenja".

Iako je Evropska komisija imala informacije o izbrisu, nije usloвила prijem Slovenije u Evropsku uniju prethodnim rješavanjem statusa izbrisanih.

Autori teksta:

Neva Miklavčič Predan i Izidor Predan

ISKUSTVA IZ SLOVENSKOG MODELA PRISTUPA EU

1. RAZVOJ POLOŽAJA NACIONALNIH MANJINA I ČLANSTVO U EU

Slovenija je 1. maja 2004. godine postala punopravna članica Evropske unije.

Njenom prijemu prethodili su redoviti izvještaji Europske komisije o Sloveniji o toku pregovora o pristupu Slovenije u EU, koji su objavljeni u 1998, 1999, 2000, 2001, te 2002-oj godini. Uglavnom su svi oni imali isti sadržaj koji bi se mogao svesti na konstataciju da Slovenija nadalje poštuje ljudska prava i slobode i prava manjina.

Prema mišljenju Europske komisije, poštivanje ljudskih prava i prava nacionalnih manjina u Sloveniji ogleda se u činjenici da je Slovenije ratifikovala međunarodne dokumente o ljudskim pravima i uspostavila ured ombudsmana:

- *Ratificirala je Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina 1998;*
- *Ratificirala je Protokol br. 12 Europske konvencije o ljudskim pravima;*
- *Ured ombudsmana ima 32 zaposlenika i radi na pitanju denacionalizacije;*
- *Ured ombudsmana prima oko 3.400 pritužbi godišnje;*
- *Utvrđen je napredak u regulaciji statusa osoba rodom iz drugih republika;*
- *Slovenija ima više institucija za zaštitu prava manjina: Vladina komisija za zaštitu nacionalnih manjina, Vladin ured za nacionalne manjine;*
- *Usvojila je zakon o lokalnoj samoupravi na bazi kojeg autohtoni Romi (6.500–10.000 pripadnika) dobijaju pravo na predstavnike u 20 opština;*
- *Italijanska i mađarska nacionalna manjina imaju po jednog saborskog zastupnika u parlamentu, dvojezične napise, pravo na školovanje na svom jeziku od vrtića do srednje škole.*

Ocjena Europske komisije za 1997. godinu je bila da Slovenija ispunjava političke kriterije za prijem: garantira demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i zaštitu nacionalnih manjina.

Međutim, da svi kriterijumi nisu ispunjeni, ukazao je Helsinški monitor Slovenije za ljudska prava⁵⁰, koji je objelodanio izbris od 83.560 do 130.000 neslovenaca iz registra stalnih stanovnika (državljana) Slovenije. Ovaj podatak predočen je 1998. godine i članovima Europske komisije koji su taj problem registrirali kao problem ljudi bez države, to jest apartida. Napredak tretmana tih ljudi praćen je kroz upotrebu Zakona o uređivanju statusa državljana drugih država nasljednica nekadašnje SFRJ u Republici Sloveniji – ZUSDDD⁵¹.

⁵⁰ U daljem tekstu korišćić se skraćenica HMS - Helsinški monitor Slovenija za ljudska prava.

⁵¹ Službeni list br 61/1999, dana 30. 7. 1999. Dostupno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199961&stevilka=2913>

Na insistiranje Helsinškog monitora Slovenije za ljudska prava da Europska komisija uvjetuje primitak Slovenije u članstvo EU s konačnim rješenjem statusa izbrisanih, Europska komisija nije reagirala, pa je tako taj problem ostao neriješen do današnjeg dana. Razlog za ovakav stav EU je prvo da je problem izbrisanih HMS uspio internacionalizirati tek u martu 2003. na UN CERD⁵² u Ženevi. Drugi razlog je bio da osamostaljenje Slovenije kao nezavisne države, ostvareno za samo nekoliko dana rata, u međunarodnoj zajednici nije bilo percipirano kao problematično na tom području, to jest da se osamostaljenje Slovenije nije postiglo na način etničkih sukoba ili rata između različitih nacionalnih zajednica kao što se to dešavalo u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, te Srbiji (Kosovo).

U suštini, nove države na tlu bivše Jugoslavije, uključujući i Sloveniju, stvarale su se kao jednonacionalne države koje su za posljedicu imale ovakav ili onakav progon drugih nacija.

Na temelju intervencija Helsinškog monitora Slovenije ured UNHCR (UN Visoki komesar za izbjeglice) u Ljubljani je 1997. izdao izvještaj u kojem je priznao problem od oko 80.000 izbrisanih neslovenaca. Međutim, s druge strane UNHCR se nije stvarno bavio ovim pitanjem – iz Slovenije prognanih pripadnika postjugoslavenskih manjina, te omogućavanjem njihovog povratka u Sloveniju, nego samo pitanjem izbjeglica koje su izbjegle u Sloveniju iz drugih republika bivše Jugoslavije.

2. NACIONALNE MANJINE U SLOVENAČKOM ZAKONODAVSTVU

Zasad su u Sloveniji kao manjine priznati Mađari i Italijani te oni, prema zakonu, imaju osigurana mjesta za svoje zastupnike u slovenskom parlamentu. Nakon raspada Jugoslavije, Slovenci nisu priznali manjinska prava narodima iz bivše zemlje.

Zakon o posebnim pravima italijanske⁵³ i mađarske⁵⁴ narodne zajednice na području odgoja i obrazovanja bio je usvojen u Jugoslaviji na temelju Ustava iz 1974. godine. Taj zakon je važio u Sloveniji i nakon njezinog osamostaljenja, a ponovo je usvojen 2001. godine⁵⁵. To znači da su italijanska i mađarska narodna zajednica bile od SFRJ priznate manjine, te da je nova država Republika Slovenija preuzela takvo zakonom opredijeljeno stanje.

Kad god bi se međunarodna zajednica zanimala kako nova država Slovenija poštuje manjinska prava, vlasti Republike Slovenije bi naglasile da su italijanska, te mađarska manjina zakonom priznate, te da je njihov status nesporan, čak i nadstandardan u smislu ustavom garantiranog uređenja koje ovim manjinama za zanemariv broj njihovih pripadnika poklanja pravo na po jednog člana parlamenta. Prešutjelo se da je takvo uređenje nasljedstvo SFRJ, a da su osamostaljenjem Slovenije novonastale postjugoslavenske manjine ostale van zakona, izbrisom 83.560 neslovenaca na temelju rasne diskriminacije. Time je debata o poštivanju narodnih manjina u Sloveniji brzo završena.

Europska komisija u svom redovitom izvještaju iz 2002. godine direktno je pitala kakav je status postjugoslavenskih manjina u novoj državi Republici Sloveniji, zbog intervencija Helsinškog monitora Slovenija, ulaganja ustavnih pritužbi (1997, 1998), te ustavne inicijative za izbrisane. Na tom pitanju insistira Helsinški monitor Slovenije za ljudska prava od 22.11.1994. godine, pa do danas.

52 The Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD)

53 Prema popisu iz 2002. g. u Sloveniji je bilo 2.258 pripadnika italijanske nacionalne manjine.

54 Mađara je prema popisu iz 2002. g. bilo 6.243.

55 Službeni list RS br. 35/2001.

3. STATUS POSTJUGOSLOVENSKIH MANJINA U SLOVENIJI

Nova država Republika Slovenija je u svom Ustavu, član 65, koji je stupio na snagu odmah nakon proklamacije nezavisnosti 25.6.1991, predviđala ozakoniti novu, u SFRJ još nepriznatu manjinu – romsku narodnu zajednicu. U novom Ustavu bila je nagoviještena riječima: "Položaj i posebna prava romske zajednice koja živi u Sloveniji, uređuje zakon". No, toga zakona nije bilo sve do 2007. godine, jer nije bilo političke volje usvojiti ga.

Tako su Romi, kojih u Sloveniji ima oko 3.000 (ocjenjuje se da ih ima oko 10.000) donedavno dijelili sudbinu postjugoslovenskih nacionalnih manjina: Hrvata, kojih u Sloveniji ima 35.642, Bošnjaka, kojih u Sloveniji ima 21.542, Muslimana, kojih u Sloveniji ima 10.467, Srba, kojih u Sloveniji ima 38.964, Crnogoraca, kojih u Sloveniji ima 2.667, Makedonaca, kojih u Sloveniji ima 3.972, te Albanaca, kojih u Sloveniji ima 6.186. Ovi podaci su preuzeti iz popisa stanovništva iz 2002. godine. Broj nacionalnih manjina je po ovom popisu puno niži od broja nacionalnih manjina iz cenzusa 1991, sprovedenog prije osamostaljenja Slovenije, osim par iznimka. Tada je, na primjer, bilo 2.259 Roma, a isto tako je bilo manje Albanaca – 3.534, kojih je sada duplo više. Drugih nacionalnih manjina ima danas dosta manje u odnosu na popis iz 1991, prema kojem je bilo 52.876 Hrvata, 26.577 Muslimana (Bošnjaci nisu postojali), 47.401 Srba, 4.339 Crnogoraca, 4.371 Makedonaca. Iz ovih podataka vidimo da je administrativno etničko čišćenje imalo svog uspjeha, smanjilo je neslovensku populaciju Hrvata, Srba, Crnogoraca i Makedonaca u Sloveniji za 27.742 pripadnika, sa iznimkom Roma i Albanaca. Uz to se smanjio i broj od SFRJ i Slovenije privilegiranih nacionalnih manjina Italijana (danas ih ima 2.258, a prema popisu iz 1991. bilo ih je 2.959), te Mađara (6.243, a prema cenzusu iz 1991. bilo ih je 8.000). Usporedba ovih podataka nije konsistentna i transparentna, određeni podaci se podvajaju, pa bi za sigurnost tih podataka trebalo napraviti posebnu studiju, specijalno za nacionalne manjine iz BIH.

Popis iz 2002. pobraja sve zatečene stanovnike, ne samo one sa stalnim i privremenim boravkom u Sloveniji, da smanjenje neslovenske populacije ne bilo očito, a census 1991. uzimao je u obzir samo legalno prisutne stalne i privremene stanovnike.

Nacionalnosti	Broj pripadnika 1991. godine	Broj pripadnika 2002. godine
Srbi	47.401	38.964
Hrvati	52.876	35.642
Crnogorci	4.339	2.667
Romi	2.259	3.246
Muslimani	26.577	10.467
Makedonci	4.371	3.972
Albanci	3.534	6.186
Talijani	2.959	2.258
Mađari	8.000	6.243

Tabela 1: Usporedba broja eksjugoslavenskih nacija + italijanska i mađarska nacionalna manjina + Romska zajednica 1991. i 2002. godine

Odmah nakon osamostaljenja, 25.6.1991, kada Republika Slovenija još nije bila međunarodno priznata država, na snagu je stupio Zakon o državljanstvu RS. Ovaj zakon je zahtijevao od svih neslovenaca stalnih stanovnika Slovenije, da u roku od šest mjeseci predaju molbu za državljanstvo države, koja, za vrijeme ovog roka od šest mjeseci, nije bila međunarodno priznati subjekt. Ova činjenica stavlja čitavu proceduru dobijanja državljanstva po članu 40 ovog zakona pod upitnik i objašnjava zašto se svi nesloveneci s stalnim boravkom u Sloveniji nisu prijavili za državljanstvo države, koja tada nije bila, niti se znalo kada će postati međunarodno priznati pravni subjekt. Od oko 250.000 neslovenaca, stalnih stanovnika Slovenije, oko 174.000 predalo je molbu za državljanstvo RS. Pozitivno je riješeno 170.000 molbi, no mnoge molbe nisu riješene zbog administrativnih prepreka, koje su podupirale neostvarivanje pozitivnih odluka o državljanstvu RS. Primjera radi, velikom broju neslovenaca nije bilo dopušteno da nakon proklamacije nezavisnosti 1991. se vrate natrag u Sloveniju, pa im pozitivne odluke o državljanstvu nisu mogle biti uručene i zbog toga su poništene.

Tako je od 83.560 do 130.000 neslovenaca stalnih stanovnika RS, bilo tajno izbrisano iz registra stalnih stanovnika i time izbrisano iz registra državljana Slovenije, odmah nakon što je Slovenija bila priznata kao država u januaru 1992.

Tajni, nelegitimni izbris neslovenaca, to znači pripadnika postjugoslavenskih nacionalnih manjina, otkrio je Helsinški monitor Slovenije, te dao prvi izvještaj za medije 22. novembra 1994, definirajući termin "izbrisa", a taj poduhvat Ministarstva unutrašnjih poslova kao "administrativno etničko čišćenje". Na osnovu izvještaja HMS, januara 1997. UNHCR daje svoj izvještaj u kojem potvrđuju broj od oko 80.000 izbrisanih, a januara 1998. izvještavaju o tome Europski parlament, nakon čega u Sloveniju dolazi misija Europske komisije na sastanak sa Helsinškim monitorom Slovenije i Ministarstvom unutrašnjih poslova RS. HMS je uspio, s dokumentom MUP iz 1996. godine, dokazati izbris 83.560 neslovenaca kao akt rasne diskriminacije i administrativnog etničkog čišćenja. Europska komisija zahtijeva sanaciju od Slovenije, koja čitavu godinu dana nakon tog sastanka priprema Zakon o uređivanju statusa državljana drugih država nasljednica nekadašnje SFRJ u Republici Sloveniji (ZUSDDD) od samo osam članova o povratku stalnog boravka izbrisanim na temelju molbe, čiji rok za ulaganje je bio tri mjeseca do kraja 1999. godine. U tom namjerno kratkom roku prijavljuje se oko 14.000 izbrisanih, no njihove molbe se rješavaju godinama. Zbog pritužbe HMS Ustavnom sudu protiv kratkoga roka, Europska komisija zahtijeva neograničeno produženje roka i tako taj zakon važi još danas. HMS zahtijeva povratak državljanstva izbrisanim, jer je stalni boravak neslovenaca u nekadašnjoj Socijalističkoj Republici Sloveniji de facto značio i državljanstvo, jer su svi stalni stanovnici imali pravo glasa po mjestu stalnog boravka na opštinskoj i republičkoj razini, a njihovi lični dokumenti bili su izdati u Sloveniji. RS Slovenija bila je prinuđena donijeti novi član Zakona o državljanstvu RS – član 19, prema kojem je rok za prijavu za dobijanje državljanstva bio 12 meseci. No, predate molbe rješavaju se i dan-danas u skladu s engleskom poslovicom: Možete dovesti konja do potoka ali ne možete ga prisiliti da tamo pije vodu. Član 19 Zakona o državljanstvu važio je godinu dana do kraja 2004, a prijavilo se samo oko 4.000 izbrisanih neslovenaca, zbog lošeg informiranja od strane MUP.

4. POLOŽAJ NACIONALNIH MANJINA NAKON IZBRISA

4. 1. Položaj Roma nakon izbrisa

U Sloveniji se operiše različitim brojkama romskog stanovništva: 3.200, 65.000, 10.000. Vlasti u Sloveniji nakon osamostaljenja uporno istrajavaju na podjeli Roma na autohtone i neautohtone, to jest relativno nedavno doseljene, što je sa stanovišta ljudskih prava nedopustivo. Država je istrajala na toj nelegitimnoj podjeli i prilikom donošenja Zakona o Romima 2007. godine⁵⁶. Autohtonim Romima, koji žive u Sloveniji par stoljeća u teritorijalno koncentriranim zajednicama, država RS je napokon priznala neka prava, a neautohtonima nikakva, iako su mnogi od njih rođeni i živjeli u Sloveniji za vrijeme SFRJ. Među neautohtone Rome često se ubrajaju i oni koji su doselili u Sloveniju nakon II svjetskog rata.

U okolini Metlike, u Sloveniji, živi i manji broj autohtonih Srba koji su ovdje doselili prije par stotina godina.

Autohtone nacionalne zajednice Roma u Sloveniji stacionirane su u Prekmurju i Dolenskoj, a veći broj neautohtonih Roma živi u Mariboru, gdje su organizirani u dva društva. Jednome od njih, romskome društvu Anglonipe, koji je jedan od rezultata projekta HMS za organiziranje Roma, specijalno duplo diskriminiranih neautohtonih i izbrisanih Roma, poduprtog od stranih ambasada, sprečava se učlanjenje u Savez romskih društava. Mariborski Romi, koji su bili uglavnom izbrisani, većinom dolaze s Kosova, još za vrijeme bivše Jugoslavije, da bi se zaposlili u mariborskoj industriji. Nakon bombardiranja Kosova od strane NATO 1999. godine, te početka etničkog čišćenja Kosova od nealbana, u Sloveniju dolaze pripadnici Roma, izbjeglice s Kosova. HMS traži azil za Rome izbjegle sa Kosova, što vlasti Slovenije ne odobravaju, jer ne žele priznati da se na Kosovu, pod međunarodnim patronatom izvršava etničko čišćenje nealbanskih naroda. No, putem suda HMS je uspio izboriti azilantski status određenom broju izbjeglica iz Kosova.

Na temelju Zakona o Romima organiziran je Savjet romske zajednice Republike Slovenije s 21 članom.

Dana 26.02.1992 tajno izbrisani su svi neslovenci u Sloveniji, koji do tada

nisu ostvarili slovensko državljanstvo, pa i autohtoni i neautohtoni Romi, te

također svi klošari, makar oni bili slovenskog etničkog podrijetla, dok podataka šta je bilo sa asocijalcima nema⁵⁷.

Određeni broj neautohtonih Roma ni dan danas nije dobio državljanstvo. Politika i socijalna psihologija izbrisa daju i nekim predstavnicima lokalne vlasti, kao što je slučaj sa općinom Grosuplje, dovoljan alibi da ne respektuju Zakon o Romima i njihova prava da imaju savjetnika u mjesnom savjetu. Ali po zakonu, u takvom slučaju, država ima pravo intervenirati, te direktno sprovesti izbore za romske savjetnike.

⁵⁶ Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji, Uradni list RS, št. 33/2007 z dne 13. 4. 2007.

⁵⁷ Klošare i asocijalce je proganjao nacizam i fašizam i često su, zbog svog načina života, završavali u konclogorima. Helsinški monitor Slovenije je slučaj izbrisa slovenskih klošara (u nacizmu su imenovani i asocijalcima) koristio u bici za izbrisane kao primjer da je svaki rasizam u biti nacizam.

4. 2. Post-jugoslovenske manjine u Sloveniji

U prošlosti, u nekadašnjoj SFRJ, pripadnici naroda iz drugih republika dolazili su u Sloveniju uglavnom radi zapošljavanja. U Sloveniji su bili prijavljeni sa stalnim ili privremenim boravkom i mogli su, u oba slučaja, jednako dobro funkcionirati u Sloveniji. U slučaju stalnog boravka, oni su u Sloveniji dobijali lične dokumente i putne isprave, bili su u nabornom registru za služenje vojnog roka i imali su pravo glasa na svim razinama. Nakon izbrisa neslovenaca iz registra stalnih stanovnika Slovenije, HMS je insistirao ne samo na povratku stalnog boravka nego i na priznavanju kontinuiteta pridobijenih prava, to jest na automatskom priznavanju slovenačkog državljanstva kao stečenog prava zbog atributa državljanstva (slovenski dokumenti, pravo glasa, pasoš), koje su prakticirali po zakonu i prije osamostaljenja Slovenije, u bivšoj Jugoslaviji. HMS je insistirao na tvrdnji da je automatsko priznavanje državljanstva samo Slovencima rasistički i diskriminatorni akt države.

Na problem izbrisa više od 80.000 neslovenaca HMS ukazuje još od 1994. godine. Iako je Ustavni sud Slovenije još 2003. godine pozvao državu da prestane sa diskriminatornim tretiranjem postjugoslovenskih manjina, do administrativne realizacije odluke Ustavnog suda dolazi tek početkom 2009. godini, kada MUP počinje postepeno izdavati odluke onima izbrisanim koji su dobili državljanstvo i još žive u Sloveniji.

U toku posljednje dvije godine prisutne su inicijative nacionalnih društava za priznavanje postjugoslavenskih manjina – specijalno hrvatskih i srpskih, koje imaju najveći broj pripadnika. Mišljenje nekih državnih službenika je da nije realno očekivati priznavanje hrvatske i srpske narodne manjine u Sloveniji niti bilo koje druge postjugoslavenske manjine. Prijedlozi određenih javnih radnika za postizanje nekakvog statusa za postjugoslavenske manjine promjenom Ustava, rezolucijom ili novim zakonom nisu prihvaćeni. Vis a vis nesaniranog izbrisa 83.560 neslovenaca, stalnih stanovnika Slovenije iz 1992. godine, jasan je stav državne administracije, koja postjugoslavenskim manjinama odriče pravo na egzistenciju u RS. Dok to pitanje ne bude riješeno, nije realno očekivati nadstandardna prava post-jugoslovenskih manjina.

Broj nacionalnih kulturnih društava Hrvata, Srba, Bošnjaka, Crnogoraca, Makedonaca, Albanaca nije lako dostupan. Postoje škole koje su organizirale dodatno poučavanje hrvatskog i srpskog jezika, ali djeca neslovenskih roditelja imaju zbog izbrisa iskustva diskriminacije svojih naroda pa stoga ne žele pohađati te časove, za koje onda nema dovoljno interesa.

5. PRAVA MANJINA DANAS

Financiranje nacionalnih kulturnih društava, kao forme udruživanja priznatih i nepriznatih nacionalnih manjina, iz budžeta nije automatsko, ne može se dobiti na bazi molbe, nego samo na osnovu predloženih projekata. Konkurs za dodjelu sredstava za aktivnosti oko 100 nacionalnih društava raspisuje Ministarstvo za kulturu jednom godišnje.

Na opštinskoj razini dobijena sredstva su mala – oko 500 eur, ali može se dobiti subvencionirani najam društvenih prostorija od općina. Tako se nacionalna društva uglavnom financiraju od privatnih donatora, te iz sredstava dobijenih iz matičnih država. Tako je jasno da nacionalne zajednice bez priznatog statusa nacionalne manjine imaju nesrazmerno lošiji položaj od tri priznate nacionalne manjine u Sloveniji, a to su mađarska, italijanska i romska nacionalna manjina. Mađarska i italijanska narodna manjina, koje su dobile taj status već u Jugoslaviji, i žive većinom teritorijalno koncentrirane uz granice svojih matičnih država, imaju pravo na dvojezično poslovanje, dvojezične

napise, besplatno obrazovanje na svom jeziku od vrtića do kraja srednje škole, do radijskih emisija na svom jeziku. Romska manjina, konstituirana nakon osamostaljenja Slovenije sa zakonom iz 2007. godine već ima puno manji obim prava – na radijske emisije, a u osnovnim školama imaju pravo na besplatne pomoćnike, odnosno instruktore romske narodnosti koji pričaju romski jezik. Gorenjski Sinti, kojih ima oko 100 pripadnika, nikako se ne žele identificirati s Romima, pa stoga imaju svoje radijske emisije.

Mogućnosti održavanja multikulturalnosti suprotnoj asimilaciji puno su veće u slučajevima kada matične države podržavaju svoje narode u dijaspori, kao što je to slučaj sa 80 njemačkih govornika u Sloveniji. Vlada Republike Slovenije je sklopila sporazum s Vladom Republike Austrije o saradnji na području znanosti, kulture i obrazovanja i praktični rezultat sporazuma je da tih 80 njemačkih govornika imaju u Sloveniji dvije knjižnice, te puno bolje mogućnosti od brojnih nacionalnih skupina.

6. ZAKLJUČAK

Gore izloženi izvještaj o razvoju prava i statusa nacionalnih manjina u Sloveniji ukazuje na bitnu ulogu nevladinih organizacija za ljudska prava. Slovenski model uključivanja u europske integracije, slovenski model problema na području ljudskih prava i prava postjugoslavenskih manjina dokazuju da civilno društvo mora i može utjecati na bitne korekcije zakona i ukazivati na kršenja ljudskih prava u poslijeratnim novim državama etabliranim na području bivše Jugoslavije, pa je stoga projekt "Susjedstvo" na ovim prostorima i te kako potreban.

U Ljubljani, 9. novembra 2009.

Literatura:

- Regular Reports EC, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
- Ustav SRS 1974, Sl.l.SRS 6/1974
- Zakon o posebnim pravima italijanske i mađarske narodne manjine na području odgoja i obrazovanja, Sl.l.SRS 6/1974, Sl.l.SRS 12/82, Sl.l.RS 35/2001
- Zakon o državljanstvu RS (40.član, 19.član), Sl.l.RS ... i Sl.l.RS ...
- Zakon ZUSDDD, Sl.l RS 61/1999 i novela ZUSDDD-A Sl.l.RS 64/2001
- Zakon o lokalnoj samoupravi, Sl.l.RS br. 72/93
- Zakon o promjeni i dopuni ZLS, Sl.l.RS br.94/07
- Zakon o Romski zajednici, Sl.l.RS 33/2007
- Cenzus 1991, Zavod za statistiku RS
- Cenzus 2002, Zavod za statistiku RS
- Izjava HMS br. 1
- Izjava HMS br. 2

INFORMACIJE O ORGANIZACIJAMA

Helsinški parlament građana Banja luka

Helsinški parlament građana (HPG) Banja Luka je registrovan 16. avgusta 1996. godine kao lokalna nevladina organizacija u Republici Srpskoj/Bosni i Hercegovini. Od tog vremena HPG Banja Luka je aktivno uključen u promociju, jačanje i povezivanje civilnih inicijativa, radeći na pomirenju i osnaživanju marginalizovanih društvenih grupa za političko djelovanje na lokalnom i regionalnom nivou. Svoju viziju HPG Banja Luka nastoji ostvariti djelovanjem kroz tri programska područja: jačanje civilnog društva i transformacija javne vlasti u servis građana, zalaganje za rodnu jednakost i stvaranje uslova za intenzivnije uključivanje mladih u javni život.

Misija organizacije: HPG je organizacija koja podržava i stimuliše autonomnost i slobodu svih građana uključivanjem marginalizovanih društvenih grupa u demokratske procese, naročito žena i mladih.

Vizija: Društvo jednakih mogućnosti za sve.

Prioriteti djelovanja:

- *Osnaživanje marginalizovanih grupa, posebno žena, mladih i manjinskih grupa, za političko djelovanje i unapređenje svog položaja u društvu;*
- *Uticaj na institucije vlasti u Bosni i Hercegovini radi unapređenja zakona i javnih politika prema ovim grupama;*
- *Povećanje zastupljenosti i bolja prezentacija žena, mladih i manjina u medijima;*
- *Jačanje svijesti građana i građanki u Bosni i Hercegovini o diskriminaciji marginalizovanih grupa i mehanizmima zaštite njihovih prava;*
- *Jačanje saradnje sa drugim organizacijama i institucijama u Bosni i Hercegovini, ali i na međunarodnom nivou;*
- *Približavanje obrazovnih programa, literature, znanja i vještina u vezi sa izgradnjom mira, razvojem civilnog društva i ljudskim pravima građanima i građankama BiH;*
- *Kontinuirano usavršavanje osoblja Helsinškog parlamenta građana Banja Luka i rad na održivosti organizacije;*

Centar za regionalizam je u oktobru 1998. godine osnovala grupa intelektualaca iz Novog Sada, sa ciljem da afirmiše i propagira ideju regionalizma u skladu sa savremenim evropskim trendovima i iskustvima.

Misija Centra se u najkraćem može opisati kao napor za postizanje normalizacije odnosa na prostorima ex Jugoslavije zahvaćenim ratovima u prošloj deceniji i obnova razumevanja i poverenja, demokratizacija i decentralizacija Srbije.

Ciljevi:

- *upoznavanje sa savremenim trendovima regionalizma u Evropi i svetu;*
- *organizovanje stručnih rasprava o mogućim pravcima decentralizacije i regionalizacije Srbije;*
- *upoznavanje sa praksom međuregionalnog povezivanja i saradnje u savremenoj Evropi;*
- *rad na unapređenju položaja manjina.*

Udruga za zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda "HOMO" Pula

Udruga HOMO je započela sa radom 1991 god. kao neformalna grupa građana, a 1994 god. je zvanično registrirana.

Udruga HOMO je neprofitna organizacija koja radi na ostvarivanju i unapređenju ljudskih prava, te razvoju demokratije i vladavine prava u RH. Udruga HOMO prati i nadgleda dosljedno provođenje ustavno pravnih normi i njihovu usklađenost s međunarodno prihvaćenim standardima, te educira, informira i senzibilizira javnost o važnosti poštivanja ljudskih prava i građanskih sloboda.

Udruga HOMO djeluje na cijelom području RH, a sa partnerima i na području Jugoistočne i Zapadne Europe.

Jedna je od osnivačica niza međunarodnih i domaćih mreža i asocijacija (Igmanska inicijativa, Asocijacija multietničkih gradova jugoistočne Europe PHILIA, ženske mreže jugoistočne Europe, Koalicije za promociju i zaštitu ljudskih prava RH, GONG, ženskih grupa: Donji Lapac, Korenica, Ličko Petrovo Selo, Sigurne kuće Istra...)

Povezala je multietničke regije i Gradove: Istra – Vojvodina, Pula – Banja Luka – Budva.

Udruga HOMO je dala veliki doprinos u pomoći prognanicima, izbjeglicama i povratnicima u ostvarivanju njihovih prava (statusna pitanja, sigurnost, izgradnja povjerenja, obnova kuća, kulturna suradnja) na području cijele bivše YU, a naročito u Ličko Senjskoj i Istarskoj Županiji.

Savez nacionalnih manjina Republike Srpske Banja Luka

**Savez Nacionalnih Manjina
Republike Srpske**

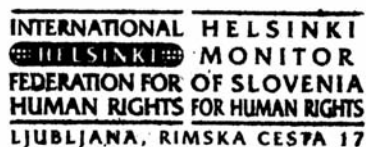
Savez nacionalnih manjina RS je dobrovoljna, otvorena, neprofitna, vanstranačka organizacija u kojoj su udružena udruženja nacionalnih manjina sa prostora Republike Srpske. Osnovan je u januaru 2003. godine u Banjoj Luci na inicijativu predstavnika nacionalnih manjina.

Ciljevi organizacije pored promocije i zaštite prava nacionalnih manjina su sljedeći:

- *Unapređivanje stvarne jednakosti između konstitutivnih naroda i nacionalnih manjina;*
- *Njegovanje identiteta nacionalnog porijekla;*
- *Stvaranje uslova za njegovanje i čuvanje jezika, običaja, kulture i vjeroispovjesti pripadnika nacionalnih manjina, koji žive na prostorima Republike Srpske;*
- *Objedinjavanje i koordiniranje aktivnosti nacionalnih manjina Republike Srpske;*
- *Saradnja nacionalnih manjina međusobno i saradnja sa konstitutivnim narodima;*
- *Ravnopravno učešće sa konstitutivnim narodima u kulturnom, društveno-političkom i privrednom životu;*
- *Pružanje pomoći pripadnicima nacionalnih manjina u organizovanju i njihovoj aktivnosti;*
- *Saradnja sa srodnim organizacijama unutar Bosne i Hercegovine i van granica;*
- *Saradnja sa matičnim državama;*
- *Saradnja sa i drugim organizacijama;*

Danas Savez nacionalnih manjina RS okuplja 12 nacionalnih manjina raspoređenih u 37 udruženja nacionalnih manjina.

Helsinški monitor Slovenije za ljudska prava Ljubljana

Helsinški monitor Slovenije za ljudska prava je nevladina organizacija koja se bavi pitanjima zaštite ljudskih prava u Sloveniji. Osnovana je 1994. godine kao nezavisna organizacija – udruženje građana republike Slovenije, koja promoviše, unapređuje i štiti ljudska prava.

Ciljevi organizacije su:

- *Podržava, objavljuje i sprovodi načela Finalnog dokumenta OSCE i drugih dokumenata iz OSCE procesa;*
- *Ojačava, promoviše i kontroliše implementaciju Dokumenta iz Helsinkija u Sloveniji i u drugim članicama OSCE-a;*
- *Podstiče razvoj demokratsih institucija, pravne države i vladavine prava, legitimnosti, univerzalne pravde, pravičnosti solidarnosti, ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i edukacije o tim vrijednostima osnovne vrijednosti;*
- *Organizuje aktivnosti istraživanja i dokumentovanja na polju ljudskih prava;*
- *Sistemske nadzire stepen implementacije i zadovoljenje ljudskih prava na teritoriji republike Slovenije;*
- *Pomaže žrtvama kršenja ljudskih prava.*

SADRŽAJ

<i>I Uvod</i>	5
<i>II Bosna i Hercegovina</i>	
1. <i>Usklađenost normativnih akata organa jedinica lokalne samouprave u BiH sa domaćim i međunarodnim pravnim aktima u pogledu zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina</i>	7
1.1. <i>Uvod</i>	7
1.2. <i>Pravni okvir</i>	7
1.3. <i>Relevantne odredbe</i>	8
1.4. <i>Organi jedinica lokalne samouprave nadležni za pitanja nacionalnih manjina</i> ...	12
1.5. <i>Finansiranje</i>	14
1.6. <i>Učešće u vlasti i zaposlenost</i>	16
1.7. <i>Informisanje</i>	17
1.8. <i>Pravo na upotrebu jezika</i>	18
2. <i>Praktična međusobna saradnja i odnos između organa jedinica lokalne samouprave i udruženja građana koja okupljaju pripadnike nacionalnih manjina u gradu Banjoj Luci i opštinama Tuzli i Prijedoru</i>	18
2.1. <i>Finansiranje</i>	19
2.2. <i>Kulturna prava i pravo na upotrebu jezika</i>	19
2.3. <i>Obrazovanje</i>	20
2.4. <i>Informisanje</i>	21
2.5. <i>Učestvovanje u organima vlasti</i>	22
3. <i>Zaključak</i>	24
<i>III Srbija</i>	
1. <i>Uvod</i>	27
2. <i>Propisi kojima u Republici Srbiji uređuje položaj nacionalnih manjina</i>	28
2.1. <i>Institucionalni okvir za ostvarivanje manjinskih prava u lokalnim samoupravama</i>	29
2.1.1. <i>Sistem lokalne samouprave u Srbiji</i>	29
2.1.2. <i>Saveti za međunacionalne odnose</i>	30
2.1.3. <i>Zaštitinik građana</i>	30
2.1.4. <i>Nacionalni saveti nacionalnih manjina</i>	30
2.2. <i>Pravo na jezički identitet</i>	31
2.3. <i>Pravo na školovanje na maternjem jeziku</i>	33
2.4. <i>Pravo na informisanje na maternjem jeziku</i>	35
2.5. <i>Negovanje kulture i tradicije</i>	36
3. <i>Osnovni podaci o gradu Zrenjaninu i opštinama Bor i Bujanovac</i>	37
3.1. <i>Grad Zrenjanin</i>	37
3.2. <i>Opština Bor</i>	38
3.3. <i>Opština Bujanovac</i>	39

4.	<i>Uporedna analiza primene propisa, kojima se uređuju prava nacionalnih manjina u gradu Zrenjaninu i opštinama Bor i Bujanovac</i>	41
4.1.	<i>Institucionalni okvir za ostvarivanje manjinskih prava u RS</i>	41
4.2.	<i>Pravo na jezički identitet i službena upotreba jezika</i>	46
4.3.	<i>Pravo na školovanje na maternjem jeziku</i>	48
4.4.	<i>Pravo na informisanje na maternjem jeziku</i>	51
4.5.	<i>Negovanje kulture i tradicije</i>	52
5.	<i>Nalazi i preporuke</i>	55
5.1.	<i>Nalazi</i>	55
5.2.	<i>Preporuke</i>	56
IV	<i>Hrvatska</i>	
1.	<i>Usklađenost normativnih akata organa jedinica lokalne samouprave sa domaćim i međunarodnim pravnim aktima u pogledu zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina</i>	58
1.1.	<i>Uvod</i>	58
2.	<i>Tijela nacionalnih manjina osnovana pri gradovima i tijela gradova zadužena za suradnju sa nacionalnim manjinama</i>	63
3.	<i>Učešće u vlasti i zaposlenost</i>	65
4.	<i>Financiranje</i>	66
5.	<i>Obrazovanje</i>	69
6.	<i>Uporaba manjinskog jezika u službene svrhe</i>	70
7.	<i>Pravo na informiranje</i>	72
8.	<i>Primjeri sa terena</i>	72
8.1.	<i>Položaj i ostvarivanje prava nacionalnih manjina</i>	72
8.2.	<i>Financiranje</i>	74
8.3.	<i>Informiranje</i>	76
8.4.	<i>Učešće u vlasti i zaposlenost</i>	77
8.5.	<i>Pravo na uporabu manjinskog jezika i pisma</i>	78
9.	<i>Zaključak</i>	79
10.	<i>Preporuke nacionalnih manjina</i>	80
V	<i>Završna razmatranja u svjetlu uporednih iskustava u Republici Srbiji i Hrvatskoj</i>	83
VI	<i>Slovenija</i>	
<i>ISKUSTVA IZ SLOVENSKOG MODELA PRISTUPA EU</i>		
1.	<i>Razvoj položaja nacionalnih manjina i članstvo u EU</i>	93
2.	<i>Nacionalne manjine u slovenačkom zakonodavstvu</i>	94
3.	<i>Status postjugoslovenskih manjina u Sloveniji</i>	95
4.	<i>Položaj nacionalnih manjina nakon izbrisa</i>	97
4.1.	<i>Položaj Roma nakon izbrisa</i>	97
4.2.	<i>Postjugoslovenske manjine u Sloveniji</i>	98
5.	<i>Prava manjina danas</i>	98
6.	<i>Zaključak</i>	99
<i>INFORMACIJE O ORGANIZACIJAMA</i>		100

Izdavač:

Helsinški parlament građana Banja Luka

Za izdavača:

Lidija Živanović

Urednica:

Dragana Dardić

Lektura i korektura:

Dragomir Kozomara

Dizajn:

Maja Ilić

Štampa:

„Grafid“, Banja Luka

Tiraž:

3000

ISBN 978-99938-28-13-6

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

342.724(497.1+497.4/.6)

341.234(497.1+497.4/.6)

323.15(497.1+497.4/.6)

ПРАВА националих мањина

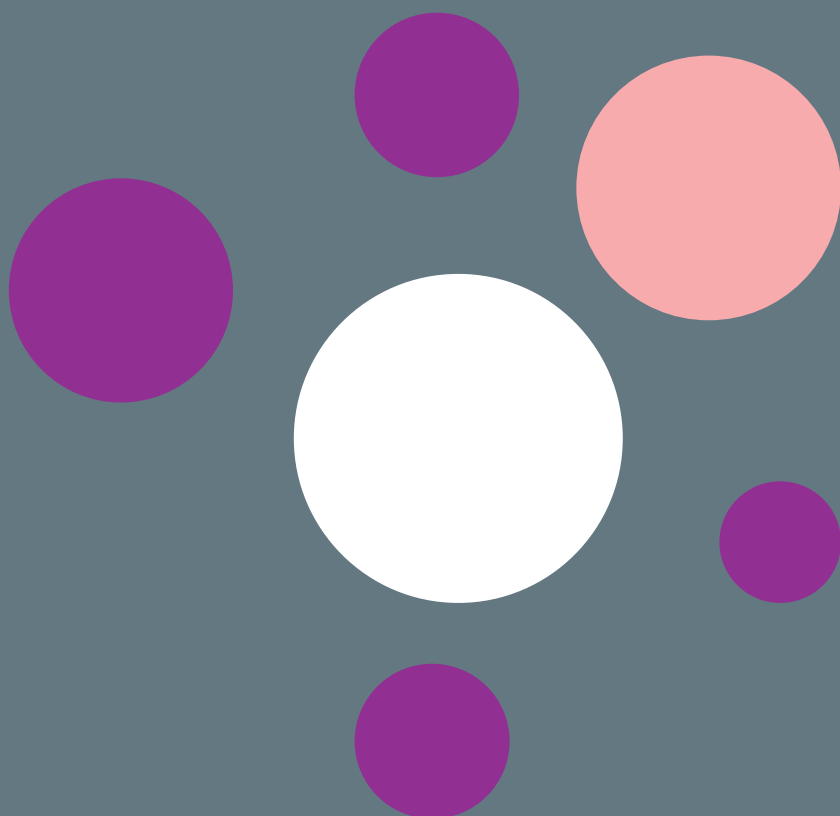
Prava nacionalnih manjina i lokalne politike : studija o primjeni standarda zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji / [autori tekstova Aleksandar Čorni ... [et al.]]. - Banja Luka : Helsinški parlament građana, 2010 (Banja Luka : Grafid). - 103 str. : tabele ; 30 cm

Podaci o autorima preuzeti iz kolofona. - Tiraž 3.000. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-99938-28-13-6

1. Чорни, Александар [аутор] 2. Павловић-Крижанић, Тања [аутор] 3. Шовљански, Радомир [аутор] 4. Гало, Мирјана [аутор] 5. Димитријевић, Александра [аутор] 6. Ђирић, Стојанка [аутор] 7. Миклавчић-Предан, Нева [аутор] 8. Предан, Изидор [аутор]

COBISS.BH-ID 1365528

ISBN 978-99938-28-13-6

9 789993 828136

Centar za regionalizam
Center for regionalism

INTERNATIONAL WOMEN'S
MOVEMENT FOR EQUALITY
HUMAN RIGHTS HUMAN RIGHTS
MOVEMENT, UNITED STATES OF AMERICA